

Capela Sixtină: ceremonie în memoria
cardinalului Iuliu Hossu, în prezența Papei Leon al XIV-lea
și a conducerii FCER

Parlament: noi reglementări
împotriva antisemitismului

pag. 2

Tikun Leil Şavuot la Templul
Coral

pag. 3

E.S. Lior Ben Dor, despre
conflictul dintre Israel și Iran

pag. 4

Editura Hasefer a lansat trei
titluri noi la Bookfest

pag. 6

TES FEST, ediția a X-a

pag. 7

Textul și contextul

pag. 14

Ziua Victor Brauner, ediția a
XII-a

pag. 15

Despre puterea cuvintelor:
Keshet XXII

pag. 17

Utopie sionistă: „Ereț Israel în
construcție”, martie 1941

pag. 20

Război în Orientul Mijlociu Conflict deschis între Israel și Iran

Pe 13 iunie 2025, în primele ore ale dimineții, Israelul a lansat o operațiune militară de amploare împotriva Iranului, marcând începutul unui conflict direct între cele două state. Denumită „Operation Rising Lion”, ofensiva a avut ca scop distrucționarea programului nuclear iranian și neutralizarea capacităților militare strategice ale Teheranului. Loviturile israeliene s-au concentrat asupra unor obiective esențiale: instalații nucleare, centre de comandă ale Gărzilor Revoluționare, depozite de rachete și infrastructură energetică. Premierul israelian, Benjamin Netanyahu, a descris acțiunea drept „un act de autoapărare necesar”, acuzând Iranul că se apropia periculos de pragul dezvoltării unei arme nucleare.

În decursul primelor trei zile, forțele israeliene au desfășurat peste 100 de raiduri aeriene în Iran. Printre cele mai importante distrugeri provocate de armata israeliană se numără: instalațiile de la Natanz și Isfahan, unde erau fabricate centrifuge avansate IR-6, un centru militar din apropierea Teheranului, presupus a fi utilizat pentru testarea rachetelor hipersonice, și infrastructura energetică din sudul Ira-

nului, inclusiv o unitate de procesare a gazului. Totodată, rețeaua de apărare antiaeriană a fost afectată sever, în timp ce comunicațiile militare au fost paralizate în mai multe regiuni.

Un alt obiectiv atins încă din primele 48 de ore a fost eliminarea unor lideri iranieni de rang înalt. Conform surselor israeliene și rapoartelor internaționale, atacurile au dus la moartea mai multor lideri militari și specialiști în dezvoltarea nucleară. Printre aceștia se numără Hossein Salami, comandantul Gărzilor Revoluționare (IRGC), generalul Mohammad Bagheri, șeful Statului Major General, Amir Ali Hajizadeh, liderul Forței Aerospațiale a IRGC, Gholamali Rashid, unul dintre arhitecții strategiei militare iraniene, și șase oameni de știință implicați direct în programul nuclear iranian, inclusiv fostul șef al Agenției pentru Energie Atomică. Aceste pierderi au fost considerate de Israel drept o lovitură majoră aplicată capacității de comandă și de dezvoltare militară a Iranului.

În replică, autoritățile iraniene au atacat cu rachete, drone și au emis amenințări de „război total”. În decurs de 24 de ore de la primul atac, Iranul a lansat un val de rachete balistice și

drone explozive asupra teritoriului israelian. Țintele au inclus Tel Aviv, unde au fost raportate victime civile, orașul Haifa, afectat de distrugeri materiale, dar și baze militare strategice din sudul și centrul Israelului. Deși sistemele defensive israeliene au interceptat cea mai mare parte din proiectile, unele au reușit să străpungă spațiul aerian, cauzând pierderi materiale și umane, precum și panică în rândul populației. Liderul suprem iranian, Ayatollahul Ali Khamenei, a avertizat că orice intervenție americană directă va fi considerată o declarație de război.

Obiectivele declarate ale Israelului sunt descurajarea programului nuclear iranian și prevenția, cu posibilitatea înlăturării unui regim care a încurajat în ultimii ani mișcări teroriste ostile Israelului. În discursurile oficiale ale autorităților israeliene, au fost enunțate clar obiectivele campaniei: prevenirea dezvoltării unei arme nucleare de către Iran, distrugerea infrastructurii balistice și a rețelelor de comandă ale IRGC și descurajarea strategică a regimului de la Teheran. Premierul Netanyahu a subliniat că Israelul „nu caută extinderea conflictului”, dar că „nu va accepta amenințări existențiale din partea unui regim ostil”. Totuși, de la lansarea atacurilor sale de vineri, Israelul nu a reușit să distrugă instalația Fordo de îmbogățire a uraniului. Situl era îngropat adânc în pământ, iar pentru

a-l distruge, Israelul ar fi avut nevoie de racheta GBU-57 Massive Ordnance Penetrator, de 13.600 kg, ale cărei greutate și forță cinetică erau necesare pentru detonarea sitului. Israelul nu deține însă bombardierul necesar pentru a lansa o astfel de rachetă.

Spre deosebire de războiul din Gaza, dus de armata israeliană împotriva grupării teroriste Hamas care a folosit moschei, spitale, școli, chiar apartamente particulare, fie ca depozite de arme, fie ca locuri unde a plasat lansatoare de rachete, iar distrugerea acestora de către armata israeliană a implicat multe victime civile, ceea ce a stârnit critici occidentale, războiul dus de Israel împotriva Iranului a fost privit și considerat o reacție firească a unei țări care se confruntă cu probleme existențiale. Deși, în general, loviturile preventive nu sunt văzute cu ochi buni de opinia publică internațională, această tactică folosită de Israel este acceptată. Până la intervenția SUA, cu anumite rețineri, Occidentul și o parte a țărilor arabe au susținut războiul lansat de Israel, rezerva exprimată referindu-se la evitarea unor acțiuni care ar fi putut duce la extinderea războiului la unul regional, dacă nu global. Dar acum situația s-a mai schimbat.

Nu știm în ce măsură afirmațiile premierului

Cristian VECHIU
Eva GALAMBOS
(Continuare în pag. 4)

Parlament: noi reglementări împotriva antisemitismului

Camera Deputaților a adoptat miercuri, 11 iunie, cu 199 de voturi pentru, 99 împotriva și 2 abțineri, proiectul de lege care modifică și completează Ordonanța de urgență nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor, a simbolurilor și a faptelor cu caracter fascist, legionar, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război, și Legea nr. 157/2018 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului. Distribuirea „prin intermediul unui sistem informatic” a materialelor antisemite, fasciste, legionare, rasiste și xenofobe, negarea sau diminu-

area Holocaustului, precum și negarea crimelor de război vor constitui infracțiuni și se vor pedepsi cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și chiar peste 5 ani, în anumite cazuri.

Unul dintre cele mai importante aspecte ale noului proiect de lege ține de condamnarea celor care utilizează mediul online în promovarea și diseminarea materialelor cu caracter fascist, legionar sau xenofob. Sancționarea pentru distribuirea prin intermediul sistemului informatic a materialelor incriminate există prevăzută în legea inițială, dar acum legea prevede ca limitele speciale ale pedepsei să se majoreze cu jumătate. De asemenea, una dintre principalele modificări se

referă la fapta persoanei de a promova, în public, cultul persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni de genocid, contra umanității și de război, **al persoanelor care au făcut parte din conducerea organizațiilor fasciste, legionare, rasiste sau xenofobe**. Totodată, negarea, contestarea, aprobarea, justificarea sau minimalizarea în mod evident, prin orice mijloace, în public, a Holocaustului sau a Holocaustului pe teritoriul României ori a efectelor acestuia prin intermediul sistemului informatic constituie de acum încolo o infracțiune și se va pedepsi cu închisoarea de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi. Noutatea esențială fiind în

acest caz adăugarea interdicției de a nega, contesta, minimiza sau justifica **Holocaustul de pe teritoriul României**. Forma veche a legii se referea la Holocaust în general, iar cei care contestau aplicarea ei justificau prin faptul că nu neagă Holocaustul, ci neagă Holocaustul de pe teritoriul României. Tot la fel se vor sancționa și negarea, contestarea, aprobarea, justificarea sau minimalizarea în mod evident și prin intermediul unui sistem informatic a genocidului, crimelor contra umanității și crimelor de război, recunoscute astfel prin decizii ale tribunalelor internaționale.

Un alt punct important al modificării legii îl reprezintă și faptul că inițierea sau constituirea unei organizații cu caracter fascist, legionar, rasist ori xenofob, aderarea sau sprijinirea, sub orice formă, a unui astfel de grup „constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani și interzicerea unor drepturi”. Noutatea aici ține de introducerea ideii de organizație cu caracter legionar, aspect omis înainte de legea care sancționa formarea sau sprijinirea grupărilor cu caracter extremist. Legea a fost inițiată de deputatul Silviu Vexler, președintele Federației Comunităților Evreiești din România. Așa cum era de așteptat, proiectul propus de Silviu Vexler a trecut în Parlament fără votul celor din AUR, SOS România și POT, care au protestat împotriva acestei inițiative legislative, dovedind încă o dată adeziunea lor față de ideologia legionară.

Cristian VECHIU

Din activitatea președintelui FCER, deputatul Silviu Vexler

Redăm în cele ce urmează câteva dintre cele mai importante întâlniri și activități din agenda președintelui FCER, deputatul Silviu Vexler, așa cum au fost ele reflectate pe pagina sa de Facebook.

Întrevederi ale președintelui FCER cu oficiali ai Statului Israel

În ultima lună, președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a avut o serie de întâlniri cu mai mulți reprezentanți ai Statului Israel, între care ministrul Justiției, Yariv Levin, ministrul Afacerilor Externe, Gideon Sa'ar, și guvernatorul Băncii Statului Israel, Amir Yaron. Redăm în continuare câteva aspecte sintetizate de Silviu Vexler în urma acestor discuții.

În cadrul întâlnirii cu ministrul Justiției, Yariv Levin, cei doi oficiali au discutat despre modalitățile de imple-

„M-am bucurat în mod special să îl revăd pe guvernatorul Băncii Statului Israel, domnul Amir Yaron. În cadrul întrevederii, am discutat cu domnia-sa despre situația internațională actuală, despre dezvoltarea relațiilor și a colaborării dintre România și Statul Israel, unele aspecte care privesc evoluția piețelor financiare globale, dar și despre viața evreiască din țara noastră și despre proiectele realizate de FCER”, a transmis Silviu Vexler în urma întrevederii cu guvernatorul Amir Yaron.

Statul Israel în război cu Iranul

După atacul masiv al Israelului asupra capacităților nucleare ale Iranului, președintele FCER, Silviu Vexler, a transmis un mesaj de susținere a Israelului, din care redăm mai jos un fragment:

„De zeci de ani, Iranul este cel mai mare sponsor de stat al terorismului internațional. De zeci de ani, Iranul s-a îndreptat, pas cu pas, ignorând toate angajamentele asumate, către realizarea armelor nucleare. De zeci de ani, Iranul a declarat public că obiectivul său este distrugerea Statului Israel, a evreilor din întreaga lume, dar (în realitate) și a tuturor democrațiilor. Am putut vedea cum propaganda și dezinformarea derulate în spațiul public cu susținerea și/sau finanțarea Republicii Islamice Iran au adus o explozie a antisemitismului și a urii în întreaga lume. Statul Israel, asemenea oricărei alte națiuni, are dreptul suveran să ia toate măsurile necesare pentru a se proteja, are obligația să se asigure că poporul său poate trăi în libertate și siguranță. Operațiunea militară de precizie lansată de Statul Israel a avut și are ca obiectiv oprirea programului nuclear al unui regim teocratic și totalitar, definit de ura pentru toți cei care sunt diferiți. Vă puteți închipui cum ar arăta lumea cu un Iran având la dispoziție arme nucleare? Pentru fiecare țară. Pentru fiecare dintre noi. (...) *Tehi Medinat Israel! Am Israel Chai!*”

Reprezentanți ai Ambasadei SUA la București, în vizită la FCER

Președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a primit vizita însoțită de consilierul politic al ambasadei, domnul Jessup Taylor.

„Mi-a făcut o reală și deosebită plăcere să discut cu domnia-sa despre unele situații și evoluții recente în plan național și internațional, despre viața evreiască și proiectele desfășurate de Federația Comunităților Evreiești din România, despre predarea disciplinei «Istoria Evreilor. Holocaustul», despre

inițiativele de preservare și punere în valoare a patrimoniului evreiesc, respectiv despre măsurile fundamentale necesare pentru combaterea antisemitismului”, a transmis Silviu Vexler cu acest prilej, subliniind că FCER apreciază în mod cu totul deosebit atenția acordată de guvernul federal și de Ambasada Statelor Unite ale Americii pentru dezvoltarea vieții evreiești din România, pentru păstrarea memoriei victimelor Holocaustului și pentru combaterea antisemitismului.

Întrevedere cu ambasadoarea Suediei la București

Recent, președintele FCER, Silviu Vexler, a primit vizita ambasadoarei Regatului Suediei, E.S. Anna Hällerman, însoțită de directorul Arhivelor Diplomatice din cadrul Ministerului român al Afacerilor Externe, dr. Doru Liciu, și de realizatorii filmului documentar *Un diplomat care a salvat vieți*.

„Mi-a făcut o reală și deosebită plăcere să discut cu domnia-sa despre memoria lui Constantin Karadja și instituirea premiului care îi poartă numele, despre viața evreiască și proiectele desfășurate de Federația Comunităților Evreiești din România, despre predarea disciplinei «Istoria

Evreilor. Holocaustul», respectiv despre măsurile fundamentale necesare pentru combaterea antisemitismului”, a transmis Silviu Vexler după această întâlnire. (G.G.)

Israel Katz, scrisoare de felicitare, adresată președintelui FCER

Ministrul apărării al Statului Israel, Israel Katz, a trimis recent o scrisoare de apreciere adresată președintelui FCER, deputatul Silviu Vexler, față de activitatea acestuia în sprijinul Israelului și a relației cu România, dar și pentru combaterea antisemitismului și sprijinirea supraviețuitorilor Holocaustului.

„Aplaud dedicarea dumneavoastră pentru a asigura siguranța și prosperitatea comunităților evreiești din Diaspora, care, așa cum știți din experiență directă, sunt foarte afectate de evenimentele ce au loc în Israel. Sprijinul dumneavoastră pentru națiunea noastră ajută la combaterea antisemitismului și promovează legitimitatea internațională a Statului Israel în ceea ce privește

războiul «Săbii de fier». Vreau să vă mulțumesc în mod personal pentru angajamentul dumneavoastră față de cauza sprijinirii supraviețuitorilor Holocaustului, preservarea memoriei Holocaustului și pentru că vă asigurați că memoria supraviețuitorilor va continua să existe.” (G.G.)

mentare și îmbunătățire a legislației privind combaterea antisemitismului, programele de colaborare între România și Statul Israel în acest domeniu, riscurile întâlnite de comunitățile evreiești în prezent, dezvoltarea relațiilor dintre România și Statul Israel, dar și despre viața evreiască din țara noastră și despre proiectele realizate de FCER.

La întâlnirea cu ministrul Afacerilor Externe, Gideon Sa'ar, au fost puse în discuție situația actuală din România și unele aspecte care privesc dezvoltarea relațiilor dintre România și Statul Israel, proiectele realizate de FCER, evoluția antisemitismului și riscurile întâlnite de comunitățile evreiești, dar și despre atacurile îndreptate împotriva Statului Israel în plan internațional.

Ceremonie în memoria cardinalului Iuliu Hossu la Vatican, în prezența Papei Leon al XIV-lea și a conducerii FCER

La începutul lunii iunie, în Capela Sixtină din Vatican a avut loc o ceremonie dedicată memoriei cardinalului Iuliu Hossu, în prezența Papei Leon al XIV-lea, la inițiativa Federației Comunităților Evreiești din România și a Bisericii Greco-Catolice. Această comemorare face parte dintr-o serie de evenimente dedicate cardinalului Hossu, anul 2025 fiind declarat Anul Fericitului Cardinal Iuliu Hossu, de către Parlamentul României, prin Legea nr. 290/2023, inițiată de președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, alături de deputatul minorității germane, Ovidiu Ganț. Din partea Federației Comunităților Evreiești din România, au luat parte la ceremonie președintele Silviu Vexler, vicepreședintele Ovidiu Bănescu, secretarul general Eduard Kupferberg și prim-rabinul Rafael Shaffer.

În cadrul ceremoniei au luat cuvântul președintele FCER, Silviu

un model de om liber, curajos și generos până la jertfa supremă. De aceea, mottoul său, «Credința noastră este viața noastră», ar trebui să devină mottoul fiecăruia dintre noi. (...) Asumându-și riscuri enorme pentru sine și pentru Biserica Greco-Catolică, Fericitul Hossu a întreprins numeroase acțiuni în favoarea evreilor, pentru a evita deportarea lor. În primăvara anului 1944, în timp ce se făceau pregătiri pentru ghetozarea lor în Cluj-Napoca și în alte orașe din Transilvania, el a mobilizat clerul și credincioșii greco-catolici, publicând la 2 aprilie 1944 o scrisoare pastorală, despre care avem mărturie prin Moshe Carmilly-Weinberger, fost șef-rabin al comunității ebraice din Cluj-Napoca, în care a lansat un apel vibrant și profund uman: «Apelul nostru, scria el, se adresează vouă, tuturor, venerabili frați și fii iubiți, ca să-i ajutați pe evrei nu numai cu gândurile voastre, ci și cu sacrificiul vostru, știind că astăzi nu putem îndeplini o lucrare mai nobilă decât acest ajutor creștin și românesc, născut dintr-o caritate umană arzătoare. Prima preocupare a momentului prezent trebuie să fie această operă de ajutorare.»

În discursul său din Capela Sixtină, o premieră pentru un lider evreu, Silviu Vexler a subliniat: „Conform Talmudului și tradiției iudaice, în fiecare generație există 72 de țadikim sau persoane drepte. Nevăzuți, necunoscuți, nerecunoscuți, ei poartă greutatea lumii pe umerii lor. Doar în cele mai speciale sau grave situații, Domnul decide să-l dezvăluie pe unul dintre ei. Acțiunile cardinalului Iuliu Hossu sunt inimaginabile și aproape de neînțeles pentru noi toți: în timpul Holocaustului, întinericul istoriei, el și-a pus în pericol propria persoană, comunitatea și Biserica sa, fără să țină cont de posibilitatea de a fi nimicit, pentru a încerca să salveze oameni care îi erau necunoscuți. Nu numai cerându-le

tuturor credincioșilor să îi protejeze pe evreii care urmau să fie trimiși la chinuri și moarte la Auschwitz și în alte lagăre ale morții, ci și ascunzându-i, pe cei care urmau să fie deportați, în Catedrala Greco-Catolică din Cluj sau încercând să oprească lichidarea ghetourilor regionale. Putea pur și simplu să se uite în altă parte. Nu era datoria lui... sau era? Cardinalul Hossu nu a fost un erou. El nu a căutat vreo recunoaștere sau vreun merit pentru aceste acțiuni. Cu toate acestea, el a fost cu adevărat ceea ce noi considerăm a fi un țadik, un om drept care a refuzat orice compromis. Cu cea mai mare reverență privim astăzi șansa de a-i readuce memoria la locul care i se cuvine, în onoarea tuturor vieților pe care le-a salvat. Mai mult ca oricând, întreaga lume are nevoie de un astfel de exemplu. (...) Federația Comunităților Evreiești din România le este profund recunoștoare Sfântului Scaun, Bisericii Catolice și cardinalului Hossu pentru dedicarea excepțională și pentru tot ceea ce au făcut pentru protejarea evreilor din România în timpul Holocaustului. În timp ce acest ajutor poate părea uneori uitat în istorie, vă rugăm să știți că noi nu l-am uitat și nu îl vom uita niciodată.”

Belciug, având ca temă suferința și martiriul Bisericii Greco-Catolice.

Au mai participat la eveniment Eminențele Lor cardinalul Claudio Gugerotti, prefectul Dicasterului pentru Bisericele Orientale, cardinalul Kurt Koch, prefectul Dicasterului pentru promovarea Unității Creștinilor, cardinalul George Jacob Koovakad, prefectul Dicasterului pentru Dialog Interreligios, Excelența Sa Giampiero Gloder, nunțiu apostolic în România și Republica Moldova. Din partea Bisericii din România au participat: Preasfinții Lor Cristian Crișan, Claudiu Lucian Pop, Virgil Bercea, Mihai Frățilă și Ioan Călin Bot, precum și Excelența Sa Iosif Csaba Pál, episcop romano-catolic de Timișoara,

împreună cu alți prelați.

Au participat și: Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României; Serban Matei, director pentru afaceri internaționale al Băncii Naționale a României; Daniel Froschauer, președintele Orchestrei Filarmonice din Viena; George Gabriel Bologan, ambasadorul României pe lângă Sfântul Scaun și Ordinul de Malta; Gabriela Dancău, ambasadorul României în Italia, precum și alți ambasadori acreditați pe lângă Sfântul Scaun.

La finalul evenimentului a avut loc o recepție la Casina Pio IV din Vatican, unde Eminența Sa cardinalul Pietro Parolin, secretarul de stat al Sfântului Scaun, a adresat un mesaj celor prezenți.

Cristian VECHIU
George GÎLEA

Federația Comunităților Evreiești din România i-a oferit Sfântului Părinte un sul de Tora, salvat în timpul persecuției din perioada Holocaustului, iar din partea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, Papa Leon a primit un mozaic reprezentându-l pe cardinalul Iuliu Hossu, realizat de doamna Claudia Kömives, precum și un tablou intitulat *Biserica în zeghe*, realizat de doamna Alexandra

Vexler, urmat de un mesaj al Preafericitului Părinte cardinal Lucian Mureșan, arhiepiscop major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, mesajul fiind citit de Preasfinția Sa Cristian Crișan, episcopul Curiei Arhiepiscopiei Majore.

La invitația președintelui FCER, violonistul Alexandru Tomescu a interpretat în cadrul ceremoniei două compoziții, respectiv *Preludiul în Mi major* de J.S. Bach și *Balada* de Ciprian Porumbescu, urmate de lectura unor fragmente din memoriile cardinalului Hossu. Momentul muzical a fost emoționant, cu atât mai mult cu cât a fost pentru prima oară când s-a cântat muzică laică în Capela Sixtină. Profund emoționat, violonistul Alexandru Tomescu a transmis în urma evenimentului: „Dragi prieteni, vă împărtășesc din emoția imensei bucurii de a cânta *Balada* lui Ciprian Porumbescu și Bach în Capela Sixtină, la Vatican, în prezența Papei Leon al XIV-lea și a unei audiențe extraordinare. Sunt copleșit de emoție și extrem de onorat, ca muzician, să fiu invitat la acest eveniment, să pot duce muzica lumii în acest fabulos loc și în fața Sfântului Părinte, Papa Leon al XIV-lea.”

Momentul central al serii a fost discursul Sfântului Părinte Papa Leon al XIV-lea, în care Suveranul Pontif a subliniat: „Îi salut cu bucurie pe toți cei prezenți: pe reprezentanții Bisericii Greco-Catolice din România, autoritățile și, în mod special, pe onorabilul Silviu Vexler, președintele Federației Comunităților Evreiești din România. Mesajul cardinalului Hossu este mai actual ca niciodată. Ceea ce a făcut pentru evreii din România, acțiunile pe care le-a întreprins pentru a-și proteja aproapele, în ciuda tuturor riscurilor și a pericolelor, îl arată ca pe

Tikun Leil Șavuot la Templul Coral

Ca în fiecare an, membrii comunității evreiești din București așteaptă primirea Torei, bucurându-se în noaptea de Șavuot de învățăminte înțelepte care explică semnificația acestei sărbători de pelerinaj. Șavuot marchează eliberarea spirituală, când Moșe a primit Tora pe Muntele Sinai. Ea a urmat revoluției naționale – ieșirea din Egipt –, când evreii au primit un cod moral și etic, a arătat vicepreședintele Comunității Evreilor din București, Silvan Horn. Referindu-se la condițiile în care se celebrează în acest an Șavuot, el a menționat că, din păcate, încă 58 de ostatici israelieni sunt captivi în Gaza și că, în același timp, se înregistrează o creștere a antisemitismului, inclusiv în România. Chiar și în acest context, a afirmat vicepreședintele CEB, conducerea Federației Comunităților Evreiești din România a reușit să fie aproape de membrii comunității evreiești, să asigure o existență decentă asistaților, să pună în valoare patrimoniul cultural și să întărească legăturile dintre Israel și România. Iar faptul că, în ciuda tuturor dificultăților, reușim să rămânem împreună și să mergem mai departe ca o comunitate se datorează Torei ale cărei principii au modelat cel mai mult gândirea iudaică și care ne-au făcut ceea ce suntem astăzi.

În acest an, ceremoniile de Șavuot au fost conduse de prim-cantorul Emanuel Pusztai. Programul nopții de Șavuot a început cu prelegerea „De ce citim cartea Rut?”, prezentată de rabinul Șlomo Sorin Rosen (Canada), fost prim-rabin al FCER.

Înainte de a-și începe cuvântul, rabinul Rosen a cerut enoriașilor să rostească o rugăciune pentru eliberarea os-

taticilor din Gaza, cu speranța că anul viitor vom putea sărbători împreună Șavuotul.

Vorbitorul a prezentat în continuare dubla semnificație a sărbătorii: călătoria spirituală a lui Rut către Tora, ea fiind o străină pe pământul Israelului; dar și sărbătoarea recoltei, Cartea Rut, unul dintre Meghilot, petrecându-se la seceriș. Momentul are o semnificație aparte: există hrană din belșug, dar este cazul să ne aducem aminte că bogăția vine de la Dumnezeu și trebuie să împărțim belșugul cu alții.

Convertirea lui Rut, un alt aspect prezentat în Meghilot Rut, este tratată detaliat: se prezintă condițiile în care a fost realizată, dorința ei de a-și asuma toate obligațiile, cele 613 mișvot, valorile adevărate ale Torei care înseamnă a-ți însuși nu numai litera, ci și spiritul legilor, recunoașterea apartenenței la poporul evreu, fără de care nu poți accepta mozaismul, convertirea la iudaism presupunând și identificarea cu destinul lui Israel. Pentru a scoate în evidență semnificația gestului lui Rut, se arată dificultățile ridicate de legile evreiești pentru convertire, interdicțiile prevăzute. Modelul de convertire a lui Rut este asumarea întregii Tore, atât cea scrisă, cât și cea orală, primită în același timp cu cea scrisă, și se referă la valorile cuprinse în Tora, la intervenția divină. Apariția numelui lui Dumnezeu în Cartea Rut este frecventă, spre deosebire de alte Meghilot în care nu întotdeauna El figurează. În Cartea Rut, Dumnezeu apare pe undeva, în spatele scenei: exemplul este felul în care a acționat

Eva GALAMBOȘ
Dan DRUȚĂ
(Continuare în pag. 9)

Război în Orientul Mijlociu Conflict deschis între Israel și Iran

(Urmare din pag. 1)

Netanyahu, cu care a justificat atacarea Iranului, sunt concludente, respectiv că Teheranul ar fi fost foarte aproape de a realiza o bombă nucleară, dar, oricum, pericolul pe termen scurt, mediu sau lung este real. Ani de zile, Israelul a manifestat reținere, mai ales din cauza presiunilor exercitate de SUA, dar, recent, analizele făcute de establishmentul militar israelian, informațiile furnizate de agențiile de securitate indicau că momentul pentru lansarea unui atac dur era propice: Israelul a reușit să slăbească armata iraniană, organizațiile teroriste finanțate de Iran, Hamas și Hezbollah, au fost decimate, deci nu mai reprezintă un sprijin pentru Iran, iar statele aliate cu Iranul nu au capacitatea să-l întărească fizic și moral. Acest lucru s-a văzut chiar după începerea războiului. Multe declarații, puține măsuri concrete ale statelor „prietenice”, reținere din partea statelor arabe aflate în opoziție față de Teheran.

Dar suntem abia la începutul războiului care nu se știe când se va termina și dacă, pe de o parte, rezultatele demonstrează extraordinara capacitate de luptă a armatei israeliene, planificarea războiului (am învățat din cele întâmplate la 7

octombrie, spunea recent un general israelian), infrastructura și înzestrarea sa modernă, pe de altă parte, prețul tuturor acestora este plătit de israelieni. Rachetele iraniene nu sunt ca cele ale Hamasului, sunt puternice, au rază medie și lungă de acțiune, fac victime omenești și pagube materiale. Imaginile blocurilor lovite din Haifa, Tel Aviv sau Beer Șeva încep să semene cu cele din Gaza. A termina războiul în două săptămâni s-a dovedit a fi un *wishful thinking*, o iluzie, mai ales că Iranul, deși a făcut demersuri pentru începerea de negocieri, nici nu vrea să audă de capitulare.

Până recent, președintele Trump nu a dorit o implicare directă a SUA alături de Israel în acest război; el a cerut Teheranului capitulare fără condiții, amenințând voalat un atentat împotriva liderului suprem al Iranului, Ali Khamenei, care a respins fără echivoc cererea americană. Donald Trump a dat un răgaz de două săptămâni Iranului pentru a reveni la negocieri, dar, pentru a fi mai convingător, s-a decis să vină în ajutorul Israelului și, într-o operațiune fără precedent, avioane B-2 invizibile au pătruns în spațiul aerian iranian, fiind alimentate în timpul zborului, și

au bombardat instalațiile nucleare de la Natanz, Isfahan și Fordo, aceasta din urmă cu mai multe rachete GBU-57 Massive Ordnance Penetrator, de 13.600 kg, cu penetrare în zone stâncoase, o variantă a acestui tip de rachete fiind folosită de americani în războiul din Afganistan, pentru buncărele teroristilor aflate sub munți. Analizând această decizie, concluzia ar fi că, în lupta pentru putere ce se desfășoară în spatele declarațiilor uneori controversate ale lui Donald Trump, între susținătorii liniei neamestecului, izolaționistii, cei care au în minte consecințele dezastruoase, pentru armata americană, ale războaielor din Irak și Afganistan, și gruparea mai agresivă, intervenționistă, care se gândește la schimbarea regimului din Teheran, a prevalat cea de a doua linie. Iar dacă Iranul, care a reacționat deosebit de dur la demersul american, își va pune în practică amenințările – atacuri împotriva intereselor americane, dar mai ales închiderea strâmtoarei Ormuz –, consecințele pe plan global vor fi inimaginabile. Chiar dacă, datorită poziției de reținere a unor state, nu se va ajunge la un război global.

Între timp, atât Israelul cât și Iranul au anunțat un acord de încetare a focului, solicitat de președintele american Donald Trump. Rămâne de urmărit care vor fi evoluția și consecințele acestui conflict.

E.S. Lior Ben Dor, despre conflictul dintre Israel și Iran

În contextul conflictului actual dintre Israel și Iran, început în 13 iunie prin ofensiva israeliană asupra structurilor nucleare iraniene, redacția revistei *Realitatea evreiască* a luat legătura cu Excelența Sa, ambasadorul Israelului în România, domnul Lior Ben Dor, pentru un punct de vedere despre cum este resimțită în Israel această situație plină de tensiune. Domnul ambasador ne-a declarat:

„Situația în Israel este foarte gravă și suntem îngrijorați. Problema este că regimul iranian atacă populația civilă, lovește în mod deliberat oamenii civili. A fost lovit, de pildă, spitalul Soroka din

Beer Șeva. Totodată, acasă, în Israel, sunt și cetățeni optimiști. Poporul israelian nu poate tolera situația care a escaladat odată cu atacul Hamas din 7 octombrie 2023. De aceea, Statul Israel a început operațiunea militară împotriva regimului iranian. Acest regim este o amenințare existențială la adresa Israelului. Deja am înlăturat o mare parte din infrastructura militară și balistică iraniană. Piloții israelienii și-au efectuat operațiunile până acum în siguranță. Sperăm și așteptăm ca prietenii noștri din comunitatea internațională să înțeleagă că e foarte important pentru întreaga lume. Israelul este statul care nu doar că a vorbit în tot acest timp despre pericolul nuclear iranian și, în general, despre pericolul terorist susținut de regimul de la Teheran, dar Israelul a și acționat pentru combaterea acestora. Cetățenii israelieni plătesc prețul acum pentru această luptă pe care Israelul o dă pentru întreaga comunitate internațională. Așadar, așteptăm sprijin și solidaritate din partea comunității internaționale.

Pentru românii care au familie și prieteni în Israel, vreau să le transmit că suntem puternici. Trăim niște momente dificile, dar acesta e și un moment istoric. Fiecare tragedie, fiecare familie care suferă ne afectează pe toți, dar eu cred că suntem puternici. Păstrez constant contactul cu oameni din Israel. Suntem toți împreună în acest război existențial și trebuie să înțelegem că acum luptăm pentru viitorul copiilor noștri. Nu mai putem trăi cu această amenințare existențială. Luptăm pentru a garanta că vom continua să existăm în țara noastră.” (R.E.)

Omagiu eroilor evrei ai războaielor României

La 29 mai, Ziua Eroilor, la Cimitirul Filantropia din București, la Monumentul Eroilor Ostași Evrei s-au desfășurat ceremonii militare în memoria militarilor evrei căzuți în Războiul de Independență, în Războaiele Balcanice și în Primul Război Mondial. Sacrificiile aduse de ei au fost făcute în condițiile în care marea majoritate a evreilor nu căpătaseră cetățenia română.

În Cimitirul Filantropia, ca de altfel în toate cimitirele evreiești din București

religioasă, cu rugăciunile *El Male Rahamim* și *Kadiș*, în memoria celor care și-au jertfit viața în războaie, rostite de Rafael Shaffer și de Emanuel Pusztai.

În mesajul său, Ovidiu Bănescu, vicepreședintele FCER, a atras atenția asupra eroismului soldaților evrei și l-a dat drept exemplu pe Mauriciu Brociner care, în timpul Războiului pentru Independență, după ce comandantul său, colonelul Valter Mărăcineanu, a fost rănit, „a luat drapelul României din mâna lui și a

priviri spre viitor”, a arătat vorbitorul.

Vicepreședintele FCER a avertizat asupra pericolului reprezentat de Rusia: „Dictatura de la Kremlin încearcă de mai bine de trei ani, prin războiul din Ucraina, o răsturnare a ordinii mondiale. În acest context nu există o formă mai bună de cinstire a memoriei eroilor care s-au jertfit pentru apărarea țării, decât pregătirea noastră cât mai temeinică în a respinge acest pericol la adresa României și a Europei”, a spus în încheiere vorbitorul.

În mesajul său, Paul Schwartz, președintele CEB, a vorbit de asemenea despre spiritul de sacrificiu al militarilor evrei: „Vă spun și eu câteva cuvinte pe care ar trebui să le știe toți locuitorii României. Acesta este unul dintre cele trei cimitire în care sunt înmormântați eroi evrei, militari care au murit în timpul Primului Război Mondial, printre ei și oameni de mare prestigiu, care și-au sacrificat viața pentru România. În urmă cu câțiva ani, Guvernul României a hotărât să fie eroi toți cetățenii României care au murit pentru România. Ceea ce vedeți aici e doar o parte dintre ei, însă dacă mergeți pe traseul Primului Război Mondial o să vedeți grupe de monumente fără cruce, cu Steaua lui David sau fără Steaua lui David, numele răposaților, toți cu grade de ofițer.” Vorbitorul a arătat că numărul morților evrei reprezintă 10% dintre evreii care au participat la război, deși în perioada aceea ei nu erau cetățeni români, ei fiind încetățeniți abia după Constituția din 1923.

În încheiere, vicepreședintele CEB a afirmat: „Totdeauna evreii vor fi alături de România în toate domeniile.”

A urmat momentul depunerii de coroane și jerbe. S-au depus coroane din partea Ministerului Apărării Naționale, a Federației Comunităților Evreiești din România, a Comunității Evreilor din București. S-a ținut un moment de reculegere în memoria celor căzuți la datorie.

Eva GALAMBOS

și din țară, sunt înmormântați sute de bărbați tineri care au murit în luptele pentru independență și propășirea României, pentru realizarea României Mari, faptele lor fiind amintite de cei care i-au omagiat.

În prezența unei gărzii de onoare, a unor veterani de război, a conducerii FCER (vicepreședintele Ovidiu Bănescu și Eduard Kupferberg, secretarul general al Federației) și a CEB (Paul Schwartz, președinte, Silviu Horn, vicepreședinte), a prim-rabinului Rafael Shaffer, a prim-cantorului Emanuel Pusztai și a unor membri ai comunității, ceremoniile de la Cimitirul Filantropia au început cu intonarea imnului de stat. A urmat o ceremonie

condus lupta, ajungând să-l înfigă pe redută. Pentru faptele sale de eroism în apărarea țării, Mauriciu Brociner a fost primul ofițer evreu din armata română care a primit cetățenia română. Pentru a marca acest eveniment care a deschis calea încetățenirii evreilor din România, înfăptuită abia prin Constituția de la 1923, Federația Comunităților Evreiești din România a organizat toamna trecută un eveniment de anvergură, în care publicul larg a putut afla mai multe despre aportul esențial al minorității evreiești la apărarea și la dezvoltarea României. Ziua Eroilor este un prilej de a privi în trecut, dar și ocazia unei analize lucide și oneste a prezentului și a unei

Tikun Olam în versiunea Mirjam Bercovici, z.l.

„Supraviețuitorii Holocaustului trebuie folosiți cât mai e timp, cât mai trăiesc.” Aceste cuvinte din primul interviu acordat *RE* de dr. Mirjam Bercovici z.l., cea plecată acum dintre noi, capătă rezonanțe nebănuite la 30 de ani distanță. Trăim azi un moment dramatic intens pe plan global: emergența extremei drepte, a antisemitismului la cote nemaicunoscute de

Rămas bun, doamnă doctor!

Familia, prietenii, foștii colaboratori și pacienți, membri ai comunității s-au adunat la Cimitirul Sefard pentru a se întâlni ultima oară cu cea care a fost doctor Mirjam Bercovici, o intelectuală de excepție care, prin tot ceea ce a făcut, i-a salvat nu numai fizic, ci și spiritual pe cei apropiați.

Ceremoniile religioase au fost conduse de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusttai, asistați de oficiantul de cult Emil Diamant.

Evocând memoria decedatei, rabinul Rafael Shaffer a caracterizat-o pe Mirjam Bercovici drept o luptătoare care a biruit deportarea în Transnistria și toate greutățile vieții, iar cea mai mare biruință a fost că a trăit 102 ani. Referindu-se la rolul său în evocarea Holocaustului, șef-rabinul a atras atenția că, până acum, ea a fost cea care a povestit despre Holocaust, dar, odată cu dispariția supraviețuitorilor, ne revine nouă, generațiilor următoare, care nu am fost în lagăre sau nu am trecut prin deportări, dar am auzit-o pe Mirjam, să transmitem amintirile ei generațiilor viitoare și în acest fel să-i respectăm memoria.

Alexandru Florian, director general al Institutului „Elie Wiesel”, a vorbit despre colaborarea cu dr. Mirjam Bercovici, frecvențele întâlniri în care le vorbea tinerilor despre iadul prin care au trecut evreii în Transnistria sau participarea ei la școlile de vară pentru pregătirea profesorilor de istorie a Holocaustului. A cunoscut-o de copil, când i-a fost pacient, a reîntâlnit-o la Școala Lauder, unde era medic pediatru, apoi a colaborat cu ea în calitate de supraviețuitoare a Holocaustului, Institutul editându-i volumul *Jurnal de ghetou*. Mirjam Bercovici a fost un om care și-a trăit viața pe baza unor principii și valori.

Tova Ben Nun-Cherbis, directoarea Complexului Educațional Lauder-Reut, împreună cu profesoara Rosa Brumfeld au evidențiat contribuția dr. Bercovici la crearea școlii și activitatea ei de evocare a Holocaustului în fața elevilor. Jurnalista Eva Galambos a relatat despre colaborarea doamnei Bercovici la revista *Baabel*, cu amintiri din viața ei, multe dintre articolele sale referindu-se la viața din ghetoul din Transnistria.

La încheierea ceremoniilor, nepotul Emanuel a rostit Kadișul. Dr. Mirjam Bercovici a fost înmormântată alături de soțul ei, Israil Bercovici, cel mai mare specialist al istoriei teatrului idiş din România. (E.G.)

la încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, declanșată de atacurile teroriste Hamas asupra Israelului, la 7 octombrie 2023.

În 1995, dr. Mirjam Bercovici debută în memorialistică. Subiectul Transnistria nemaifiind tabu, apăruse în română *Jurnal de ghetou*, după ce, inițial, cartea fusese publicată în germană. „În România, continua autoarea *Jurnalului* în același interviu, apar multe cărți pe această temă, dar nu sunt popularizate, nu sunt puse la îndemâna tinerilor. Asistăm și azi la holocausturi de proporții mici, în diferite părți ale globului, ceea ce dovedește că lumea nu a învățat destul, că planează încă asupra ei primejdia unui mult mai distrugător decât cel din trecut.”

Mediul ei formativ a fost specific familiilor evreiești bucovinene din clasa de mijloc: în afara programei școlare, a limbilor vorbite în casă (germană, română, idiş), a învățat franceză, engleză, ebraică. A luat lecții de pian. Mirjam își dorea să se dedice istoriei. Curând, lumea în care credea, unde visa să-și ocupe locul, avea să fie făcută țândări. Au venit *numerus clausus*, *numerus nullus*, deportarea în Transnistria. Transnistria i-a hotărât opțiunea de viață. Acolo a văzut că oamenii pot fi ajutați în cea mai mare măsură de medici. „Dacă trăiesc, voi

fi medic”, și-a promis ei înseși.

După război a intrat la Facultatea de Medicină din Iași. Lupta pentru reîntoarcerea în normalitate după anii de lagăr nu a fost deloc ușoară, dar a reușit să-și regăsească puterea de concentrare sfărâmată de coșmaruri și să termine studiile cu o medie foarte mare, ceea ce i-a adus o repartiție în Capitală. Mirjam a devenit medic primar, cu specialitatea oncologie pediatrică, a fost șef de secție la Spitalul Fundeni, și-a dat doctoratul în științe medicale. A fost coautoare a trei cărți de medicină, apărute la Editura Academiei, și autoare a peste 120 de lucrări științifice publicate în reviste de specialitate din țară și din străinătate. I-a fost dat să-i supraviețuiască soțului, Israil Bercovici, stins prematur din viață, reputat istoric de teatru și remarcabil poet postbelic de limbă idiş; să supraviețuiască și fiicei lor, Ada Ulubeanu, pianistă cu o carieră în ascensiune, lector la UNMB. Alinare i-au fost: nepotul, Emanuel; sora cea mică, dr. Sylvia Hoisie z.l., cercetătoare emi-

nență, descoperitoare a polidinului; fiul acesteia din urmă, prof. univ. dr. Andrei Corbea-Hoisie. Dar munca a fost coloana vertebrală a echilibrului său interior.

A continuat să muncească și după ce a ieșit la pensie. A îmbătrâni activ

nu a fost pentru ea o formulă din ce în ce mai vehiculată azi, a fost un mod necesar de supraviețuire. După pensionare a fost medic de teren la CAJM, a lucrat la Cabinetul medical al Școlii Lauder. A colaborat la *Realitatea evreiască* și, de la înființare până în ultimele luni de viață, a fost o prezență constantă în revista electronică *Baabel*. O selecție din articolele

apărute în *Baabel* au intrat în cartea *Faivel vindecătorul și alte povestiri dintr-un secol de viață*, publicată la Hasefer, cu ocazia împlinirii a 100 de ani.

Știința-arta comunicării cu oameni din toate generațiile, capacitatea de a trăi în prezent, interesul pentru prospectarea viitorului ne-au făcut să o simțim pe Mirjam Bercovici contemporana noastră.

Iulia DELEANU

Nimeni nu ne poate lua speranța

Incep prin a marca aici o trecere pe care o regret mult: moartea lui Leonard Zăcescu, supraviețuitor al Holocaustului din România. Mai avea puțin până la o sută de ani, dar a trăit cât pentru un mileniu. Cartea sa, *Cu trenul expres spre moarte* (Editura Polirom), e fundamentală în memorialistică. E o carte decisivă, teribilă, încărcată de umanism.

Leonard Zăcescu a fost nu doar un supraviețuitor, ci și un om care a înțeles deplin natura umană, în toate nuanțele sale, din care nu lipsește nici abominabilul. Ficțiunile sunt adeseori mai puternice decât realitatea, pentru că realitatea e complicată. Adevărul e dur și e greu de îndurat. Dar Leonard Zăcescu nu a scris ficțiune. A scris adevărul. Cartea lui de memorii trebuie, de aceea, cunoscută și reeditată, circulată, citită, înțeleasă. Numele lui Leonard Zăcescu nu trebuie lăsat în uitare. Cât voi trăi, voi avea grijă să nu se întâmple. Pentru că – asta măcar ar trebui să știm – nu mor cu adevărat decât cei al căror nume nu mai este rostit.

L-am cunoscut pe domnul Zăcescu în urmă cu mulți ani (șaisprezece, mai exact; i-am scris un portret într-un cotidian central). Am mai vorbit la telefon în anii din urmă și ne-am promis că ne vom revedea. Se va întâmpla dincolo de marea trecere.

Domnul Leonard Zăcescu a fost un om dintr-o bucată, un om dintr-un material rar, cu o busolă morală intactă. A supraviețuit Holocaustului și a luptat pentru ca oamenii să afle ce s-a întâmplat, pentru a nu se mai întâmpla vreodată. Lupta sa a fost dreaptă și eroică.

Merg mai departe și scriu despre o carte pe care am citit-o recent: *Elita culturală și discursul antisemit*, de Alexandru Florian și Ana Bărbulescu (prefață de Armin Heinen), Editura Institutului Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Editura Polirom, 2022. Este o lucrare de o importanță copleșitoare, mai ales în zilele noastre marcate de atâta ură. Ficțiunile tind să câștige din nou în fața adevărului istoric. Legionarismul nu a înviat, pentru că nu a murit niciodată. Fascismul a fost întotdeauna în lume, așteptând o nouă ocazie de a se face noapte.

Nu ne putem apăra doar vorbind mai mult, mai răspicat despre ororile trecutului și despre ororile viitorului, dacă nu ne ferim de monștrii prezentului. România nu e ocrotită de această alunecare în extrema dreaptă, care e o tragedie fără margini, care se tot întâmplă, iar și iar și iar, în lume. Cărțile ne apără! Cititi!

Continui cu o imensă durere față de

suferința umană din întreg Orientul Mijlociu, care din nou se pierde în războaie care nu par să cunoască sfârșitul. Este îngrozitor. Încerc să văd întotdeauna durerea pe de o parte și pe de altă parte. O carte care m-a ajutat în acest sens a fost scrisă de Susan Abulhawa, se numește *Albastrul dintre cer și ape* și a fost publicată la Polirom. Este un roman puternic, care dă o voce unor dureri, altfel de multe ori tăcute.

Nu în ultimul rând vreau să remarc sănătatea mintală și morală a alegătorilor români care au respins neofascismul (susținut, paradoxal, de nostalgii bolșevice). Milioane de români s-au mobilizat împotriva extremei drepte cu discurs similar ca al Kremlinului. E drept că milioane de români au votat un asemenea discurs cu evidente tușe legionare. Această derivă arată cât de mult este încă de muncă în România pentru a ne cunoaște și a ne accepta trecutul, a ne vindeca, a face pace și a încerca să rămânem ancorați în viitor. Aspirațiile europene și moderne ale României sunt cu atât mai laudabile cu cât țara a rămas tot mai singură pe frontul de Est. Dar România a rezistat. Deocamdată.

Fascismul este mereu marele pericol. Demagogii, populștii care promit paradisul etern închizând societățile, bazându-se pe ură și discriminare, nu pot să construiască nimic. În schimb, pot dărâma tot, începând chiar cu ziua de azi. Măine nici nu va mai veni.

Și deloc în ultimul rând vreau să las un rând și despre cartea profesorului Dan Stone, *Holocaustul. O istorie neîncheiată*, publicată în limba română la Polirom. Într-adevăr, spectrul Holocaustului încă planează asupra noastră. Nu e doar un capitol din istorie. E o amenințare continuă. E o poveste adevărată (!) despre putere și vulnerabilitate și despre unde putem sfârși dacă puterea nu este îndiguită.

Oamenii sunt plini de ură, de frustrări, de furie și în secolul al XXI-lea. Pesemne așa au fost mereu și așa vor rămâne, din păcate. Dar toate eforturile trebuie să meargă în direcția temperării acestor porniri din lemnul strâmb al omenirii.

Lagărele pot fi de multe feluri și de aceea acum chiar închei lăsând câteva cuvinte și despre romanul excepțional al Hertei Müller, *Leagănul respirației*, publicat în românește la Humanitas fiction. Avem multe de învățat și de vindecat în noi și în lume. Și nu putem reuși decât împreună. Asta este marea lecție de fiecare dată uitată. Istoria oamenilor se îndreaptă într-o direcție bună doar când dăm dovadă de solidaritate și de empatie, când construim poduri, nu prăpastii fără sfârșit între oameni.

Poate, totuși, ziua de mâine va veni și va fi mai bine. Nimeni nu ne poate lua speranța.

Andrei CRĂCIUN

Editura Hasefer a lansat trei titluri noi la Bookfest

Editura Hasefer, a Federației Comunităților Evreiești din România, a participat și în acest an la Salonul internațional de carte Bookfest, desfășurat la Romexpo în perioada 28 mai - 1 iunie. La standul de carte special amenajat, cititorii au putut descoperi lucrări din domenii precum istoria evreilor, iudaism, literatură idiş și israeliană, filozofie iudaică, viață comunitară, memorialistică, eseistică ș.a. Editura a pregătit și un catalog al aparițiilor din ultimii patru ani.

Joi, 29 mai, la Scena Arca au fost lansate trei titluri noi din portofoliul Hasefer: Fișke șchiopul, de Mendele Moïher Sforim; Revelația, de Madeleine Davidsohn; Auschwitzul explicat fiicei mele, de Annette Wieviorka. Evenimentul a fost moderat de George Gîlea, directorul Editurii Hasefer, care le-a mulțumit tuturor pentru prezență.

Un personaj emblematic pentru literatura idiş

„Urmând o tradiție de care ne ținem de mai bine de zece ani, de a lansa măcar un volum pe an în colecția Biblioteca de Literatură Idiş (BLI), și o altă mică tradiție pe care am instituit-o în ultimii ani, anume să lansăm acest volum în preajma Zilei Limbii și Teatrului Idiş (ZLTI), care e pe 30 mai, deci mâine,

am început petrecerea un pic mai devreme și îi dau cuvântul Camelliei Crăciun, coordonatoarea acestei colecții, să ne vorbească despre *Fișke șchiopul*, un personaj emblematic pentru literatura idiş”, a subliniat George Gîlea.

Conf. univ. dr. Camellia Crăciun, de la Universitatea din București, a vorbit despre începuturile colecției BLI, în 2016, cu prilejul împlinirii a 140 de ani de la înființarea

teatrului idiş în România. Acesta este deja al unsprezecelea titlu și, dacă socotim recenta reeditare a romanului *Cartea Raiului*, de Itic Manger, unul dintre cei mai reprezentativi autori de limbă idiş din România, a cărui zi de naștere a fost aleasă pentru a marca ZLTI, chiar douăsprezece apariții: „Putem să spunem că am ajuns la un record. În 2016 ne-am dat seama că lipsesc foarte multe lucruri care țin de cultura idiş, atât de importantă pentru Europa de Est și pentru România, și care ajunseser, din păcate, să fie uitată, lăsată în umbră, foarte puțin promovată, atât teatrul, cât și literatura. Așa că am avut inițiativa unei serii de carte, am propus-o editurii și de atunci colaborăm extraordinar. Prin această colecție dorim să recuperăm și să readucem în discuția publică mari capodopere ale unei literaturi care a fost extrem de bogată, care încă există, încă aduce lucrări originale, dar care în România, din păcate, e din ce în ce mai puțin vizibilă.”

Supranumit „bunicul literaturii idiş”, Mendele Moïher Sforim este unul dintre fondatorii acestei literaturi, alături de Șalom Alehem și de I.L. Peretz. Totuși în România a fost foarte puțin tradus. Din opera sa, Editura Hasefer a mai publicat, în 2011, romanul *Drumețiile lui Biniomin al Treilea*, care a fost și ultima traducere a regretatului idişist Anton Celaru. Prezenta ediție a romanului *Fișke șchiopul* se bazează pe traducerea realizată în anii 1930 de Baruch Zeilig, un medic bilingv, foarte talentat. „Prin această ediție adusă la zi, surprindem o latură a lumii evreiești, a *idișlandului*, pe care poate celelalte volume pe care le-am publicat până acum nu o surprind. E o lume a marginalizaților, din trei perspective”, a arătat vorbitoarea: a spațiului de locuire (zona de colonizare din Imperiul Țarist); a statutului economic precar; și a exploatării din cauza infirmităților fizice. În concluzie, „Mendele are curajul să vorbească despre acele aspecte ale lumii evreiești despre care nu vorbește nimeni până atunci, într-o literatură foarte tânără și, în ciuda acestui mediu pe care îl zugrăvește naturalist, cu multă duritate într-un fel, descoperă comori de sensibilitate, umanitate, de la prietenie și iubire până la generozitate și spiritualitate.”

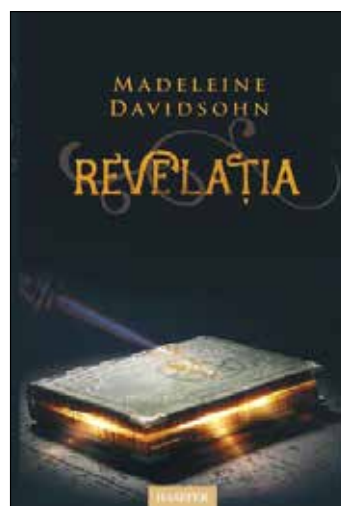
„Oniricul ne poate ajuta să supraviețuim”

Revelația, carte de nuvele și povestiri onirice, a fost lansată în prezența autoarei israeliene de limbă română Madeleine Davidsohn, căreia George Gîlea

i-a mulțumit că a ales să o publice la Editura Hasefer.

Volumul a fost prezentat de dr. Irina Airinei, jurnalist cultural, care a amintit și alte romane și volume de povestiri onirice ale lui Madeleine Davidsohn: *Amuleta și alte povestiri stranie*, *Pagini aduse de vânt*, *O înghețată cu gust amar*, *Autobuzul de noapte* etc. „Și această carte pe care ne-o oferă astăzi este într-adevăr, pentru fiecare dintre noi, o revelație”, a subliniat vorbitoarea care a analizat în profunzime textele care alcătuiesc volumul *Revelația*. „Madeleine Davidsohn este în primul rând o poetă a spațiului aceluia din vis, de unde cei plecați ne vorbesc, ne îngână și ne încântă, pentru că textul pare a fi o incantație. Este un drum din lumea profană în lumea sacră a spiritelor.”

Madeleine Davidsohn a mărturisit: „Oniricul m-a fascinat dintotdeauna, dar mi se pare un lucru oniric ca astăzi să prezentăm trei cărți: a unui scriitor de limbă idiş din urmă cu peste o sută de ani; a unei autoare care scrie despre Al Doilea Război Mondial și despre supraviețuirea evreilor; și cartea mea, o supraviețuitoare ai cărei părinți au fost în lagăr, care a pus și ea întrebări, dar care a demonstrat că,

printre alte metode, literatura, scriitura, magicul, adică oniricul, ne poate ajuta să supraviețuim. Oniricul m-a fascinat și din alt motiv. E o altă lume, o lume în care evaderez când mă simt obosită, când mă simt speriată – și au fost destul de multe motive să simțim această teamă. E o altă lume, unde pot să respir liniștită că pot să trăiesc fără să mă tem. Am și numit-o *lumea mea de zi cu zi și lumea mea de sărbătoare*. În lumea mea de sărbătoare emigrez atunci când mi-e prea greu în lumea reală și de aici au pornit nenumăratele povestiri pe care, dacă veți fi curioși, le veți găsi în acest volum.”

Cum să le explici adolescenților Holocaustul?

Este una dintre cele mai dificile obligații ale unui părinte, dar trebuie asumată, deoarece astăzi copiii, adolescenții, tinerii întâlnesc pretutindeni cărți, filme, articole, referiri la Holocaust, lagărele morții, asasinarea evreilor, antisemitism. La această povară grea s-a înhamat istoricul francez Annette Wieviorka, cu amintiri personale, deoarece o parte a familiei ei și a soțului a fost deportată la Auschwitz, unde mulți dintre ei și-au pierdut viața. Cartea *Auschwitzul*

explicat fiicei mele, semnată de ea, înseamnă căutarea unei forme de transmitere a unor cunoștințe esențiale despre ce s-a întâmplat cu evreii în Al Doilea Război Mondial și, mai ales, o abordare mult mai grea: DE CE? În explicațiile date, autoarea pornește de la cazul propriei familii, dar spune că „nu este doar o problemă de familie și nu este un eveniment care-i privește pe evrei. Auschwitzul aparține istoriei Europei”.

Capacitatea de a transmite astfel de informații copilului tău, așa cum a făcut autoarea cărții, a fost scoasă în evidență și de Elena Calistru, președinta Funky Citizen, organizație a societății civile. Ea susține inițiativa mamei, considerând că este foar-

te important să se încerce acest gen de exercițiu, să fie traduse pe înțelesul unui adolescent astfel de concepții, lucru dificil chiar și în cazul unui adult. Vorbitorul a subliniat că și pentru organizația ei, preocupată de probleme ale istoriei contemporane, este greu să explice de ce anumite cuvinte, expresii sunt nocive, de ce există un anumit pericol în niște manifestări extremiste la care asistăm. Procesul, a arătat ea, începe cu etichetările unei anumite categorii umane, anumite minorități, iar procedeele se extind. Generația tânără trebuie să cunoască aceste lucruri. În condițiile în care se înregistrează degradarea discursului public, radicalizarea, normalizarea violenței în spațiul public, necunoașterea istoriei recente și lipsa în societate a unui simț civic, sunt necesare un astfel de dialog, precum cel din carte, și activitatea unor organizații civice asemenea celei pe care o conduce ea, pentru a interpreta faptele, pentru a avea capacitatea de a face distincția între informație falsă, informație parțial adevărată, dezinformare, fake news și așa mai departe.

În context, George Gîlea a ținut să aprecieze activitatea civică valoroasă a organizației Funky Citizen. Totodată, el le-a mulțumit redactorilor de carte Claudia Bosoi și Andreea Olaru, care au lucrat la cărțile lansate cu acest prilej, și a invitat publicul cititor la standul Editurii Hasefer, pentru a continua discuția pe marginea noilor apariții. În mod special, el a recomandat o altă lucrare foarte recentă, *7 octombrie: o sută de istorii personale*, de Lee Yaron, o tânără jurnalistă de investigație, care a realizat interviuri cu victime ale războiului din Israel, cu oameni care locuiau la granița cu Fâșia Gaza și care au fost atacați de Hamas.

Autori evrei la Bookfest

Ca în fiecare an, din portofoliul marilor edituri nu au lipsit cărți de autori evrei, israelieni, cărți cu tematică evreiască, fie titluri originale, fie reeditări. Astfel, la editura Humanitas există romane de Amos Oz, Eshkol Nevo, studii de politică internațională de Robert Kaplan, o traducere a Bibliei după textul ebraic, Samuel 1 și 2..., dar și un volum al cântărețului și compozitorului Berti Barbera. Poliromul l-a editat pe Philip Roth. Editura Trei are un volum de Leonard Cohen și ultima carte a scriitorului evreu-american Paul Austin.

Pentru al doilea an, Asociația Scriitorilor Români din Israel a fost prezentă la Bookfest cu numeroase titluri ale scriitorilor de limbă română. De asemenea, la Standul Teșu erau expuse titluri din bogata producție de cărți și publicații în limba română din Israel, cu numeroase reeditări ale unor volume căutate de cititorii din România.

Claudia BOSOI
Eva GALAMBOS

TES FEST, ediția a X-a

Teatrul Evreiesc de Stat din București a organizat, în perioada 21-30 mai, a X-a ediție a Festivalului Internațional de Teatru Idiş – TES FEST. Evenimentul a reunit, timp de zece zile, spectacole de teatru, muzică, dans și momente dedicate promovării limbii și culturii idiș. Publicul a avut ocazia să descopere diversitatea expresiilor artistice evreiești într-un program bogat, care a adus pe scenă artiști din țară și din străinătate. Ajuns la o ediție aniversară, festivalul confirmă rolul său esențial în păstrarea și promovarea patrimoniului idiș pe scena culturală românească și internațională. Parteneri: Guvernul României, Departamentul pentru Relații Interetnice, Institutul Cultural Român, Federația Comunităților Evreiești din România.

Directorul TES, regizorul Andrei Munteanu, a subliniat în intervenția sa din deschiderea festivalului: „În această seară avem premiera spectacolului *Cântarea Cântărilor*, în regia lui Alexander Hausvater, în deschiderea celei de a zecea ediții a festivalului nostru, festival care nu a apărut de nicăieri. Este o idee mai veche, o idee dezvoltată, o idee care a fost lansată în anii '90 de domnul Harry Eliad și continuată cu forța și energia doamnei Maia Morgenstern. A venit și rândul nostru să ducem mai departe această ștafetă, această preocupare. Vă mulțumesc că ați venit să vedeți un spectacol, cred eu, important pentru zilele noastre. Veți vedea aproape întreaga trupă a TES, alături de un regizor care are o istorie cu acest teatru, un regizor care a avut un cuvânt greu de spus în evoluția teatrului nostru, un regizor conectat cu mai multe țări – România, Canada, Israel.”

Cristina Mohan, director executiv al TES FEST, a afirmat: „TES își continuă și anul acesta misiunea de a celebra limba și teatrul idiș, ca instituție de cultură unică de acest gen din Europa și, putem spune, chiar din lume. Evenimentul nostru este realizat de Primăria Municipiului București, prin TES. Pentru că este un festival realizat de oameni și pentru oameni, să vă gândiți întotdeauna, când spuneți numele unei instituții, că în spatele ei se află, de fapt, oameni.”

Prezent la deschiderea oficială, ambasadorul Statului Israel în Ro-

în general, a scenei artistice din Israel. Nu știu dacă ceea ce vom vedea are legătură directă cu Israelul, dar eu sunt pregătit pentru orice surpriză!”

Cântarea Cântărilor, premiera care a deschis TES FEST

Un spectacol pornind de la textul biblic omonim, care surprinde fațete sociale contemporane, juxtapuse într-o dinamică artistică inedită. După cum a mărturisit regizorul Alexander Hausvater, accentul spectacolului *Cântarea Cântărilor* este pus „mai degrabă pe memorie și pe recrearea realității sociale, politice și istorice în cadențele cântecelor lui Solomon care ne fac să supraviețuim. Solomon scria despre dragoste. Dar această dragoste este un fenomen pe care noi ni-l imaginăm, noi ne luptăm pentru el, dar nu se poate realiza într-o viață umană. Poate interesant, în spectacolul care este despre dragoste, e faptul că actorii se ating doar în ultima secundă a reprezentației. E despre așteptare, despre anticipare, despre dorință, despre necesitatea oamenilor să se lege unul cu altul”. Spiritul războiului este resimțit pretutindeni, dar iubirea este cea mai puternică armă în această „odisee feerică modernă” de la război la pace.

Distribuție: Veaceslav Grosu, Iolanda Covaci, Geni Brenda Vexler, Marius Călugărița, Cristina Cîrcei, Darius Daradici, Mircea Dragoman, Mircea Drîmbăreanu, Natalie Ester, Arabela Neazi, Viorica Predica, Luana Stoica, Feras Sarmini, Denisa Beșleagă, Radu Catană, Remus Stănescu, Vlad Ciofiac, Silviu Stănescu, Maria Dinulescu, Andreea Telehoi.

Cântece idiș și dansuri evreiești

O parte esențială a culturii evreiești tradiționale, dansurile evreiești acompaniate de muzica tradițională klezmer au reprezentat o componentă importantă a TES FEST, ilustrată de concertele susținute de interpretul și compozitorul Efim Chorny și de pianista Susan Ghergus, în cadrul evenimentului intitulat *De la Folclor la Cabaret*, aducând la viață cântece idiș vechi și noi, inspirate din arhive, poezii și tradiții hasidice.

De asemenea, Teatrul Evreiesc de Stat, în colaborare cu Ambasada Statului Israel în România, a prezentat concertul *De la ștetl la New York – Arta cântecului idiș*, în coordonarea artistică a dr. Sonia Mazar și a lui Ethan Schmeisser, dirijor și pianist, alături de sopranele Danit Berkovits, Rachel Barkan-Vainberg, Karin Faingold, Noy Shilo, Noemi Gagliano, de tenorul Sergey Bartenyev și de bas-baritonul Dmitrii Negrimovskii. În cadrul acestui concert au fost prezentate creații ale unor compozitori precum Alexander Krein, Mikhail Fabianovich Gnessin, Joseph Achron și alți fondatori ai Societății de Muzică Populară Evreiască din Sankt-Petersburg, societate care a promovat cântecele de artă idiș în toată Eu-

ropa și, mai târziu, și în Israel.

Actorul și regizorul Avi Hoffman (SUA) a oferit, prin intermediul workshopului *Cântecul idiș în teatrul contemporan*, o nouă perspectivă asupra modului în care cântecul idiș este integrat și reinterpretat în teatrul contemporan.

Dimensiunea artistică a cântecelor idiș de cabaret a fost ilustrată de Aaron Kula (SUA), dirijor și cercetător al muzicii evreiești, în cadrul unui atelier interactiv plin de umor, ironie și emoție. Participanții au avut astfel prilejul de a explora acest repertoriu spectaculos, aflat la granița dintre

deon), Alexandru Cristian Sărbușcă (clarinet), Tudor Urjan Ștefan (trombon), Ștefan Iuga (bas), Radu Gheorghe (percuție), Rodica Gancea (vioară), Cristian Dragomir (clape), Arabela Neazi, Geni Brenda Vexler, Carmen Hannah Iovițu și Carla Lifșin.

Un însoțitor perpetuu al muzicii klezmer, *Dansul așkenaz* și tainele ritmurilor sale au putut fi descoperite grație workshopurilor coordonate de violonistul și compozitorul Mark Kovnatsky, unul dintre cei mai importanți interpreți ai muzicii idiș. El a prezentat o varietate de dansuri, precum Freylekhs, Khusidl, Hora, Sher, Bulgar, Patch-Tants și multe altele, fie de origine evreiască, fie împrumutate din dansurile populare ale popoarelor est-europene printre care au trăit evreii.

Un posibil interludiu al creatorilor de muzică evreiască de expresie idiș a fost prezentat de Zalmen Mlotek în cadrul concertului *Stele rătăcitoare: muzică de teatru idiș din țara veche și cea nouă*, alături de Annabel Parker (soprană), Andrei Miercure, Meda Topârceanu, Geni Brenda Vexler, Lorena Luchian, Mihai Nițu, cu participarea specială a tenorului Andrei Pleșca.

Ultima seară de festival a fost încheiată de concertul intitulat *Melodii evreiești contemporane*, alcătuit în întregime dintr-o suită de compoziții ale lui Mark Kovnatskiy, scrise în stilul muzicii klezmer tradiționale, hasidice, moldovenești, ucrainene și din Orientul Mijlociu. Interpreți: Rodica Gancea (vioară), Bogdan Lifșin (acordeon), Mihai Murariu (pian), Sergiu Marin (violoncel), Feras Sarmini (vioară), Emil Bârgă (trompetă), Alexandru Marian (vioară), Vlad Polgar (percuție).

Teatrul idiș contemporan

Yiddishspiel Theatre în colaborare cu Opera Lirică din Ierusalim, Israel, au prezentat spectacolul *Di Golde Kale (Mireasa de Aur)*, în regia lui Joseph Rumshinsky. O poveste de dragoste care se petrece într-un ștetl din Rusia, având-o în prim plan pe frumoasa Goldele care plănuiește să pornească într-o călătorie în jurul lumii, pentru a revendica averea tatălui și pentru a-și întâlni mama biologică, cu posibilitatea de a-și găsi

Dan DRUȚĂ
Claudia BOSOI
Edith NEGULICI
(Continuare în pag. 8)

mânia, E.S. Lior Ben Dor, a declarat: „Sunt bucuros să mă aflu aici, la TES, alături de dumneavoastră: e o onoare foarte mare pentru mine. Ne vom bucura de spectacolul *Cântarea Cântărilor*, care are legătură cu noi, cu istoria noastră, cu tradiția noastră. Știm că idișul este o limbă foarte importantă pentru istoria poporului nostru, știm că mulți evrei români care au imigrat în Israel au contribuit mult la înființarea și la construirea Statului Israel și, de asemenea, la înființarea teatrului și,

TES FEST, ediția a X-a

(Urmare din pag. 7) și dragostea pe parcurs. Un destin inedit, cu un final neașteptat, totul într-o creație artistică remarcabilă, în care tradiția și modernitatea își fac simțite prezența. Din distribuție fac parte: Danit Berkovitz, Noy Shiloh, Karin Faingold, Veronika Kurmanov, Rachel Barkan, Sergey Bartenyev, Dmitrii Negrimovskii, Asaf Arzi.

Teatrul Evreiesc Ester Rachel și Ida Kamińska din Varșovia au oferit publicului un spectacol cu valoare de măturie, *Cântecele ghetoului*, regia Golda Tencer, care propune un parcurs emoționant prin cântece și poeme semnate de mari autori evrei, precum I. Katzenelson, Sh. Katscherginsky, H. Glik și alții, dar și creații muzicale precum *Kol Nidrei*, *Ani Maamin*, *Zug nit keynmul* și alte lucrări reprezentative pentru memoria și spiritul culturii idiș. Distribuție: Antoniewicz Daniel, Chomik Piotr, Dąbrowska Ewa, Kieś Adriana, Majewska Małgorzata, Najah Sylwia, Rajfer Henryk, Rzeszowska Izabella, Świdowska Alina, Walczak Jerzy. Instrumentiști: Dariusz Falana, Teresa Wrońska, Marek Wroński.

Istoria teatrului evreiesc

Conferința-concert *Spiritul și tradiția idiș în operele lui Avram Goldfaden* a fost un eveniment interdisciplinar, dedicat moștenirii artistice a lui Avram Goldfaden, părintele teatrului evreiesc modern, care a îmbinat analiza muzicologică cu interpretarea scenică. Sub coordonarea prof. dr. Stephan Poen, doctor în medicină și în muzicologie, evenimentul a explo-

rat dimensiunea identitară, poetică și muzicală a creației goldfadeniene.

În 1877, Goldfaden a ajuns în București, în cartierul evreiesc de pe Calea Văcărești. Aici a găsit o activitate teatrală efervescentă, susținută de trupe vorbitoare de idiș, venite mai ales din Basarabia. Goldfaden și-a deschis un teatru la Lazăr Cafegiu, unde a dat douăsprezece spectacole cu piesele sale, *Vrăjitoarea* și *Șmendrik*. În anul 1878, Avram Goldfaden a revenit în Calea Văcărești și a aranjat o scenă de teatru în Grădina Jignița. Piesele, jucate în idiș, erau scrise și regizate de Goldfaden. Operetele lui Goldfaden au un melodism deosebit și stau sub semnul singspielului: operă germană de tip popular, în care muzica alternează cu episoade vorbite. *Akeydes Yitskhok* (*Sacrificiul lui Isaac*) analizează relația cu Dumnezeu. Această operetă rămâne și astăzi în repertoriul teatrelor idiș din întreaga lume și fascinează prin gravitatea și profunzimea dialogurilor. Ironia limbii idiș alternează rapid cu diverse tonalități. Spiritul său compo-nistic se remarcă în muzicalitatea și vocalitatea personajelor, iar poezia sa ne introduce în sufletul său.

Actorii Teatrului Evreiesc de Stat au interpretat extraordinar fragmente din operetele: *Vrăjitoarea* („Singură, departe de pădure”: Lorena Luchian; „Plăcintelele”: Geni Brenda Vexler); *Sulamita* („Dragostea mi-e altarul”: Meda Topîrceanu); *Sacrificiul lui Isaac*, care funcționează și astăzi ca o lecție deschisă: conștiința filiației – a fi parte din Univers. Duetul Avram-

Sara a fost strălucit interpretat de actorii Geni Brenda Vexler - Andrei Miercure, iar actrița Lorena Luchian s-a remarcat prin lirism și frumusețea vocală emblematică în „Cântecul de leagăn al Sarei”, intonat într-un allegro antrenant. Conferința-concert s-a încheiat cu interpretarea actorului Andrei Miercure: „Cântecul de petrecere al lui Lot” care a concentrat expresia bucuriei exuberante.

Conferința *Avram Goldfaden – de la musicalul idiș la teatrul de revistă* a reunit o serie de prelegeri susținute

1876. Ea a vorbit și despre continuitatea teatrului idiș în spațiul românesc, Goldfaden găsiind în Moldova un loc propice, după ce anterior vizitase multe alte zone. Dincolo de a fi un intelectual și un literat, Goldfaden a fost un educator, înțelegând importanța culturii populare. Dr. Waldman a remarcat că alternativa teatrului idiș propusă de Goldfaden a apărut ca o prelungire a tradiției populare evreiești, impactul cultural fiind unul semnificativ încă de la început.

Prof. univ. dr. Răzvan Voncu, de la Facultatea de Litere a Universității din București, a vorbit despre teatrul evreiesc din perspectiva unui istoric literar consacrat cercetării pluridisciplinare. El a subliniat că, în cazul evreilor români, apariția teatrului idiș poate reflecta o cale de expresie publică a unei comunități supuse unor limitări și restricții. Arta teatrului

pe tema istoriei teatrului evreiesc din România, precum și a contribuției pe care scriitori și dramaturgi de origine evreiască au adus-o la dezvoltarea culturii române.

Conf. univ. dr. Felicia Waldman, de la Centrul de Studii Ebraice, Facultatea de Litere a Universității din București, s-a referit la rolul primordial al lui Avram Goldfaden în apariția teatrului profesionist idiș la Iași, în anul

joacă un rol deosebit de important în spațiul public și tocmai de aceea realizările lui Avram Goldfaden nu au rămas neobservate, ele fiind remarcate inclusiv printr-o cronică semnată de Mihai Eminescu. Trupa din Vilna, ca un al doilea act, a pus la punct o adevărată teorie a teatrului profesionist, unele dintre piesele sale, de exemplu *Dybbuk*, devenind simboluri ale dramaturgiei universale.

Memoria redescoperită

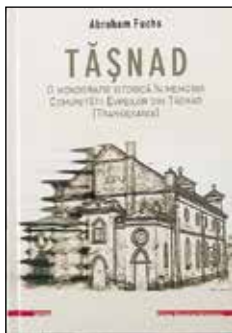
Lansarea volumului dedicat comunității evreiești din Tășnad, un gest de recunoștință și comemorare

În data de 21 mai 2025, la Casa de Cultură din Tășnad a avut loc un eveniment cu profundă încărcătură istorică și emoțională: lansarea volumului „Tășnad. O monografie istorică în memoria comunității evreiești din Tășnad. Școala talmudică (Yeshiva) a Rabinului Mordechai Brisk, de la începuturile ei și până după perioada Holocaustului”, semnat de Abraham Fuchs.

Cartea, scrisă de un fiu al orașului Tășnad, stabilit ulterior în Israel, este o măturie vie despre o lume dispărută, dar care rămâne prezentă în memoria celor care aleg să nu lase trecutul uitat. Publicat inițial în limba ebraică în anul 1973, volumul a fost adus pentru prima dată în atenția publicului român într-o ediție atent îngrijită de Diana Kinces, conservator la Muzeul Județean Satu Mare. Traducerea și publicarea lucrării reprezintă un act de reparație simbolică, precum și o contribuție valoroasă la patrimoniul istoric și cultural al regiunii.

Lansarea s-a desfășurat în prezența unui public divers: localnici, membri ai comunității evreiești din județ, istorici, cercetători, elevi și oficialități. Participanții au fost martorii unei întâlniri în care istoria, suferința, dar și speranța s-au împletit într-un dialog al memoriei. Discursurile susținute au adus omagii atât autorului, Abraham Fuchs – de la a cărui naștere s-au împlinit 100 de ani în acest an –, cât și întregii comunități evreiești care a contribuit la viața economică, culturală și religioasă a orașului Tășnad.

Un moment de înaltă semnificație spirituală a fost marcat de prezența prim-rabinului FCER, Rafael Shaffer, care a transmis un mesaj profund de

solidaritate și continuitate. În alocuțiunea sa, acesta a subliniat importanța recuperării memoriei colective și a păstrării tradițiilor evreiești locale, evocând totodată înțelepciunea rabinului Mordechai Brisk, ale cărui contribuții educaționale și spirituale revin în atenție grație acestei monografii. Prim-rabinul a accentuat că, în fața uitării, responsabilitatea generațiilor actuale este aceea de a aminti, de a onora și de a învăța.

Într-un moment deosebit de emoționant, a fost dezvelită o placă comemorativă, amplasată în incinta Casei de Cultură, ca semn al recunoașterii și prețuirii memoriei colective evreiești locale. Placa stă de acum înaintea măturii a existenței unei comunități vibrante, distrusă în timpul Holocaustului, dar readusă în atenția generațiilor actuale prin gesturi culturale și civice.

Evenimentul a fost completat de vernisajul unei expoziții documentare, realizată în parteneriat cu Muzeul Județean Satu Mare. Aceasta recon-

stituie, prin fotografii rare, obiecte de cult, documente și măturii orale, viața cotidiană a comunității evreiești din Tășnadul de altădată. Vizitatorii au avut ocazia să descopere imaginea unei comunități dedicate educației, spiritualității și solidarității, ilustrate prin activitatea renumitei școli talmudice conduse de rabinul Mordechai Brisk.

Evenimentul a fost cu atât mai simbolic cu cât are loc într-un an marcat de două repere istorice majore: 100 de ani de la nașterea autorului Abraham Fuchs și 80 de ani de la eliberarea lagărelor de concentrare naziste. Aceste aniversări tragice și comemorative au fost evocate cu respect și recunoștință, îndemnând la reflecție asupra fragilității libertății și asupra valorii memoriei colective.

Primarul orașului Tășnad a subliniat, în cadrul discursului său, importanța recunoașterii istoriei locale în toate dimensiunile ei: „Prin acest volum, aducem în lumină nu doar trecutul, ci și valorile pe care trebuie să le transmitem generațiilor viitoare: respectul pentru diversitate, curajul de a păstra vie memoria și puterea de a învăța din suferințele trecutului.”

Evenimentul de la Tășnad a fost nu doar o lansare de carte, ci și un act de reconectare cu o parte esențială a identității locale. A fost o lecție de istorie vie, dar și o punte între generații, între trecutul adesea dureros și un viitor în care înțelegerea și respectul pentru celălalt devin fundamentale.

Organizat prin efortul comun al Primăriei și Consiliului Local Tășnad, în parteneriat cu Asociația Muguri de Vis, Consiliul Județean Satu Mare și Muzeul Județean Satu Mare, evenimentul a demonstrat că memoria poate fi nu doar păstrată, ci și împărtășită, cu demnitate și grijă, spre binele întregii comunități.

Adrian BESA

IUDAICA

Tikun Leil Şavuot la Templul Coral

(Urmare din pag. 3) Boaz, soțul lui Rut, și rolul acestuia în povestire. La finalul cărții apare genealogia regelui David, din care reiese că Rut a fost strămoașa acestuia.

După un scurt intermezzo – în care corul de copii Nisim Muzicalim (dirijor Bogdan Lişin, coordonator Magda Ţucăr) a interpretat melodii de Şavuot –, Naftali Deutsch, şef-rabin al Habad, a prezentat prelegerea despre semnificația sărbătorii Şavuot. El a arătat că Şavuot este una dintre cele trei mari sărbători de pelerinaj, alături de Pesah și Sucot, și că fiecare evreu avea obligația să se ducă măcar o dată pe an la Templul din Ierusalim, inclusiv de Şavuot, când evreii au primit Tora. Şavuot are o caracteristică specială: este ziua în care evreii se află într-o stare fizică și spirituală pașnică, o stare în care nu sunt permise conflictele, nici fizice, nici spirituale. Niciodată nu a fost o astfel de situație în rândul evreilor, a subliniat rabinul Deutsch. Este noaptea în care Moșe i-a învățat pe evrei Tora, o parte a istoriei poporului evreu pe care o sărbătorim în fiecare an.

Evreii au ajuns la Muntele Sinai după un drum lung, cu câteva zile înainte de eveniment, iar Moșe a stat de vorbă cu ei în fiecare zi și i-a pregătit. Noaptea urmau să aștepte primirea Torei, dar au adormit și nu au fost

prezenți când a fost adusă. Astfel că s-a decis ca în acea noapte toți evreii să stea treji și să învețe Tora. Dar, a arătat rabinul Deutsch, faptul că evreii au adormit nu a fost un păcat, ci s-a ajuns la concluzia că Tora trebuia primită când evreii erau odihniți, cu toate simțurile treze. Această sărbătoare este ca o căsătorie între Dumnezeu-bărbatul, evreii-femeia și Tora-inelul. Dar inelul nu trebuie pus dacă părțile sunt obosele. Noi, de Şavuot, sărbătorim nu numai faptul că Dumnezeu ne-a dat Tora la Muntele Sinai, ci și că El ne-o dă și astăzi, în fiecare zi. Vorbitorul a subliniat rolul lui Moșe ca legătură între Dumnezeu și evrei pentru cunoașterea Torei și a amintit că, de Şavuot, au decedat regele David și înțeleptul Baal Şem Tov.

Prelegerea a fost urmată de un scurt program al Corului Templului Coral, dirijor Robert Olteanu, și de ceremoniile religioase de Şavuot, conduse de prim-cantorul Emanuel Pusztai.

Două prelegeri au completat învățăturile acestei nopți de Şavuot

Dr. Carmen Hannah Iovițu, directorul Muzeului de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal”, din București, a susținut o prelegere intitulată „Apa în Tora”, re-

ferindu-se la mențiunile și mai ales la importanța conferită acestui element vital în scrierile sacre iudaice. Într-un raport perfect în ceea ce privește prezența apei în corpul uman, cât și pe Terra, apa, ca element central al vieții, apare încă din primul verset al Torei. Un martor al creației divine, apa a fost, înainte de orice, conform comentariilor lui Rași, un element de continuitate neîntrerupt. Apele au fost despărțite de Creator într-un gest de separație care a permis viața pe Pământ, a arătat Carmen Hannah Iovițu. Apa, ca element distructiv, apare în Potopul lui Noe, sub forma unui diluviu care va face să piară tot ceea ce viețuiește pe suprafața Pământului. Fiecare ploaie, fiecare furtună aduce aminte de acest episod. Apa ca element purificator este reprezentată prin conceptul de mikve, baia rituală, un prag care separă sfântul de nesfânt și marchează o elevare atât fizică, cât și spirituală.

Prim-cantorul Emanuel Pusztai s-a referit, în prezentarea sa, la melodiile specifice rostite cu prilejul anumitor sărbători și a vorbit mai ales despre conceptul de *nusach* care, în termeni foarte generali, ar putea fi definit drept un stil sau o formă a exprimării rugăciunilor din punct de vedere muzical, specifică anumitor comunități. Cei doi poli principali sunt reprezentati de *nusach* așkenaz și *nusach* sefard, dar care pot cunoaște anumite particularități în funcție de comunitatea locală. *Nusach* poate determina, de asemenea, ordinea rugăciunilor rostite cu ocazia unei anumite sărbători. Termenul de *nusach* poate face referire la melodia specifică unei rugăciuni, cu aceleași variații, așkenază și sefardă, cea așkenază având două subramuri, de est și de vest. Pentru a defini acest concept, prim-cantorul Emanuel Pusztai a prezentat tuturor celor prezenți o serie de exemple vocale elocvente, specifice fiecărui tip de *nusach*.

Datorie sacră împlinită

O poveste adevărată din timpuri pandemice

Era aprilie 2021, în plină pandemie de Covid 19. Restricții, temeri, eforturi supraomenești ale medicilor și cercetătorilor pentru limitarea efectelor unei crize sanitare globale care oprise lumea întreagă în loc. Sau aproape toată lumea, pentru că, în continuare, fiecare dintre noi și-a făcut datoria cum a putut mai bine în condițiile date.

În acest context, o echipă complexă, coordonată de prim-rabinul Rafael Shaffer, avea să îndeplinească o datorie sacră față de istoria Comunității Evreilor din Cluj, mai exact față de o parte dintre cei îngropați în vechiul cimetir evreiesc din oraș, peste care în ultimele decenii a trecut și încă mai trece Strada Aviator Bădescu.

În centrul orașului Cluj s-a eliberat un teren al armatei, fostă bază militară, în locul căreia a început construcția,

cu fonduri europene, a unui centru pentru copii cu dizabilități. În timpul săpăturilor pentru construcția clădirii au fost descoperite câteva artefacte romane, o echipă de arheologi fiind chemată pentru cercetări. În urma săpăturilor, arheologii au găsit oseminte, moment în care procuratura a fost chemată pentru a cerceta cazul. Cercetările au scos la iveală faptul că, la finalul anilor '20 ai secolului trecut, administrația locală a expropriat o parte din vechiul cimetir evreiesc, peste care a fost înființată baza militară. Așa se face că reprezentantul Cultului Mozaic din România, prim-rabinul Rafael Shaffer, a fost anunțat pentru a recupera osemintele și a le reînnuma în acord cu tradiția religioasă iudaică.

„În iudaism, recuperarea osemintelor este o meserie în sine. De principiu, nu putem strămuta oseminte; tocmai de aceea comunitățile evreiești nu vor vinde niciodată terenuri cu morminte. Terenul trebuie păstrat sau redobândit dacă s-a înstrăinat, iar oamenii, lăsați în mormintele lor”, îmi povestește prim-rabinul Rafael Shaffer. Totuși la Cluj ne-am confruntat cu un caz excepțional, îmi mai spune rabinul. Era în desfășurare un proiect avansat de construcție a unei clădiri care nu avea un caracter comercial, nu era un complex construit pentru profit, ci vorbeam de un spațiu dedicat îngrijirii copiilor cu dizabilități. A fost un cumul de factori care l-au determinat pe rabinul

cei mai mari cunoscători în domeniu, care a fost consultat cu privire la acest caz, să aprobe mutarea osemintelor, aprobare care se acordă foarte rar.

După consultările cu rabinul Yaakov Ruja, au fost trimise două echipe de la ZAKA Tel Aviv (unitate de voluntari pentru identificarea victimelor în caz de dezastru) care să ne ajute cu scoaterea osemintelor. Fiind perioadă de pandemie, a fost un demers foarte complicat, povestește rabinul Shaffer. A fost nevoie de aprobări speciale pentru deplasarea echipelor, iar operațiunea de identificare și scoatere a osemintelor a fost la rândul ei una complexă, fiind implicate echipe cu utilaje mari. De asemenea, autoritățile locale și procuratura au fost implicate. Voluntarii conduși de directorul ZAKA Tel Aviv, Zvi Hasid, au lucrat în medie 14 ore pe zi, timp de 4 zile fără pauză.

Rabinul Rafael Shaffer își amintește că, fiind coordonator al întregului demers, a fost mai ales un mediator între echipele de voluntari din Israel și echipele de la nivel local, toți cei implicați dând dovadă de o deschidere extraordinară pentru a ajuta. În primul rând, un foarte mare sprijin

Schwartz z.I. Apoi, autoritățile locale, arheologii Muzeului de Istorie din Cluj,

muncitorii de pe șantier, cu toții au pus umărul pentru ca toată această operațiune să fie dusă la bun sfârșit.

Efortul extraordinar de identificare a osemintelor și de separare acolo unde scheletele puteau fi reconstituite s-a încheiat cu o ceremonie de reînnumare în cimetirul evreiesc de pe Calea Turzii, cu sprijinul esențial al actualului președinte al CE Cluj, Dorinel-Emil Ornescu.

Între timp a fost făcută o placă funerară comună la locul de reînnumare, care a fost inaugurată în prezența echipelor de voluntari de la ZAKA Tel Aviv, a membrilor Comunității Evreilor din Cluj și a reprezentanților autorităților locale.

O datorie sacră, împlinită cu ajutorul multor oameni care au colaborat impecabil pentru ca cei reînnumați să-și găsească odihna veșnică.

George GÎLEA

a venit din partea fostului președinte al Comunității Evreilor din Cluj, Robert

COMUNITĂȚI

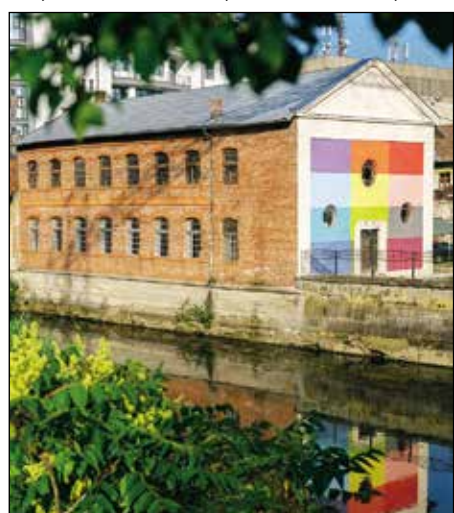

Reabilitarea fațadei principale a fostei Sinagogi Poalei Tzedek

Recent a avut loc inaugurarea fațadei de intrare (de vest), reabilitată, a fostei Sinagogi Poalei Tzedek, unde funcționează la ora actuală Casa Tranzit. Sinagoga ortodoxă Poalei Tzedek (în limba română, Lucrătorii Dreptății) a fost construită la începutul anilor 1920 de către asociația meseriașilor israeliți din Cluj. Această asociație, care avea deviza „Tora și Muncă”, a fost un model de organizare solidară a micilor meseriași clujeni, care, pe lângă celebrarea cultului, beneficiau aici și de o serie de servicii sociale. Era vorba de ajutorarea membrilor mai vârstnici, lipsiți de posibilități. Se menționează că în perioada interbelică funcționau la Cluj peste 400 de ateliere de mici meseriași evrei, acoperind aproximativ 30 de meserii. Mult apreciați erau blănarii, croitorii de haine bărbătești și de damă, modistele, dar și giuvaergii, bijuterii, ceasornicarii, opticienii, apoi lăcătușii, tinichigii și alții. În jurul sinagogii s-au mai construit clădiri pentru Rabinat, locuință pentru rabin, fabrică de azimă, dispensar medical, cămin pentru bătrâni, birouri pentru administrație, într-un cuvânt tot ceea ce era necesar pentru buna funcționare a unei comunități. Totul a fost finanțat din contribuția membrilor asociației.

Sinagoga a avut o istorie zbuciumată. În anul 1922, cu puțin timp după inaugurare, fundația a fost grav afectată de inundația de pe Someșul Mic din zona Clujului. În decembrie 1927 a fost vandalizată (împreună cu celelalte sinagogi și cu unele magazine evreiești clujene) de studenții legionari care se întorceau de la congre-

sul lor din Oradea. În ambele cazuri reparațiile au fost foarte costisitoare, dar asociația a reușit să le finanțeze. În primăvara anului 1944, după ocuparea Ungariei (inclusiv a Transilvaniei de Nord) de către trupele germane, toate sinagogile din Cluj au fost închise, desacralizate, fiind folosite apoi ca depozite, magazine, garaje etc. După tragedia Holocaustului și revenirea puținilor supraviețuitori, asociația a

mai funcționat până în 1948, când a fost desființată prin lege, iar Sinagoga Poalei Tzedek a mai funcționat până prin anii 1960-1970 când, rând pe rând, s-au închis toate sinagogile din Cluj (cu excepția Templului Memorial al Deportărilor de pe str. Horea), ca urmare a scăderii dramatice a numărului populației evreiești. Apoi clădirea a fost utilizată mulți ani de către autorități pentru depozitarea materialelor de propagandă folosite la defilări, iar după 1974, de către Teatrul Maghiar de Stat. Spațiile locative din jur au fost închiriate. Atât sinagoga, cât și locuințele erau și au rămas tot timpul în proprietatea tabulară a Comunității Evreilor din Cluj.

Anul 1996 a adus mari schimbări în istoria acestui loc. În acest an, soții Csilla Könczei și Péter Eckstein-Kovács iau inițiativa de a închiria spațiul fostei sinagogi care, la acel moment, era deja într-o stare deplorabilă, pentru a forma un centru independent de artă și gândire con-

temporană. Împreună cu un grup de artiști și intelectuali clujeni, au pus bazele a ceea ce va deveni cu timpul în conștiința publicului clujean Casa Tranzit, deschisă în 1997.

Prin numeroase acțiuni de renovare, refuncționalizare, reabilitare și reconversie, clădirea a devenit un centru cultural și de artă multifuncțional. Arhitectural și constructiv a luat naștere o sală mare de spectacole la parter, iar la balcon, prin închiderea cu materiale ușoare (sticlă), astfel încât să conserve transparența și să se asigure continuitatea vizuală a ansamblului, s-au creat spații necesare și utile pentru funcționarea Fundației Tranzit. De-a lungul anilor, cu sprijinul unor granturi, s-au realizat o serie de lucrări importante: consolidarea clădirii, schimbarea acoperișului, instalația electrică și de încălzire, reabilitarea picturii murale interioare și apoi, în ultimii ani, reconversia curții și refacerea peretelui exterior de nord (spre Someș). Toate aceste lucrări s-au efectuat păstrându-se memoria locului.

Modelul Fundației Tranzit - Casa Tranzit a fost primul proiect de acest gen din România. De altfel, după Holocaust, fenomenul de transformare a sinagogilor din Europa în centre culturale și muzee a fost des întâlnit. Similar cu ceea ce s-a realizat la Cluj, a urmat crearea unor spații culturale multifuncționale la sinagogile din Bistrița, Oradea (la faimoasa sinagogă neologă Sion), Botoșani și, la ora actuală, la sinagoga din cartierul Fabric din Timișoara. Fundația Tranzit este cel mai vechi centru cultural independent din municipiul Cluj și are o activitate susținută de aproape trei decenii. De-a lungul întregii acestei perioade, președinta Fundației a fost conf. univ. dr. Csilla Könczei.

În anul 2009, proiectul Fundația Tranzit primește recunoașterea de spațiu vital pentru renașterea vieții culturale evreiești în spațiul est-european, este inclusă în lista Compass Europe a Westbury Group, iar în 2018, la aproape două decenii de activitate, i se acordă distincția „Rezistența în Cultură” din partea Administrației Fondului Cultural Național.

Proiectele și programele derulate aici au cunoscut o mare diversitate: conferințe, simpozioane, spectacole, concerte, proiecții de film, expoziții, lansări de carte, mese rotunde și multe altele, la care au contribuit sute

de profesioniști și au participat multe mii de spectatori. Câteva proiecte semnificative: Zilele Tranzit, Cine îi recunoaște? Missingsince1944.ro (prelucrarea fotografiilor deportaților evrei clujeni), Arhiva Tranzit, programe de rezidențe / retrospective / festivaluri de artă teatrală, plastică, muzică ș.a. Modul alternativ de abordare a diversității culturale, ținând cont de multietnicitatea și plurilingvismul populației clujene, practicat la Casa Tranzit, a fost de mare succes.

Revenind la titlul articolului, iată câteva gânduri ale domnului Lorand Maxim, director general al Fundației Tranzit, în legătură cu această excepțională realizare al cărei motor principal a fost:

„Este un privilegiu să îmi aduc contribuția la perpetuu proces de conservare și reconversie a fostei Sinagogi Poalei Tzedek, de care Fundația Tranzit se îngrijește de aproape 30 de ani. Memoria locului și clădirea conferă deopotrivă baza materială (infrastructura) și miza simbolică a proiectului Casa Tranzit. Munca la fațada vestică a început în 2024, după o perioadă îndelungată de planificare, prin proiectul «Sub Același Acoperiș», și a fost finalizată în 2025 prin implicarea unui număr semnificativ de experți. Efortul lor migălos a mers de la a refăce manual tencuiala căzută de pe fronton și coloane, până la a curăța cu bisturiul decorațiunile și a le refixa prin injectări precise cu seringă sau la a le modela de la zero, după patternul original, și integra diferențiat acolo unde lipseau cu desăvârșire. Tot ei au readus la viață culorile ce marchează una dintre cele mai recunoscutibile colaborări creative dintre Fundația Tranzit și Comunitatea Evreilor din Cluj, devenite emblematice pentru orașul nostru, semne de Vera Weisgerber și Cosmin Pop în 2003. Rezultatele vizibile au la bază un număr nesfârșit de detalii ce țin de tratarea și pregătirea suprafețelor, proces în care s-au preluat și informații ce vor fi un cârlig între acest moment și intervențiile restaurative ale generațiilor viitoare, precum analiza chimică a vopselei originale sau scanarea tridimensională a stucaturii, pentru a le păstra ca referință, în pofida efectului de eroziune pe care timpul în mod implacabil îl va avea.”

Andrei ZADOR

Ziua Limbii și Teatrului Idiș

Incepând din 2018, formația de muzică klezmer Mazel Tov a marcat, an de an, ziua de 30 mai care, potrivit prevederilor Legii 253/2017, a fost declarată oficial Ziua Limbii și Teatrului Idiș din România.

Chiar și în perioada restrictivă a pandemiei, inimoșii membri ai formației au înregistrat și distribuit online programul special alcătuit din cântece și piese instrumentale din bogatul repertoriu muzical idiș.

Spectacolul din acest an a avut loc

în 29 mai și a fost găzduit de incinta Templului Memorial al Deportărilor, reunind un public numeros.

Programul alcătuit de Sulamita So-

cea a îmbinat melodii bine-cunoscute, adevărate șlagăre nemuritoare, precum *Idișe Mame* și *Der Rebbe Elimelech*, versiuni idiș ale unor îndrăgite cântece românești, ca de pildă *Sanie cu zurgălăi* și *Hai acasă, pușor*, dar și un cântec în premieră, intitulat *A"bi Gezunt (Sănătate)*, care a fost și genericul programului.

Astfel, spectacolul, care a durat o oră și jumătate, a prezentat o imagine generală a cântecului idiș de dragoste, de jale, dar și de bucurie.

Cei doi soliști, Sulamita Socea și Mugur Nitsan Nazarie Schwartzman, și membrii formației Mazel Tov (dirijor Vasile Socea, vioară; Daniel Șimon, clarinet; Radu Merdan, sax sopran; Elena Lungu, clape; Cristina Goia, contrabas) au încântat publicul care i-a recompensat cu aplauze generoase.

Întrucât evenimentul a avut loc în preajma Șavuotului, cei prezenți au primit și merinde spirituale. Mugur Nitsan Nazarie Schwartzman le-a vorbit despre semnificațiile sărbătorii Șavuot și despre puterea cuvântului.

Andrea GHIȚĂ

Ceremonie în memoria eroilor

Cu ocazia Zilei Eroilor, în Cimitirul Evreiesc din Craiova s-a oficiat ceremonialul militar închinat memoriei celor care au făcut sacrificiul suprem pentru apărarea țării în Primul Război Mondial, printre care au fost și evrei români, craioveni.

Monumentul ridicat în cinstea acestora consemnează numele a 62 de eroi, ofițeri și soldați căzuți pentru patrie în primul conflict militar global, 1916-1918.

În fiecare an, la Craiova se obișnuiește comemorarea eroilor de către Garnizoana Craiova, unde este invitată o brigadă internațională cu soldați și ofițeri din Polonia și Luxemburg. Comunitatea Evreilor din Craiova, ca în fiecare an, a dat curs acestui eveniment înălțător și i-a primit pe soldații și ofițerii invitați la acest moment comemorativ.

Au onorat cu prezența și cu depunerea de coroane de flori Consiliul Județean, Prefectura, Primăria, Garnizoana și Comunitatea Evreilor din Craiova.

Ceremonialul s-a încheiat prin onorul dat eroilor de către soldații și ofițerii unității militare prezente.

Dumnezeu să-i odihnească în pace!

Corneliu SABETAY, președintele CE Craiova

COMUNITĂȚI

Satu Mare

Un Keshet reușit

În iudaism, cuvântul nu este niciodată doar un sunet. Este o forță. O punte. O alegere morală. O responsabilitate. De la primul verset al Torei – „Și Dumnezeu a spus: «Să fie lumină!» Și a fost lumină” – înțelegem că lumea însăși a fost creată prin rostire. Nu prin gest, nu prin materie, ci prin cuvânt. Prin intenție rostită.

Cuvântul, în tradiția iudaică, este sacru. Este viu. Este o manifestare a legăturii directe dintre om și Dumnezeu. Vorbirea devine un act de creație – și de transformare.

Rabinul britanic Jonathan Sacks (zichrono livra-cha) spunea: „Cuvintele sunt mijlocul prin care ne formăm relațiile, ne transmitem valorile și construim

viitorul.” El sublinia mereu că adevărata educație morală începe cu modul în care vorbim. Pentru că, în cele din urmă, ceea ce rostim ne definește.

La rândul său, prim-rabinul Rafael Shaffer amintește deseori că tăcerea nu este întotdeauna înțelepciune, dar vorbirea fără intenție sigur nu este. Într-una dintre prelegerile sale, povestea cum tatăl său îi spunea în copilărie: „Vorbele se aud, dar rămân în suflet. Ai grijă cu ce umpli sufletele celorlalți.” Această responsabilitate este centrală în tradiția noastră. Nu este suficient să acționezi cu dreptate; trebuie și să vorbești cu dreptate. Să alegi binecuvântarea în locul judecății, încurajarea în locul cinismului, adevărul în locul ușurinței.

Rabinul Mordechai Brisk din Tășnad, în perioada interbelică, obișnuia să spună că „rugăciunea nu

este o obligație, ci o întâlnire cu propria ființă, în prezența lui Dumnezeu”. Se povestește că rostea binecuvântările aproape în șoaptă, dar fiecare cuvânt părea să lumineze încăperea. O femeie i-a cerut odată o binecuvântare pentru fiul ei bolnav. Rabinul nu a ținut un discurs lung. A spus doar: „Să-ți fie pacea mai puternică decât frica.” Cuvinte simple, dar care au devenit ancoră și nădejde.

Și în viața de zi cu zi, cuvântul poate deveni o scară spre lumină. Un „Te iert” spus din inimă poate reclădi o prietenie. Un „Sunt aici pentru tine” poate salva o viață. Un „Bravo!” rostit la momentul potrivit poate deveni începutul unei vocații.

Un rabin din Satu Mare povestea cum, în perioada comunistă, rugăciunile se rosteau în case, în tăcere. Un băiat de nouă ani a fost întrebat de ce se roagă, dacă Dumnezeu „nu răspunde”. El a zis: „Pentru că atunci Îl aud eu pe El.” Un răspuns care vine nu din teologie, ci din inimă.

Acestea sunt câteva idei desprinse din discuțiile noastre cu ocazia Keshet, ediția XXII, la Satu Mare. Mulțumim FCER și JCC pentru oportunitatea de a ne întâlni cu membrii Comunității Evreilor din Satu Mare.

Comunitatea Evreilor din Satu Mare a celebrat Lag baOmer, o sărbătoare a unității, speranței și memoriei sacre, o rază de lumină în perioada Omerului

Ca în fiecare an, membrii CE Satu Mare s-au adunat cu emoție și respect pentru a celebra sărbătoarea Lag baOmer, un moment special în calendarul evreiesc, care îmbină bucuria, tradiția și spiritualitatea. Evenimentul a avut loc într-un cadru familiar și călduros, aducând împreună generații întregi – de la copii până la supraviețuitorii ai Holocaustului –, într-un gest de continuitate, credință și solidaritate.

În Satu Mare, Lag baOmer este mai mult decât o sărbătoare religioasă: este un simbol viu al rezilienței și al continuității unei comunități care, în ciuda istoriei marcate de suferință, a reușit să păstreze vie flacăra tradiției. Membrii comunității s-au reunit în curtea sinagogii, unde s-a aprins focul ceremonial – un element central al sărbătorii, ce simbolizează lumina spirituală și înțelepciunea lui Rabbi Shimon bar Yochai.

Copiii au avut un rol important în festivități. Într-un gest tradițional, ei au participat la activități educative și recreative, au înălțat baloane colorate și au cântat cântece tradiționale, reamintind tuturor de importanța transmiterii valorilor iudaice din

generație în generație. Un moment aparte l-a constituit rostirea rugăciunilor speciale și lectura psalmilor, acompaniate de cântece hasidice care au vibrat în inimile celor prezenți.

Evenimentul s-a desfășurat într-un spirit de respect profund față de trecut, dar și de recunoștință pentru prezent. Supraviețuitorii ai Holocaustului au fost onorați, iar membrii mai tineri ai comunității le-au ascultat cu emoție poveștile. S-au aprins lumânări în memoria celor pierduți, într-un moment de reculegere și rugăciune colectivă.

Oficiantul de cult Cornea Gyorgy și președintele comunității, Adrian Besa, au vorbit despre importanța unității și a respectului reciproc – teme centrale ale Lag baOmer – reamintind că, în vremuri de tensiuni și diviziuni, comunitatea trebuie să rămână solidară, fidelă valorilor ei morale și spirituale.

Lag baOmer este, pentru Comunitatea Evreilor din Satu Mare, un moment de reafirmare a identității, dar și de conectare cu întreaga lume evreiască. Prin aprinderea focului, prin cânt și rugăciune, prin întâlnirea caldă între generații, membrii comunității reiterează promisiunea de a păstra vie moștenirea spirituală și culturală.

Într-o lume aflată într-o permanentă schimbare, sărbătoarea de Lag baOmer rămâne un far de lumină care călăuzește pașii unei comunități dedicate păcii, înțelepciunii și dragostei față de aproapele. Și, an de an, în Satu Mare această lumină continuă să ardă cu aceeași intensitate, dând speranță și curaj tuturor celor care cred în puterea credinței și a unității.

Adrian BESA,
președintele CE Satu Mare

Bacău

Clubul de Carte, Keshet, Șavuot

Pe 25 mai, la CE Bacău s-au desfășurat două evenimente: Clubul de Carte și Seminarul Keshet XXII. În ciuda vremii nefavorabile (a plouat continuu și a fost destul de rece afară), circa 50 de membri ai comunității au răspuns cu bucurie „prezent” la apelul nostru. De la ora 10 a avut loc o nouă întâlnire a membrilor Clubului de Carte. Activitatea are un succes care a depășit și așteptările cele mai optimiste. Circa 20 de persoane participă la activitățile clubului. La ultima întâlnire s-a discutat pe mar-

gina cărții *Lexic de familie*, a scriitoarei Natalia Ginzburg. Referitor la acest volum, au prezentat puncte de vedere, unele mai interesante ca altele, doam-

nele Fany Kaltman, Doinița Brif, Lidia Simon, Angela Leibu, Corina Grinberg, Ana Cazacu și domnii Robert Stern, Aurel Vaisler, Hainrich Brif. Menționăm că doamnele sunt cele care joacă rolul principal în acest gen de activitate.

De la ora 11 s-a desfășurat Seminarul Keshet XXII. Acesta a inclus două teme principale: „Puterea cuvintelor în iudaism”, care a fost prezentată, argumentat, de dr. Corina Grinberg și de ing. Florin Goldring; și „Cele trei sărbători de pelerinaj”, Șaloș Regalim, despre Șavuot, Sefirat haOmer, semnificațiile sărbătorii de Șavuot, de către subsemnatul.

A urmat un frumos moment de socializare, cu cafea, o gură de coniac cașer, o prăjitură și o gustare cu pui.

Șavuot 5785

Sărbătorirea zilei a doua de Șavuot a avut loc la Sinagoga Rosen, în prezența a circa 25 de enoriași care au ținut să sărbătorească cu prietenii și să nu lipsească de la momentul solemn al serviciului religios de Izkor. Sinagoga a fost împodobită cu flori, amintind de faptul că, în Tora, se spune că Muntele Sinai a înflorit și a înverzit la primirea Torei de către Moșe Rabeinu. S-a vorbit despre Șaloș Regalim, cele trei mari sărbători de pelerinaj, și despre denumirile acestei sărbători.

Hainrich BRIF,
președintele CE Bacău

Sighet

Comemorarea victimelor Holocaustului din Sighet și împrejurimi

La Sighetu Marmăției, luna mai a fost marcată de câteva evenimente dedicate comemorării deportărilor din Sighet și din Maramureșul Istoric, în tripla colaborare dintre Comunitatea Evreilor, Muzeul Maramureșan – Casa Memorială Elie Wiesel și Fundația Tarbut.

16 mai este o dată cu o profundă încărcătură emoțională pentru evreii din Sighet: în acea zi a anului 1944 pleca spre Auschwitz primul transport cu evrei. Casa Memorială Elie Wiesel, în prezența unui public numeros, a găzduit vernisajul expoziției fotografiei lui Daniel Grunfeld.

Cu titlul „Mie mi-o plăcut acasă”, au fost expuse fotografii surprinse de artist cu ultima supraviețuitoare a deportărilor din Sighet: Golda Salamon. Daniel Grunfeld a vizitat-o de mai multe

ori pe Golda Salamon și a fotografiat-o în diferite ipostaze, în mediul ei, acasă, acolo unde îi plăcea atât de mult Goldei să fie. O parte din aceste fotografii au făcut obiectul acestei expoziții, alături de alte câteva fotografii vechi de familie și de obiecte personale ce au aparținut Goldei Salamon.

Pe 21 mai, la Monumentul Victimele Holocaustului din Sighet, membrii Comunității Evreilor din Sighet (unii dintre ei urmași ai supraviețuitorilor),

împreună cu elevi și cadre didactice de la Colegiul Economic „Nicolae Titulescu” din Baia Mare și de la Liceul Pedagogic ucrainean „Taras Sevcenko” din Sighetu Marmăției, au adus un omagiu celor deportați din Sighet în urmă cu 81 de ani.

Elevii și cadrele didactice ale celor două instituții de învățământ au vizitat atât sinagoga din Sighet, cât și Casa Memorială Elie Wiesel, unde au primit informații legate de istoria evreilor din localitate.

Cristina CODREA

COMUNITĂȚI

Târgu Mureș

O problemă delicată

De patru ani, Comunitatea Evreilor din Târgu-Mureș participă la manifestarea anuală Noaptea Muzeelor, eveniment organizat de Muzeul Județean Mureș.

Desigur, am cântărit cu atenție argumentele pro și contra participării la eveniment: organizatorii, din motive bine întemeiate (în acest an, multe muzee au permis numai accesul cu plată), au preferat ca ziua aleasă să fie una liberă, în care vizitatorii să poată veni împreună cu copiii, cu prietenii, oferind promoții pentru acces cu prețuri reduse. Orașul Târgu-Mureș are o ofertă muzeală variată, dar concurența impune să fii prezent în atenția publicului. Pe de altă parte, acea zi liberă e ziua de odihnă a evreilor. Poți să mergi la muzee? Nu, în luna mai se iese din Șabat după ora 20.30. Să organizăm evenimentul, așadar, noaptea? Îi pierderm chiar pe cei care sunt importanți pentru informarea, educarea tinerilor și a foarte tinerilor. Anul acesta, pe lângă sinagogă și muzeul de istorie, am inaugurat, grație unei donații generoase a unui colecționar evreu originar din Reghin, cu creații cu tematică evreiască de certă valoare artistică, o sală muzeală de artă.

O soluție de compromis ar fi să apelăm la mijloace de ghidare fără personal sau să instruim neevrei pentru ghidarea vizitatorilor. O vom face probabil, dar s-ar putea să coste mai mult decât încasările din restul anului.

Cel mai simplu ar fi să ne lipsim de complexul muzeal.

Oare?

Nu putem ține secret ce am făcut cu cei 1.018 vizitatori care au dorit să afle ce făc evreii pe str. Aurel Filimon, nr. 23. Ghizii Gheorghe Diamantstein, Judith Heiman, Andrea Lifschitz (studentă), Simona Grun, Orsolya Biró (voluntar din afara comunității), Raisa Porcuțan (elevă), Desideriu Rosenberg, Ildiko Simon și subsemnatul, după șapte ore de activitate continuă, au rămas fără voce și au fost nevoiți să închidă poarta în nasul vizitatorilor întârziați.

Rezultatele dialogului viu cu vizitatorii, toate în limitele bunei cuviințe, se vor vedea cu siguranță. Nu este un joc cu sumă nulă. Dacă vrem să câștigăm – și vrem! – trebuie să facem ceva!

Cea mai bună armă împotriva antisemitismului este cunoașterea reciprocă, dialogul sincer.

Așa cred.

Vasile DUB,
președintele CE Târgu Mureș

Comemorarea deportărilor evreilor din mai 1944

După cum mulți știu, în mai-iunie 1944 autoritățile maghiare au organizat deportarea în masă a evreimii din Transilvania de nord-vest, spre lagărele de exterminare naziste, o dramă îngrozitoare ca amploare, de o cruzime inimaginabilă, căreia i-au căzut victime peste 160.000 de oameni care au avut o singură vină: aceea de a fi evrei. În fiecare an, Comunitatea Evreilor din Târgu-Mureș marchează evenimentul de două ori: în luna mai, într-un cadru mai restrâns, doar în prezența membrilor comunității; a doua oară în 9 octombrie, de Ziua Comemorării Victimelor Holocaustului din România.

Astfel, în 16 mai, comemorarea a avut loc în Sinagoga Mare de pe str. Aurel Filimon. La ora 17, președintele comunității, ing. Vasile Dub, după o scurtă evocare istorică, a dat citire numelor celor care nu s-au mai întors din lagăre. Din cei 7.400 de deportați din Târgu-Mureș, Odorheiu Secuiesc, Miercurea Niraj, Sovata și satele învecinate, s-au mai întors doar 1.493 de persoane. Au fost roșite numele acestora ale căror rude au fost prezente în sinagogă sau care nu au putut veni din cauza stării de sănătate. După rostirea acestor nume, aparținătorii au

aprsin câte o lumânare, ca ele să nu fie uitate, așa cum cere tradiția iudaică. Celor prezenți li s-a reamintit că, pentru cinstirea memoriei victimelor, să depună câte o floare, în zilele următoare, la Monumentul Ghetoului, ridicat pe teritoriul Universității Cantemir, în anul 2018.

Comemorarea a continuat cu prezentarea documentarului *După cum bate ceasul*, realizat în 2023, în regia lui Fecső Zoltan, prieten al comunității noastre, pasionat al istoriei evreilor din Odorheiu Secuiesc.

Proiecția filmului a avut loc în sala Teatrului Ariel, fosta Casa de Cultură a Evreilor, cu sprijinul lui Daniel Szabo, directorul teatrului. Au contribuit la realizarea documentarului: Gidó Attila, cercetător la Institutul pentru Studiul Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) din Cluj-Napoca, istoricul și publicistul Tibori Szabó Zoltán, nume de rezonanță în domeniul studiilor istoriei evreilor în România, în colaborare cu instituții culturale și istorice evreiești din Ungaria. Pelicula prezintă istoria fostei comunități evreiești din Odorheiu Secuiesc, punctul forte constituindu-l evocările live ale celor câțiva supraviețuitori ai Auschwitzului: Schwachter Ernő, Renée Gold, Salamon Éva, Erwin Nachum Stern, Schwachter Artur.

Vasile DUB

Zalău

Puterea cuvântului

În data de 25 mai, membrii comunității noastre s-au întâlnit pentru o nouă ediție Keshet, a XXII-a. Tema acesteia, „Puterea cuvintelor”, a fost una cu o semnificație sacră și cu o puternică legătură directă între om și Dumnezeu.

Doina Gross ne-a prezentat o

emoționantă relatare din cărțile citite despre dramele neînchipuite din istoria locală a Holocaustului.

Și președintele Dan Has a vorbit despre tradiția iudaică, în care cuvântul este acțiune, nu o simplă expresie. A vorbi este a crea, a influența și a avea responsabilitate. De aceea, fiecare cuvânt rostit este privit cu sacralitate, grijă și sens etic profund.

Cu toții am concluzionat, în urma seminarului Keshet, că, de-a lungul secolelor, în sinagogi, școli, case sau piețe puterea rostirii a menținut vie identitatea evreiască chiar și în exil,

prigoană sau dezbinare. Astfel, cuvântul, pentru comunitatea evreiască, nu

este doar un mesaj, ci este moștenire, responsabilitate și legământ.

Chaya HAS

Nord și arestările tinerilor evrei trimiși în lagăre de muncă periculoasă, de a detecta mine în Ucraina, până la tragicele evenimente din 1944. Am menționat și activitatea remarcabilă a unor oameni de știință și artă, cum au fost Eva Lazar, pictoriță cunoscută și apreciată, ucisă în Holocaust, și Zimra Harsany, pe numele de scriitoare

re Ana Novac, care a scris piese de teatru, unele bazate pe experiențele trăite de ea la Auschwitz (jurnalul ei descrie viața din Auschwitz).

Ca și în alte părți din Transilvania de Nord, ghetizarea a început în mai 1944. Ghetoul din Dej, din pădurea Bungar, în momentul de vârf cuprindea 10.300 de evrei, inclusiv cei 4.318 evrei din Dej, iar restul erau din localitățile rurale ale județului Someș

(Beclean, Ileanda, Lăpuș). Ghetoul împrejmuit cu sârmă ghimpată era păzit de poliția locală și de jandarmi. Condițiile erau inumane: se trăia sub cerul liber sau în barăci improvizate, femei, copii, bătrâni, nou-născuți. Oamenii din ghetou au fost torturați, uciși pentru a dezvălui unde și-au ascuns bunurile de valoare.

Ghetoul a fost lichidat în trei transporturi. Fiecare dintre membrii acestei comunități a pierdut membri de familie, prieteni, vecini, în lagărele de exterminare sau de muncă forțată, fiecare având povestea noastră personală, la fiecare comemorare.

În memoria celor 6 milioane de evrei, Gabriela Sara Bodasca a aprins 6 lumânări, gest urmat de un moment de reculegere în memoria victimelor, iar Mugur Nazarie Schwartzman a rostit rugăciunea *El Male Rahamim*.

Partea artistică a evenimentului a fost coordonată de Filip Sandu, coordonator al Asociației Siebenburgen Opera din Cluj, și a cuprins piese specifice evenimentului comemorativ.

Yael GROSS,
președinta CE Dej

Dej

Istoria Holocaustului. Istoria noastră

Ca în fiecare an, în data de 5 iunie am comemorat victimele Holocaustului din Dej și din localitățile învecinate. Ceremonia a început cu depunerea unei coroane la Monumentul Holocaustului din fața sinagogii, de către primarul Costan Morar și de alte oficialități ale municipiului Dej, iar membrii comunității au așezat câte o piatră, simbolic, în amintirea rudelor care au pierit în tragicele evenimente.

După aceasta ne-am reunit în sinagogă, unde evenimentul a început cu o prezentare ținută de subsemnată: o scurtă istorie a comunității Dej, evenimentele care au precedat anul 1944 sub ocupația horthistă după intrarea trupelor în Transilvania de

Suceava

Vizite la Sinagoga Gah

În luna mai, vizitele au continuat la sinagogă, numeroase grupuri din SUA și Israel au vizitat Sinagoga Gah, unii dintre ei având rădăcini în această zonă, iar ceilalți au venit la

recomandarea altor turiști. Nu a lipsit nici în această lună vizita unei clase de elevi de la Colegiul Național „Spiru Haret”, având la bază ora de curs „Istoria evreilor. Holocaustul”.

La aceste vizite s-a prezentat istoria evreilor din Suceava, începând din secolul al XV-lea, cu primele atestări documentare, bazate pe documente din Arhivele Statului, care sunt afișate pe holul de la intrarea în sinagogă. Toți vizitatorii au fost impresionați de picturile din interiorul sinagogii, având în vedere vechimea clădirii.

S-a mai vorbit despre sărbătorile evreiești, precum și despre alte activități care se desfășoară pe parcursul anului în comunitate.

Daniel CURIC

COMUNITĂȚI

Marșul Memoriei în amintirea evreilor deportați din Oradea

În data de 23 mai, Muzeul Țării Crișurilor din Oradea împreună cu Comunitatea Evreilor din Oradea au organizat a treia ediție a acțiunii comemorative Marșul Memoriei. Au trecut 81 de ani de la prima deportare a evreilor din Oradea și județul Bihor în lagărele naziste. Evenimentul a avut scopul de a readuce în atenția și conștiința publică drama deportării a 27.000 de suflete din mai-iunie 1944.

Participanții au fost numeroși elevi însoțiți de profesori de la mai multe licee orădene: elevii de la Liceul Teoretic „Aurel Lazăr”, însoțiți de profesorele Livia Ghiurcuța și Valentina Trif; elevii de la Liceul Teoretic Pentecostal „Betel”, însoțiți de profesorul Iuliu Centea; elevii de la Liceul Ortodox „Episcop Roman Ciorogariu”, însoțiți de profesoara Sorina Miheș; elevii de la Liceul Greco-Catolic „Iuliu

Maniu”, însoțiți de profesoara Iulia Tănescu; elevii de la Liceul Teoretic „Ady Endre”, însoțiți de profesoara Marta Pallai; elevii de la Liceul de Arte, însoțiți de profesoara Linda Chișe.

Evenimentul a fost deschis de dr. Diana Iancu, muzeograf la Muzeul Orașului Oradea, care a subliniat importanța acestei inițiative începute în anul 2022 și a mulțumit elevilor și cadrelor didactice pentru implicare. Cei prezenți au fost martorii unui moment semnificativ de reculegere și solidaritate față de victimele Holocaustului.

Momentul artistic și plin de sensibilitate a fost oferit de Corul Giocoso al Liceului de Arte, format din elevi din clasele V-VIII, coordonați de dirigjoarea Ioana Cioară.

Robert Schorr, director JCC Oradea, a mulțumit profesorilor și elevilor pentru implicare, iar Paul Spitzer, secretarul Comunității Evreilor din Oradea, a reamintit că aproximativ un

milion de copii evrei au fost uciși în lagăre, încurajând tinerii participanți să nu uite ce s-a întâmplat.

S-a ținut un moment de reculegere la Memorialul Deportărilor, ulterior s-a parcurs simbolic traseul evreilor deportați până în Parcul Nicolae Bălcescu, unde marșul s-a încheiat în fața Memorialului Eva Heyman, dedicat tuturor copiilor evrei din Oradea și Bihor, care au murit în Holocaust. Mariana-Emilia Teszler, președinta Asociației Tikvah, ne-a vorbit despre semnificația monumentului și despre importanța menținerii memoriei acestor tragedii în conștiința colectivă: „Când treceți, aruncați o privire și gândiți-vă la toți acei copii și unde poate să ducă ura.”

În încheiere, eleva Călina Nistor de la Liceul Ortodox „Episcop Roman Ciorogariu” a recitat o poezie proprie în amintirea evreilor deportați din orașul nostru.

Vivienn-Anamaria COSAC

Iom Ierusalaim cu un concert Duo Libera

Cu ocazia Zilei Ierusalimului, din 26 mai, Comunitatea Evreilor din Oradea în colaborare cu Oradea Heritage au organizat un eveniment artistic deosebit, un concert cu artiști internaționali Esther Adam, soprană, și Juan Pablo Esmok Lew, chitarist, care împreună formează Duo Libera.

Soprana Esther Adam este originară din Ierusalim și a studiat canto clasic și pedagogie muzicală la prestigioasa Academie de Muzică din Israel, susținând peste 200 de concerte solo în Europa și în Israel.

Juan Pablo Esmok Lew s-a născut în Buenos Aires, Argentina, și a absolvit Conservatorul Superior de Muzică Manuel de Falla. A început încă din studenție să compună și să facă aranjamente muzicale pentru diferite ansambluri; el a susținut numeroase concerte ca solist în America de Sud, SUA și Europa. Este profesor apreciat la Conservatorul din Buenos Aires și susține cursuri pe trei continente.

De la înființarea acestui duo, ei au susținut concerte în festivaluri, castele și săli prestigioase din Ungaria, Italia, Germania și Luxemburg. Repertoriul lor cuprinde aranjamente originale pentru arii celebre de operă, cântece îndrăgite din patrimoniul internațional, dar și compoziții proprii. Muzica lor este o punte între lumi, între culturi, între tradiție și inovație, între scenă și sufletul publicului.

Evenimentul a fost prezentat de (subsemnată), Vivienn-Anamaria Cosac, asistent manager JCC Oradea, care a oferit informații publicului despre artiști și mesajul din spatele melodiilor din limba ebraică, engleză, spaniolă și maghiară.

Protagonistii Duo Libera au fost acompaniați de Dávid Borzási, flautist din Oradea, care a adăugat o notă delicată programului, și de Rezmues-Ivan Robert, oficianț de cult și cantorul Comunității Evreilor din Oradea, care ne-a transpus muzical rugăciuni evreiești.

Programul artistic a oferit spectatorilor un carusel de sentimente și o călătorie în aproape întreaga lume, datorită cântecelor din culturi și limbi diferite.

Multe aplauze s-au auzit puternic de-a lungul acestui spectacol extraordinar, la final observând chiar și lacrimi în public.

ordinar, la final observând chiar și lacrimi în public.

Sinagoga Sion a găzduit un spectacol deosebit și important pentru noi și mulțumim celor peste 250 de suflete prezente care au marcat acest eveniment prin prezența atât de mare.

Vivienn-Anamaria COSAC

Keshet XXII

Comunitatea Evreilor din Tecuci nu putea lipsi de la ingeniosul proiect Keshet, cu tema „Puterea cuvintelor”, care a fost organizat în întreaga țară la data de 25 mai 2025. Astfel, începând cu orele 9, membrii comunității, membrii simpatizanți, dar și alți invitați au sosit la sinagoga din Tecuci, pentru a participa împreună la acest eveniment.

În cuvântul de deschidere, președintele CE Tecuci, Iancu Aizic, după ce a mulțumit participanților pentru prezență, a subliniat că în sală sunt prezenți chiar mai mulți spectatori de-

cât cei invitați, lucru care este foarte încurajător. A continuat făcând referire la Tora, la învățăturile sacre, punând accent în special pe tema pusă în discuție, și anume despre puterea cuvântului. A dat în continuare cuvântul distinsului prof. univ. Emil Dinga, tecucean, fost ministru al integrării în Guvernul Tăriceanu, cercetător la Academia Română. Acesta a avut un

discurs foarte interesant despre puterea cuvântului, despre modul în care pot și trebuie să fie folosite cuvintele în diferite ocazii.

Tot despre importanța cuvântului a vorbit și ing. prof. Alexandru Dimitrescu, o personalitate foarte importantă a culturii tecucene, om cu o vastă cultură, orator desăvârșit.

Întâlnirea a avut și un caracter interactiv, invitații fiind interesați de problematica pusă în discuție: au pus întrebări pertinente, la care invitații speciali au răspuns cu competență și cu mare plăcere.

A urmat o tratație oferită cu sprijinul JCC București, unde, pe lângă sucuri, cafele și coniac, atmosfera de cordialitate a încheiat frumosul eveniment.

Iancu AIZIC,
președintele CE Tecuci

AD MEA VEESRIM!

Președinți de comunități născuți în luna iulie

Iancu Aizic

Președintele CE Tecuci, Iancu Aizic, unul dintre cei mai longevivi lideri comunitari, harnic corespondent al RE, a dobândit un binemeritat prestigiu prin realizări remarcabile, demonstrând că, atunci când există perseverență și spirit gospodăresc, o comunitate mică poate avea realizări notabile. Stau măturie renovarea sinagogii, a sediului comunitar, buna întreținere a cimitirului, cărțile despre istoria evreilor tecuceni, participările la Bereshit, organizările de Keshet.

Lia Borza

Președinta CE Alba Iulia, Lia Borza, reușește cu orice prilej (sărbători, manifestări culturale, comemorative, aniversare, primiri de oaspeți) să câștige prețuire pentru modul în care menține comunitatea la cote ridicate. O face cu pricepere, tact, receptivitate la problemele colective și individuale ale oamenilor, cultivarea de bune relații cu autoritățile locale. Știe să valorifice sinagoga restaurată folosind-o, pe lângă serviciile religioase, și ca spațiu educativ.

Ioji Sacagiu

Președintele CE Dorohoi, Ioji Sacagiu, dovedește că posedă calitățile unui bun lider comunitar: determinare, devotament, căldură sufletească, înzestrări care atrag oamenii spre comunitate. Este atent la tot ceea ce au nevoie asistații, de la dificultăți cotidiene la tratarea problemelor de sănătate, fapt determinat și de calitatea lui de medic. Cinstește sărbătorile evreiești, organizează anual comemorarea victimelor Pogromului din Dorohoi din 1940.

Harieta Rond

Președinta CE Focșani, Harieta Rond, continuă cu succes munca soțului ei, timp de 23 de ani conducător al comunității. O ajută experiența de cea mai apropiată colaboratoare a sa, devotamentul, priceperea. Este preocupată de nevoile tuturor segmentelor de vârstă: de la copiii cu probleme sociale și medicale, incluși în Programul Children in Need, la supraviețuitori ai Holocaustului. Își dorește să reabiliteze sinagogile funcționale din obștile Odobești și Rm. Sărat.

Textul și contextul

EXIT!

Circulă demult o vorbă în mediile creative (artistice ș.c.l.): „Dacă nu ai dramă, nu-ți iese nimic...” (adevărat / autentic / original). Din această perspectivă, evreul poartă cu el, din generație în generație, o „dramă istorică”, mereu acompaniată, însoțită, „împachetată” de antisemitism. În esență, asta e marca generică a identității sale. Orice ar face, bine sau rău, trebuie să se aștepte – clamată sonor, spusă în surdină sau măcar gândită – la remarcă „da, dar e evreu / jidan”...

În particular, lucrurile stau cam așa – redau aici o întâmplare recentă. Coincidență sau nu, chiar a doua zi după comemorarea a 80 de ani de la moartea năprasnică a lui Mihail Sebastian, am participat la un eveniment cultural desfășurat în centrul orașului Piatra-Neamț. Frumos, interesant, cu multă lume civilizată, educată, așa spune europeană. Dimineața m-am întâlnit cu președintele Consiliului Județean, cu primarul, cu intelectuali din diverse domenii, cu cunoștințe mai mult sau mai puțin apropiate. Ne-am strâns mâinile și am discutat diverse, relaxat și empatic. După-amiază, în același loc, era programată o lansare de cărți. Cu autori invitați din Chișinău. Organizatorii erau prezenți, firește, preocupați de bunul mers al reuniunii. Lumea interesată începuse să se adune. La un moment dat am auzit o voce de bărbat: „Gaza!.. Gaza!.. Free Palestina!” M-am întors și am identificat cetățeanul „militant” așezat pe o băncuță, cu o eșarfă tricoloră legată la gât, privind spre mine și continuând: „Ce caută jidanul aici? Spionează pentru Mosad!” Adevărat, eram singurul evreu din zonă. Adrenalina mea începuse s-o ia razna și m-am îndreptat către el, dar m-au oprit câțiva dintre organizatori, alții încercând să liniștească „insurgentul”. În acel moment, rațional totuși, m-am gândit: să-i închid gura respectivului printr-un gest contondent, riscând să imprim un alt sens evenimentului cu pricina, sau să părăsesc locul?... Am ales a doua soluție. M-am îndepărtat pe o alee a parcului și mi-am aprins o țigară. Peste câteva minute a venit lângă mine un alt invitat, și el cu o țigară aprinsă. Mi-a explicat, cumva jenat: „Bine ați făcut că ați plecat... Individul e un nebun cunoscut în oraș, a mai tulburat și alte evenimente, în biserici, în muzee...”

Când am rămas singur, mi-am aprins a doua țigară și mi-a venit în minte un scurt poem pe care l-am scris cu aproximativ un deceniu în

urmă: „În piața de pepeni / nebunul orașului strigă / după tine «bă jidane» / de parcă ar fi citit-o / pe Marina Țvetaieva” (poeta din Rusia care lansase, în 1961, celebrul vers: „Vse poeti jidi” / „toți poeții sunt jidani”). Sumbă previziune, căci nu mai trecusem, anterior, printr-o asemenea situație. Iar la a treia țigară mi-am amintit de comentariul unui critic (la apariția cărții *Suflet prădător*, în 2017, unde publicasem poemul în discuție): „Această succesiune de imagini – o piață populară, un nebun, un strigăt și o referință literară sofisticată – condensează o întreagă teorie a excluziunii. Poezia funcționează ca o lentilă prin care se poate analiza nu doar stigmatul evreului ca «celălalt», ci și figura poetului ca exponent al alterității simbolice. Aici, arta lirică devine nu doar un mijloc de expresie, ci și o formă de rezistență ontologică...”. O fi teoria multumitoare, dar situația concretă e tulburătoare!

Și nu s-a terminat aici. A doua zi, relatându-mi unui amic cele de mai sus, el mi-a replicat: „Normal să pățești asta, pentru că ești o persoană publică, prea vizibilă!” Iar această reacție mi-a amintit și ea de zicerea unui personaj din romanul *Strania valiză a domnului Silberstein*, de Cătălin Mihuleac (recenzat nu demult în R.E.): „Dacă familia mea ar avea un motto, el ar fi: IEȘI DIN GHETOU, DAR RĂMÂI ÎN VALIZĂ!” Adică, evreu fiind, e mai bine să stai pitit, să nu te faci remarcat (v. ponoasele pe care le-a tras M. Sebastian). Ori să te arăți când ți se cere, demonstrativ („România nu-i antisemită!”), ca un bun „evreu de curte” (ipostază pe care am respins-o nu demult: „când răătăcești printre hăinuțele cu burtă / care se încheie la un singur nasture / nu-ți găsești locul cuvenit / în sala de ședințe /... și te gândești că stima de sine / pe care ai așezat-o în rama compromisului / începe să semene izbitor cu ura de sine / pe nesimțite ușor subversiv / cum s-ar schimba culoarea sângelui / în vene fără să-ți dai seama de asta” – v. „Despre sânge”, în Biblioteca revistei *Convorbiri literare*, mai 2025).

Desigur, toată povestea a declanșat-o un nebun „omologat”, mi-au spus unii, și nu ar trebui luată în seamă. Da, am putea crede asta, dacă n-am ști că Holocaustul a început cu un grup de deraijați mental adunați în jurul lui Hitler, care, ulterior, au reușit să mobilizeze milioane de susținători... Hoarda nu are spirit critic!

Emil NICOLAE-NADLER,
Piatra-Neamț, 31 mai 2025

Antisemitismul care bântuie holurile Academiei

Bookfest 2025, ziua a treia, amiaza mare. Asist fără intenție la o lansare de carte a Editurii Academiei Române. Standul Editurii Hasefer a fost anul acesta chiar în fața scenei Arca, de unde, în ziua cu pricina, se auzea un domn căznindu-se să scoată din Nichifor Crainic un mare om de cultură, un martir, ce mai, un sfânt. Pe domn îl cheamă Ilie Bădescu, este membru corespondent al Academiei Române și, în mod bizar, director al Institutului de Sociologie al Academiei, care poartă numele lui Dimitrie Gusti.

Editura Academiei lansa volumele de memorii și jurnale ale lui Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre*. Să fi fost cu totul 40 de oameni la această inocentă celebrare a străvechiului antisemitism românesc. Am asistat, cuminte, până la final, timp în care l-am auzit pe domnul Bădescu zugrăvind un chip luminos, un far al culturii, un gânditor profund, făuritor al etosului românesc și al identității noastre culturale. Niciun cuvânt despre antisemitismul lui Crainic, nimic despre rolul său în conturarea fascismului românesc.

La final, domnul Ilie Bădescu a felicitat Editura Academiei Române pentru serviciul pe care îl face culturii publicând aceste cărți. În acel moment am cerut, din public, permisiunea de a spune câteva cuvinte, între care și faptul că, dacă academicianul corespondent Bădescu felicită demersul, eu, ca simplu cetățean, cred că Editurii Academiei ar trebui să-i fie rușine

pentru acest eveniment public de preaslăvire a lui Nichifor Crainic, fără nicio referire la antisemitismul său virulent, la gândirea sa de factură fascistă.

Rumoare, câțiva oameni din public mă întreabă cine sunt de-mi permit una ca asta, ba chiar unul m-a întrebat unde locuiesc. L-am întrebat, la rândul meu, dacă vrea adresa exactă și toată tevatura a mai durat 3-4 minute în care am schimbat câteva replici cu cei de pe scenă și cu cei din public, nimic deplasat. Nu căutați, că nu o să găsiți nimic pe internetul mare despre această lansare. Cu mari dificultăți o să găsiți simpla informație a publicării acestor volume coordonate de tânărul cercetător al Academiei, Vlad Bilevsky, care mă întreba ce înțeleg prin ideolog al fascismului românesc? Înțeleg că, atâta vreme cât faptele vor conta, Nichifor Crainic rămâne una dintre cele mai importante figuri ale antisemitismului și fascismului românesc și că, la umbra textelor sale, au crescut generații de fasciști și antisemiți.

Cei care mă cunosc știu că sunt, în general, un om rezervat. Cel mai probabil, dacă o editură obscură și trei răătăciți i-ar fi ridicat osanale fără rușine lui Nichifor Crainic, așa fi trecut mai departe. Aici vorbim însă de Editura Academiei Române, de cercetători ai Academiei, de academicieni, iar asta e intolerabil. Cum se poate ca fascismul și antisemitismul să bântuie încă holurile instituțiilor publice de la noi? O continuare a acestei idei, în articolul din pagina 28, care poartă titlul „Afară, afară cu evreii din țară!”

George GÎLEA
București, 30 mai 2025

Șabat special la Templul Coral

Seară de solidaritate cu frații și surorile din Israel

Ceremoniile de Șabat din 20 iunie a.c., de la Templul Coral și de la Centrul Comunitar Evreiesc, au fost dedicate Israelului, poporului israelian care se confruntă cu un nou război și cu un dușman mai periculos decât cei de până acum, dovadă pierderile materiale și de viați omenești de pe teritoriul țării.

Ceremoniile religioase din Templu au fost conduse de prim-cantorul Emanuel Pusztai care a vorbit despre rolul și importanța Șabatului în viața unui evreu și despre pregătirile speciale care se fac pentru primirea Șabatului.

„Nu există niciun pericol pentru viața evreiască din România”

În condițiile deschiderii unui nou front în Israel, unde majoritatea enoriașilor au rude și prieteni, președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a ținut să-i liniștească pe membrii comunității.

Fiind vorba de marcarea intrării în Șabat, președintele FCER a vorbit despre rolul Templului, despre importanța pentru un evreu a unui plin, un simbol luminos de speranță. De această dată, a arătat el, este vorba de un Șabat special, „pe care îl începem cu inima și sufletul alături de ceea ce se întâmplă în Israel; și chiar dacă sunt convins că Statul Israel va reuși să înfrângă toți dușmanii și de această dată, indiferent care sunt aceștia, o rugăciune în plus face bine”.

În context, vorbitorul a subliniat că există numeroase discuții în aceste zile, de aceea a ținut să precizeze direct, la Templu, nu în scris sau pe internet, următoarele: „Nu există niciun risc pentru noi, pentru viața evreiască din România în această perioadă, pentru viața de cult care se desfășoară pe tot teritoriul țării. Totul se desfășoară normal, totul funcționează așa cum trebuie. Noi, conducerea Federației, lucrăm în permanență pentru acest lucru”, a spus Silviu Vexler scoțând în evidență ajutorul autorităților române în acest sens. „E un avantaj și un cadou primit de la Dumnezeu faptul că, în aceste momente deosebit de dificile pentru evreii din toată lumea, evreii din România lucrează în permanență. Și până acum am reușit; și vom reuși și de acum încolo.” Președintele Federației a cerut, în acest sens, „ajutorul fiecărui membru al comunităților din România, al fraților și prietenilor noștri din Israel, care sunt momentan și temporar în România”. El i-a îndemnat pe enoriași să-și găsească în continuare drumul spre sinagogă, credința fiind ceea ce i-a salvat pe evrei.

În continuare, corul de copii Nisim Muzicalim și corul Templului Coral au prezentat un frumos program muzical, iar în încheierea ceremoniilor religioase, prim-cantorul Emanuel Pusztai a comentat pericopa zilei, centrată în jurul consecințelor lipsei de încredere.

Oneg Șabat la JCC București

A doua parte a evenimentului Oneg Șabat s-a desfășurat la JCC București, oferind participanților ocazia de a regăsi spiritul comunitar și de a-și exprima solidaritatea față de Statul Israel.

Pentru mulți dintre cetățenii israelieni prezenți, departe de casă și de cei dragi, aflați temporar în imposibilitatea de a se întoarce acasă, întâlnirea a reprezentat un moment de sprijin și de apropiere, oferit de comunitatea evreiască din România.

Programul artistic a fost îmbogățit de evoluția corului de copii Nisim Muzicalim al Comunității Evreilor din București, dirijat de Bogdan Lifșin, care a interpretat mai multe cântece în limba ebraică, emoționând publicul prezent.

Președintele Federației Comunităților Evreiești din România, deputatul Silviu Vexler, a adresat un mesaj de mulțumire tuturor celor care au participat, subliniind că prezența lor este un simbol al solidarității cu Israelul. El a evidențiat importanța continuității vieții evreiești într-un loc în care „celebrăm viața evreiască” – sediul Centrului Comunitar Evreiesc –, cu aproape un secol de istorie, și și-a exprimat speranța ca astfel de întâlniri să aibă loc, în viitor, într-un context favorabil.

„Să primim vești bune din Israel, să primim vești bune din România și întotdeauna, când suntem împreună, să zămbim!”

Eva GALAMBOȘ
Dan DRUȚĂ

Ziua Victor Brauner, ediția a XII-a

Pe 15 iunie, la Piatra-Neamț, a avut loc Ziua Victor Brauner, un adevărat maraton cultural de o zi, pe care scriitorul și criticul de artă Emil Nicolae-Nadler îl organizează în fiecare an, ediția aceasta, a XII-a, având tema „Avangarda după avangardă”. Dedicat operei lui Brauner și avangardismului, în general, evenimentul a fost gândit în două părți și a reunit scriitori, critici și istorici literari și de artă, profesori, actori, intelectuali și cercetători preocupați de mișcarea avangardistă. Prima parte a avut loc la Muzeul de Artă Piatra-Neamț și a propus publicului un colocviu și discuții pe marginea unor cărți, reviste, cataloage de artă și antologii recente și vernisajul expoziției *Delir controlat* (grafică) a cunoscutului artist Tudor Banuș. A doua parte a avut loc la Sinagoga-Catedrală Baal Shem Tov și a cuprins vernisajul expoziției de pictură a UAPR, Filiala Neamț, dedicată pictorului Victor Brauner, acordarea Premiului Victor Brauner, lansarea romanului *Strania valiză a domnului Silberstein*, de Cătălin Mihuleac. Programul a fost încheiat de spectacolul *Fragmente din povestea noastră*, în regia lui Bogdan Zamfir, pus în scenă la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț.

Avangarda după avangardă

Colocviul a fost deschis cu un videoclip marca Proiectul CORBU, un adevărat poem audio-video inspirat de viața și opera lui Victor Brauner, care i-a avut ca protagoniști pe artiștii Luiza Matilda Mitu și Sergiu Corbu Boldor.

Emil Nicolae-Nadler a deschis discuțiile despre „Avangarda după avangardă”, punctând câteva aspecte ale receptării critice a avangardismului ca mișcare artistică, dar și ca manifestare a artistului, raportată la generația sa și la curentul artistic general din care face parte.

Colocviul a continuat cu discuțiile pe marginea celor mai recente apariții editoriale. Volumul colectiv *Infernul cotidian. Imaginarul bolii în literatura*

Scriitorul Dan Petrușcă a prezentat cel mai recent număr al revistei *Vitraliu*, iar scriitorul Dan Popescu a vorbit despre antologia de literatură SF *Timp străin*, în care a inclus în premieră și un poem ca făcând parte din acest gen.

Tudor Banuș – *Delir controlat*

În prezența autorului, artistul Tudor Banuș, la Muzeul de Artă Piatra-Neamț a avut loc vernisajul expoziției *Delir controlat* (grafică), care va fi găzduită de muzeu până pe 6 iulie.

Scriitorul Emil Nadler a prezentat o scurtă biografie a artistului, precum și un tur al principalelor teme care îl preocupă și pe care le abordează în textele și în lucrările sale. Emil Nadler

UAPR, filiala Piatra-Neamț, și a altor artiști invitați, incluzând lucrări aparținând creatorilor de artă Mihai Agape, Tudor Banuș, Dumitru Bezem, Dumitru Bostan, Carmen Coca Bayer, Viorica Ciucanu, Valentina Chirvase, Petru Diaconu, Ștefan Diaconu, Lucian Gogu-Craiu, Dinu Huminiuc, Ciprian Istrate, Radu Cristian-Macavei, Irina Moldovan, Mariana Păpară, Ștefan Potop, Arcadie Răileanu, Sylvia Trăistariu, Lucian Tudorache și Mihail Voicu.

Emil Nadler a amintit că a devenit deja o tradiție acest dublu eveniment desfășurat în vechiul lăcaș de cult iudaic care găzduiește adesea expoziții de artă și diverse evenimente culturale.

Criticul de artă Marius Tița a apreciat continuitatea acestui eveniment organizat anual la Piatra-Neamț cu prilejul aniversării lui Victor Brauner. „Este ziua în care Victor Brauner ne-a invitat la aniversarea lui, la Piatra-Neamț, în sinagogă. Când am vorbit pentru prima dată aici, eram copleșit de emoție și de teamă, responsabilitatea și spiritualitatea sunt copleșitoare. Suntem niște învingători, noi, oamenii, în general, și mai ales oamenii care organizează la Piatra-Neamț acest simpozion; și este vorba exact despre acest vernisaj pe care îl ținem acum în interiorul sinagogii, cu bucurie, cu deschidere.”

Vernisajul a fost urmat de decernarea Premiilor Victor Brauner, acestea fiind acordate de Ștefan Potop, președintele UAPR, filiala Piatra-Neamț. Arcadie Răileanu și Petru Diaconu sunt cei doi laureați ai acestei ediții. Petru Diaconu a mulțumit pentru premiul care i s-a conferit, declarându-se emoționat de faptul că a fost ales. Arcadie Răileanu a declarat că Sinagoga-Catedrală Baal Shem Tov reprezintă un spațiu spiritual deosebit și și-a exprimat bucuria acestei reuniuni cu alți colegi de breaslă într-un loc dedicat artei.

Un moment muzical a fost oferit celor prezenți de profesoara Lucreția Stroici și de elevii ai Liceului de Arte Victor Brauner din Piatra Neamț, specializarea flaut.

Nici dimensiunea literară nu a lipsit acestei celebrări, programul incluzând un moment artistic inedit oferit de artista Teatrului Tineretului din Piatra-Neamț, Loredana Grigoriu, și de autorul Cătălin Mihuleac, ambii fiind protagoniștii unui moment de lectură a unui fragment din cel mai recent roman al acestuia din urmă, *Strania valiză a domnului Silberstein*, apărut la editura Humanitas.

Regizorul Andrei Merchea, director al Teatrului Tineretului, a salutat realizarea acestui eveniment și a remarcat faptul că, „în cadrul acestei celebrări a artistului Victor Brauner, fiecare actor instituțional a reușit, prin mijloacele sale proprii, să scoată la iveală o fațetă a personalității artistului”, iar romanul scriitorului Cătălin Mihuleac

a povestit cu acest prilej și contextul în care l-a cunoscut pe Tudor Banuș, amintind de prietenul lor comun, istoricul literar, eseistul și jurnalistul cultural Geo Șerban. Criticul de artă Marius

Tița a vorbit despre locurile de inspirație și despre manierele de expresie ale artistului Tudor Banuș, numindu-l „dresor de zmei și dragoni” și „dresor de imagini”. „Avem de a face cu imagini extrem de puternice și extrem de detaliate. Peste tot apare o cheie de înțelegere, o parabolă”, a spus Marius Tița.

„Sunt foarte onorat să mă aflu astăzi în fața unui public atât de erudit. Mă simt ca o codiță de cometă a unui suprealism pe care dumneavoastră ați digerat-o vreme de decenii. Sunteți deținătorii acestui tezaur care este suprealismul, considerat încheiat odată cu dispariția marilor reprezentanți ca Brauner, Herold ș.a.. Mi-am permis să o iau pe urma lor”, a spus Tudor Banuș vorbind despre propriile sale mijloace de expresie a suprealismului, astăzi diferite.

Avangarda din Sinagoga-Catedrală

A doua parte a celebrării avangardei și a lui Victor Brauner a propus mai întâi vernisajul expoziției de pictură a

„rezonează cu destinul și opera lui Brauner”.

Scriitorul Adrian G. Romila s-a referit la romanul lui Cătălin Mihuleac spunând că autorul „și-a propus un anumit tip de recuperare a memoriei evreiești, și anume cea care are legătură cu lașul. Avem niște romane construite în stilul foilor de ceapă, cu mai multe geografii, cu mai multe tipologii, romane care te plimbă în Iași, Paris, SUA, urmărind destinele unor personalități despre care știm mai puțin”. El a apreciat romanul drept o biografie multiplă, care trasează linii de contur asupra destinului unor personaje inedite, putând fi considerat atât un roman istoric, cât și o ficțiune.

Vorbind despre romanul său, autorul Cătălin Mihuleac a declarat că a desfășurat o întreagă muncă de documentare, iar maniera în care e construit romanul, pe două planuri, invită cititorul într-o călătorie în două lumi diferite. „Fiecare dintre noi cară o valiză după el, fie că este vorba despre un bagaj genetic, traumele noastre, amintirile noastre plăcute, ADN-ul nostru”, a declarat autorul menționând că valiza domnului Silberstein prezentată ca leitmotiv al romanului există încă în posesia descendenților din familia lui Silberstein, cu care a intrat în contact.

O cortină teatrală a încheiat ziua aniversară, prin spectacolul *Fragmente din povestea noastră*, de la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț, regia Bogdan Zamfir, scenografia Irina Moscu, avându-i în distribuție pe actorii Cristina Ciulei, Cătălina Eșanu, Gina Gulai, Maria Hibovski, Florin Hrițcu,

Andrei Merchea-Zapotoțchi, Elena Popa. Parte a proiectului, Unlock the City!, spectacolul își propune conturarea unor personaje și evenimente de ieri și de azi, care intră în dialog și spun o poveste despre noi: despre provocările relației părinți-copii; despre personalități din Piatra-Neamț prea puțin cunoscute publicului larg, între ele și pictorul Victor Brauner.

Dan DRUȚĂ
George GÎLEA

română a fost prezentat de criticul literar Emanuela Ilie, coordonatoarea volumului și a colecției *Literatură și medicină* a Editurii Eikon, pe care o inaugurează această carte. *Maki Haku*, cel mai recent volum de poezie al poetului și eseistului Alexandru Ovidiu Vintilă, a fost de asemenea prezentat publicului care s-a bucurat și de o scurtă lectură a autorului. Cristinel Popa, fondatorul Galeriei DADA din București, a făcut un scurt istoric al galeriei, cu detalii despre Expoziția Victor Brauner, prezentând în același timp catalogul expoziției, o carte obiect, un veritabil album de artă în sine.

” Grijă pentru vârstnici, păstrarea patrimoniului sacru, perpetuarea vieții evreiești ”

Interviu cu **dr. IOJI SACAGIU**, președintele CE Dorohoi

Față-n față!

„Anul acesta ne pregătim să comemorăm 85 de ani de la Pogromul din Dorohoi, începutul Holocaustului în România, eveniment care va fi organizat cu sprijinul primăriei locale”, conturează evenimentul apropiat președintele comunității, medicul primar Ioji Sacagiu. „Ceremoniile vor începe la cimitir cu un serviciu divin. După încheierea ceremoniei religioase, elevi de la Liceul «Regina Maria» vor prezenta publicului la teatrul din oraș un minispectacol folcloric. Momentul artistic se datorează, logistic, primăriei, și cel muzical-coregrafic, parteneriatului pe care îl avem de mulți ani cu conducerea Liceului «Regina Maria». Marșul Păcii, mai actual ca oricând, va încheia comemorarea.” Sinteza reportericească se împletește cu emoția: „Dintre supraviețuitori, mai trăiește azi unul singur: Herman Zelingher. Nu știu dacă, prin comemorări, putem opri ascensiunea de azi a extremei drepte, dar ne aducem prinosul nostru de gând pentru cei uciși în Holocaust.”

Dr. Ioji Sacagiu nu a trăit Holocaustul, dar l-a moștenit. Părinții și bunicii lui au fost printre evreii deportați în Transnistria. Puțini s-au mai întors. Immediat după război a fost o perioadă neprielnică unei educații tradiționale, dar familia a preluat rolul: Ioji a învățat la heder, a urmat cursuri de Talmud Tora, a cântat la cor. În anii studenției la Iași, viitorul medic a fost membru al corului condus de unchiul său, muzicianul de valoare Izu Gott, afirmat deopotrivă în lumea muzicală românească și evreiască.

– Aminteați de deportările din Dorohoi. Când au început?

– La 7 noiembrie 1941. Dorohoiul era oraș de graniță cu fosta URSS. După ce armatele lui Hitler și Antonescu au atacat fosta URSS, la 22 iunie 1941, fruntași ai comunității noastre au fost arestați. 200 de evrei suspectați că ar avea simpatii comuniste au fost internați în lagărele din Târgu Jiu și Craiova. Toți evreii din

oraș au fost obligați să poarte steaua galbenă. Li s-au impus restricții de circulație. La Dorohoi au fost concentrați evreii din Săveni, Darabani, Mihăileni, Rădăuți-Prut. Au fost încartiruiți în sinagogi, spitale, școli ale comunității, cămine pentru bătrâni. Peste 10.000 de evrei din zonă au fost deportați în Transnistria, între care 3.074 din Dorohoi. La 7 iunie 1942 au fost deportați alți 308 evrei

din oraș. O parte au fost trimiși dincolo de Bug și executați. Dintre evreii deportați, 3.800 au murit de foamete, boli, mizerie.

– Cum s-a transformat demografia comunitatea dorohoiană din a doua jumătate a secolului al XX-lea până azi?

– Au fost evoluții și involuții. Aparent paradoxal, între anii 1950-1960 trăiau la Dorohoi peste 7.000 de evrei, dar nu toți erau dorohoieni. Immediat după război, cât timp a fost deschisă granița, evrei din Basarabia și Bucovina de Nord s-au hotărât să vină în România, de unde știau că vor putea ajunge mai ușor în Israel a cărui independență statală a fost proclamată în 1948. Unii erau comercianți, alții erau meseriași. Există o elită intelectuală: medici, juriști, profesori de foarte bună calitate. Au avut dreptate. Celor care veniseră pentru aliya li s-au adăugat alții care au înțeles rapid că o dictatură fusese înlocuită cu alta. După consolidarea totalitarismului, evreii au fost marginalizați, împiedicați să se afirme în ideologie, să accedă la funcții de conducere. Unora li s-au înscenat dosare de urmărire penală, au fost trimiși în instanță, condamnați la închisoare. Până în 1990 s-au succedat valuri masive de aliya, care au dus la diminuarea drastică a populației

evreiești. Dorohoiul este azi o comunitate mică, preponderent vârstnică. Marea majoritate a tinerilor au emigrat în Israel. Puținii rămași au plecat să studieze la universități din orașe mari și s-au stabilit acolo.

– Din cele 21 de sinagogi, câte au existat în perioada interbelică, s-a reușit salvarea a două dintre ele. Au fost reabilitate și inaugurate după 2005. Una dintre ele și-a păstrat statutul clasic, sinagoga, cealaltă găzduiește Muzeul de Istorie a Evreilor din Dorohoi și împrejurimi, purtând numele autorului unei monografii monumentale despre această istorie, imigrat în Israel: Shlomo David. De care vă simțiți mai legat?

– Mă simt la fel de legat de ambele sinagogi. În cea care găzduiește actualul muzeu de istorie am făcut Bar Mițva. În sinagoga restaurată, fiul meu, Radu Sacagiu, a făcut Brit Mila.

– Care dintre problemele legate de prezervarea patrimoniului sacru vi se pare mai presantă?

– Problema cimitirelor. Pe lângă cele două cimitire evreiești din oraș, comunitatea noastră are în grijă cimitirele evreiești din împrejurimi: Săveni, Darabani, Rădăuți-Prut, Mihăileni. Supravegherea celor două cimitire din oraș este mai lesnicioasă, dar a celor din afara urbei ridică probleme, din cauza greutăților în găsirea de oameni trăitori în localitățile respective, unde nu mai sunt evrei, care să vrea să se ocupe de întreținere. Nu avem fonduri pentru asta. FCER face tot posibilul să ne ajute, dar este greu. Ce am izbutit este instalarea de camere video și semnale de alarmă cu efracție pentru sinagogile și cimitirele din oraș. Cimitirele sunt expresii ale vechimii noastre pe aceste meleaguri. Primul cimitir din Dorohoi e atestat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cea mai veche inscripție funerară datând din 1640. A fost profanat în timpul Pogromului din Dorohoi, din 1 iulie 1940. Al doilea cimitir a fost dat în folosință în 1913. În cimitirul nou se află mormintele ostașilor evrei eroi căzuți pe front în Primul Război Mondial, fără a avea cetățenia română. În același cimitir se află și mormintele victimelor Pogromului din 1940.

– Se împlinesc anul acesta zece ani de când conduceți comunitatea. Ce credeți că este esențial pentru bunul ei mers?

– Grijă pentru vârstnicii singuri, bolnavi, păstrarea patrimoniului sacru, perpetuarea vieții evreiești.

Julia DELEANU

Începutul Holocaustului în România. Pogromul din Dorohoi – 85 de ani

Ziua de 1 iulie 1940, când a fost săvârșit Pogromul din Dorohoi, marchează începutul Holocaustului în România. Armata română se retrăgea din Bucovina de Nord, ținutul Herța, Basarabia, în urma Pactului Ribbentrop-Molotov, din 1939, silită de ultimatumul sovietic din 26-27 iunie 1940. Integritatea teritorială a României era amenințată, dar nu de

litari din Regimentul 3 Grăniceri și Regimentul 8 Artilerie anunță populația românească să pună semne pe case spre a o feri de „răzbunarea” împotriva evreilor. „La Dorohoi, consideră unii istorici, «s-au perfecționat» metode aplicate în Pogromul de la Iași, în vara anului următor, 1941.”

Absurditatea afirmațiilor antisemite este demonstrată chiar de filmul evenimentelor: soldatul evreu român lăncu Solomon își apără din proprie inițiativă superiorul, căpitanul Băteriei 1 din Regimentul 16 Artilerie, Ioan Boroș, într-o altercație între trupele românești și cele sovietice. Amândoi sunt uciși. Cadavrele sunt aduse spre înhumare la Dorohoi. La cimitirul evreiesc, lăncu Solomon e înmormântat cu onoruri militare. Regimentul 8 Artilerie trimite o companie de soldați evrei, condusă de plutonierul TR

CSIER, Adrian Cioflâncă, reiese că momentul declanșator a fost în zona Trestiana, din nordul orașului, cale de retragere a trupelor românești din nordul Bucovinei. Ostași trăgând focuri de armă în aer au forțat ușa unei cârciumi, proprietate a doi evrei bătrâni, Fisel și Etty Cărbunaru. Militarii aflați în cimitirul creștin, vecin cu cel evreiesc, unde era înmormântat Ioan Boroș, „cuprinși de psihoza unei invazii sovietice (...), pornind de la ideea că sovieticii vor folosi evreii din oraș spre a provoca dezordine”, pornesc pogromul, interpretează A. Cioflâncă.

Merită amintiți militari și civili români salvatori de vieți evreiești: plt. Cehan, Julieta Comănescu, cpt. Popaza, lt. Isăceanu, lt. col. Alexandru Marino.

Memoria celor uciși este onorată în fiecare an la Monumentul Victimelor Pogromului și ale Holocaustului, în Cimitirul Evreiesc din oraș.

I. DELEANU

evreii din Bucovina și Basarabia, cum calomnia presa românească de extremă dreapta, ci de înțelegerea dovedită rapid hârtie fără valoare: peste un an, Germania nazistă ataca URSS-ul. Departe de a fi fost acțiune spontană, alimentată de frustrarea armatei, pogromul a fost consecință propagandei urmate de acțiuni antisemite din 1923, de când A.C. Cuza înființase Liga Apărării Național-Creștine, luând amploare după venirea lui Hitler la putere, Kristallnacht, Anschluss, ocuparea Poloniei.

Din documentele aflate în Arhivele Statului, filialele Botoșani, Suceava, Iași, reiese că Pogromul din Dorohoi, oraș de graniță, a fost un „masacru meticolos pregătit”. La 30 iunie 1940, în preziua declanșării pogromului, mi-

Emil Bercovici. În timpul serviciului religios se aud împușcături, se crează panică. La ieșire, soldații evrei din garda de onoare sunt dezarmați, li se ordonă scoaterea uniformelor, sunt împușcați. Civili se refugiază în casa mortuară. Sunt somați să iasă și uciși. Locuințe evreiești sunt jefuite, evrei sunt omorâți. În cimitir au fost asasinați 52 de evrei, bătrâni, femei, copii. Nu se cunoaște numărul celor uciși în oraș. A doua zi, comandantul Corpului 8 Armată cu sediul în oraș, g-ral Constantin Sănătescu, oprește pogromul, declară că nu a existat ordin oficial, că vor fi anchetate jafurile și crimele. Totul doar la nivel de declarații.

Din cercetări recente în Arhivele CNSAS, întreprinse de directorul

Argentina își va muta ambasada la Ierusalim

În cadrul vizitei efectuate în Israel, Javier Milei, președintele Argentinei, deținătorul în acest an al premiului Genesis, a declarat, în discursul ținut în fața Knessetului, că anul viitor Argentina își va muta ambasada de la Herzlya la Ierusalim. El a subliniat că țara sa susține războiul Israelului împotriva Hamas și a criticat o parte a comunității internaționale care s-ar plasa de partea teroriștilor.

„Lumea nu trebuie să permită ca o organizație teroristă criminală să dețină civili nevinovați drept ostatici”, a afirmat el. Nemulțumirea lui este justificată și de faptul că 27 de cetățeni argentinieni au fost omorâți la 7 octombrie 2023 de către teroriștii Hamas și alți 21 au fost luați ostatici, inclusiv Shiri Bibas și copiii ei, uciși toți trei în captivitate. „Vom continua să insistăm pentru revenirea celor patru argentinieni care mai sunt ținuți ostatici: Eitan Horn, Ariel și David Cunio, și Lior Rudaeff”, a declarat Milei în cadrul convorbirii cu președintele Israelului, Isaac Herzog. Președintele Argentinei s-a întâlnit și cu foștii ostatici argentinieni, reveniți în Israel.

Prin mutarea la Ierusalim, ambasada Argentinei se va alătura celor șase ambasade care au luat deja această decizie: SUA, Guatemala, Honduras, Kosovo, Paraguay și Papua Noua Guinee. (E.G.)

Despre puterea cuvintelor: Keshet XXII

A XXII-a ediție a seriei de conferințe Keshet, cu tema „Puterea cuvintelor: comunicare și comunitate”, s-a derulat simultan în 30 de comunități evreiești din România, în data de 25 mai 2025. Evenimentul a fost organizat de Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, cu sprijinul JDC. Ediția de la București a fost găzduită de Centrul Comunitar Evreiesc (JCC) și a reunit invitați de marcă: prim-rabinul Rafael Shaffer, Bogdan-Mihai Simion și Cătălin Tolontan, atrăgând un public numeros. Întâlnirea a fost moderată de George Gilea și de Emanuel Pusztai.

În deschidere, Emanuel Pusztai a cântat, la pian și cu vocea, *Ierushalaim shel Zahav*, în onoarea Zilei Ierusalimului. Directorul JCC București, Adrian Gueron, s-a arătat încântat de alegerea muzicală a colegului său și a amintit semnificația cuvântului ebraic „keshet” (curcubeu): „În iudaism ne place să sărbătorim diversitatea opiniilor și a curentelor.”

George Gilea, directorul Editurii Hasefer, a subliniat: „Așa cum văd eu lucrurile, comunitățile se coagulează nu doar atunci când au scopuri și valori comune, ci mai ales atunci când stau de vorbă, când comunică, deci e important cum comunică membrii comunităților și mai ales e important ca membrii comunităților să aibă încredere unii în alții. Cam asta e premisa de la care pornim.”

Prima parte a discuției a fost moderată de Emanuel Pusztai care a purtat un dialog cu prim-rabinul Rafael Shaffer și cu George Gilea despre di-

feritele canale și forme de comunicare în comunitatea evreiască din zilele noastre: pagina Cancelariei Rabinice, revista *Realitatea evreiască*, Editura Hasefer. Menirea rabinului astăzi este, în opinia lui Rafael Shaffer, aceea de a menține legătura cu fiecare enoriaș în parte sau cel puțin cu cei interesați. O comunitate religioasă se întâlnește la sinagogă, însă, pentru a ajunge la o comunitate laică aflată în alte orașe, abordarea mediului online a devenit esențială: „Dacă știm să folosim rețelele sociale și să ne alegem oamenii, comunicarea va fi fructuoasă.” La întrebarea dacă pot exista neînțelegeri, întrucât comunicarea în format online este de dimensiuni reduse, răspunsul prim-rabinului Shaffer a fost acela că timpul nu e o restricție, ci o binecuvântare; indiferent de mediul de comunicare, lucrurile trebuie spuse în cuvinte puține, care să fie reținute.

George Gilea a arătat că, dincolo de valoarea ei literară, filozofică, religioasă etc., cartea recuperează o formă de memorie culturală și istorică. Într-o editură cum este Hasefer, selecția se face dincolo de viziunea comercială,

aspecte ale vieții evreiești. Pe lângă semnificația dăruirii Torei pe Muntele Sinai, Șavuot este legată de recoltarea grânelor, fiind un timp al bucuriei și al recunoștinței. La finalul evenimentului participanții au fost invitați să deguste produse specifice acestei sărbători.

Ediția cu numărul 22 a programului național Keshet, cu tema „Puterea

cuvintelor în iudaism”, a prilejuit o nouă întâlnire la Sinagoga Merarilor. În cuvântul de bun-venit, ing. Martha Eșanu, coordonatoare a Centrului de zi Yahad, a subliniat caracterul socio-cultural al programului, care este un proiect de cunoaștere a culturii iudaice, o cultură vastă și diversă precum culorile curcubeului, mereu strălucitoare, întrepătrunse între ele și totuși distincte. Prima sesiune cu tema „Puterea cuvintelor în iudaism” a fost susținută de Beniamina-Ides Vladcov-

în favoarea unei perspective comunitare. „De aceea publicăm și albume de artă, lucrări de filozofie, beletristică, istorie și multe altele. Teoretic, am putea spune că Hasefer este o editură de nișă, dar ea abordează foarte multe subiecte”, a întărit vorbitorul dând ca exemplu colecția Biblioteca de Literatură Iddish sau volumele despre poezia și pictura avangardistă. Revista *Realitatea evreiască* reflectă subiecte diverse: comunitățile evreiești din țară, cultură, politică, religie, știri din Israel. „E o revistă generalistă prin tematicile abordate, dar evident că subiectele sunt de interes, în primul rând pentru membrii comunității”, a subliniat George Gilea care este și redactorul-șef al acestei publicații.

A doua parte a întâlnirii l-a avut ca invitat pe Bogdan-Mihai Simion, lă-

utar, culegător de folclor, antropolog cultural, dar mai ales un mare povestitor. Una dintre temele de discuție a fost cărciuma ca loc de adunare, din perspectivă lumească. De ce ne referim la cărciuma din secolul al XIX-lea ca fiind evreiască? Pentru că, până în anii 1920, evreii din România s-au confruntat cu numeroase restricții legale și sociale, privind accesul la cetățenie și la anumite profesii. Nu puteau fi angajați în administrația de stat, în primării, în justiție și în școli de stat; nu puteau deveni ofițeri în armată, magistrați, judecători sau procurori; nu puteau fi nici profesori titulari în învățământul de stat, nici notari publici sau avocați pledanți în instanțe superioare. Erau excluși de la viața politică oficială. Și atunci le rămăneau meserii tolerate, dar marginalizate: puteau fi cărciumari, hangii, comercianți de băuturi alcoolice, negustori, ceasornici

care a spus: „În iudaism, cuvântul reprezintă o formă de energie prin care se stabilește o legătură directă și intimă între cel care îl rostește și Dumnezeu, făcând din fiecare expresie o punte spirituală ce poate influența atât lumea interioară, cât și pe cea exterioară.”

Conferința cu tema „Personalități evreiești în viața orașului Iași” a fost susținută de ing. Gigi Cernes, membru al AMIR (Organizația Israelienilor Originari din România) și membru de onoare al comunității. Expunerea interesantă și bine documentată a relevat numeroase informații despre personalitățile evreiești notabile care au avut un rol important în dezvoltarea învățământului superior ieșean, precum și în viața artistică și sportivă a Iașului.

La final, formația de muzică klezmer Nigun, soliști Albert Lozneau și Uri Ferenbac, a oferit un frumos concert foarte aplaudat de cei prezenți.

Și copiii s-au bucurat de un eveniment dedicat lor. Sub coordonarea Rozinei Steigmann s-a desfășurat Keshetul Copiilor, în care cei mici s-au jucat, au desenat pe asfalt, au învățat să confecționeze diverse tipuri de brățări, iar la final au savurat un tort delicios.

Silvian SEGAL

cari, fotografi, tipografi, medici privați, dentiști, bancheri, amanetari.

Cărciuma a fost, printre altele, un element de dezvoltare și de extindere a orașelor și a satelor românești. Plăsată în exteriorul acestora, ajungeau să se construiască noi case în apropiere de ea.

Nu lipsea

Claudia BOSOI

(Continuare în pag. 19)

Cuvintele și contemplarea puterii lor

Seria de conferințe Keshet a ajuns la ediția XXII cu o temă actuală: „Puterea cuvintelor: comunicare și comunitate”. Un subiect complex, care conține un element atât de necesar vieții, indiferent de eră, naționalitate, clasă socială, etnie, religie sau vârstă.

Comunitatea Evreilor din Oradea și JCC Oradea și-au adunat membrii pentru o discuție deschisă, în care opiniile au fost ascultate. Dialogul a fost deschis de Robert Schorr, directorul Departamentului Cultură, Istorie, Artă & Media, al Federației Comunităților Evreiești din România, și directorul JCC Oradea, care ne-a vorbit despre activitatea sa din trecut, ca jurnalist. Veridicitatea este un element esențial în presă, de aceea orice informație trebuie verificată. În acest context, Robert Schorr ne-a sugerat să nu clasăm inteligența artificială drept o sursă de căpătâi. Cuvântul are o putere de neimaginat, un „lucru” atât de mic este capabil chiar și de a fi arma principală în războaiele din prezent.

Ulterior, rabinul Asher Ehrenfeld ne-a teleportat în Antichitate, vorbindu-ne despre filozofia greacă și

despre etica atât de preponderent prezentă ca bază a acestor concepte teoretice. De exemplu, cele 5 puncte ale calvinismului, în care afirmația centrală este că Dumnezeu îi poate mântui pe toți cei care au milă și că eforturile Sale nu pot fi zădărnice de nelegiuirea sau neputința oamenilor. Cele 10 porunci sunt un alt exemplu prin care se susține puterea poporului prin puterea cuvântului și chiar vice-versa.

Secretarul comunității, Paul Spitzer, a susținut tema prin exemplul nepotului său, care este la vârsta la care învață să vorbească, să înțeleagă sensul cuvintelor și să se exprime propriu-zis, observând cum dezvoltarea acestei abilități schimbă inocența băiețelului și lumea din jurul său implicit.

Membră a comunității noastre, Simon Judith, jurnalistă, ne-a expus cum, în prezent, social media discreditează cuvântul și puterea sa, fiind folosit într-o prea mare măsură cu un scop problematic: incitarea la ură și violență.

Vivienn-Anamaria COSAC

Evenimente care ne unesc

Peste 50 de membri ai comunității au ales să sărbătorească împreună, într-o atmosferă relaxată și prietenească, Lag baOmer. Vorbind despre semnificația sărbătorii, președinta comunității, Beniamina-Ides Vladcovschi, a arătat că Lag baOmer este printre cele mai îndrăgite sărbători, fiind celebrată prin focuri de tabără, iar rabinul Yehoshua Aharonovitch a explicat originea sărbătorii care este menționată pentru prima dată în literatura rabinică medievală referitoare la Rabbi Akiva. Participanții au socializat, au cântat și au participat la un antrenant joc de bingo cu premii oferite de rabinul Aharonovitch. Întâlnirea s-a încheiat cu o masă delicioasă, cu produse pregătite la grătar și alte bunătăți.

La Sinagoga Merarilor a fost organizată celebrarea sărbătorii Șavuot care are loc la 50 de zile de la Pesah și care este legată de mai multe

CENTRUL PENTRU STUDIUL ISTORIEI EVREILOR DIN ROMÂNIA „WILHELM FILDERMAN” AL FCER-CM

Expoziția „Mihail Sebastian și tinerii cu sufletul de crin”

In luna octombrie 2024, o coproducție româno-germană a fost lansată online. Intitulată *Mihail Sebastian și tinerii cu sufletul de crin*, acest webcomic bilingv (<https://mihailsebastian.ro>) cuprinde animații și desene despre tumultul emoțional pe care Mihail Sebastian l-a îndurat, alături de ororile Shoahului în România, toate reprezentate într-un mod izbitor în alb și negru.

La începutul lunii noiembrie 2024, expoziția „Mihail Sebastian și tinerii cu sufletul de crin” a fost prezentată la București timp de două zile. Pe pereții albi ai locației expoziției (Random House), imagini îndrăznețe alb-negru reprezentau diverse scene care ilustrau rolul României în Holocaust și efectele acestuia asupra evreilor.

Marcând comemorarea a 80 de ani de la moartea autorului Mihail Sebastian, expoziția a fost reluată și extinsă începând cu 29 mai 2025 la Biblioteca Națională a României, în parteneriat cu: Centrul de Studii Ebraice al Universității din București, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman”, Teatrul Evreiesc de Stat și echipa webcomic-ului www.mihailsebastian.ro. Vernisajul expoziției „Mihail Sebastian – ecouri interbelice” a prilejuit și o dezbatere despre paralelele dintre România interbelică și România de astăzi. La dezbateră moderată de Letiția Sandu (Biblioteca Națională a României) au participat: conf. dr. Felicia Waldman (Universitatea din București, Centrul de Studii Ebraice), conf. dr. Răzvan Voncu (Universitatea din București, Facultatea de Litere, Departamentul de Studii Literare), lector

dr. Anca Tudorancea (Universitatea din București, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman”), Liviu Bărbulescu, Lu Pop și Răzvan Petre (artiști vizuali, autori ai proiectului „Mihail Sebastian și tinerii cu sufletul de crin”), dar și un public numeros de studenți și elevi de liceu. Expoziția a fost prezentă în spațiul Euphoria al Bibliotecii Naționale a României, în perioada 29 mai - 20 iunie 2025.

Recent, în România am fost martorii unei renașteri a admirației pentru mișcarea legionară, alături de alte expresii de extremism și fascism pe care le credeam stinse odată cu sfârșitul

Recent, în România am fost martorii unei renașteri a admirației pentru mișcarea legionară, alături de alte expresii de extremism și fascism pe care le credeam stinse odată cu sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial. Am fi putut crede că incidentele de antisemitism și intoleranță nu ar putea, în timpul vieții noastre, să reapară. Dar pentru cei dintre noi suficient de naivi pentru a avea astfel de gânduri optimiste, cel puțin o inițiativă creativă ne oferă acum un reminder că nu suntem atât de departe de trecutul viciat al țării.

Scerile lui Sebastian au fost inspirația pentru acest webcomic, un proiect care datează din urmă cu un deceniu, când Liviu Bărbulescu, un animator și activist român, a citit cartea *Jurnal. 1935-1944*, a lui Mihail Sebastian, și a fost captivat de personalitatea autorului și de vremurile tumultuoase în care a trăit. „Nu am început cu planificarea unui proiect despre el, dar am

început să adun nu doar informații, ci și fotografii din acea perioadă. A început ca ceva care mi-a stârnit interesul și am vrut să aflu mai multe.”

Conceptul inițial al lui Bărbulescu a fost să dezvolte un proiect de film despre Sebastian. Însă, după ce și-a dat seama că amploarea unei astfel de întreprinderi era prea mare și complicată, a decis să-l reducă la ceea ce a devenit un nou format media – un webcomic. La început, Bărbulescu și-a invitat prietenii Lu Pop și Răzvan Petre – colegi animatori pe care i-a cunoscut la un workshop – să i se alature și să dezvolte povestirea vizuală. Istoricul Vlad Pașca s-a alăturat echipei drept consultant, având misiunea de a verifica datele și faptele. Apoi, pe măsură ce echipa căuta să amplifice experiența animației online cu un soundtrack (Mozart și Chopin, printre alte melodii), au fost recrutați prieteni din domeniul muzicii.

Între timp, Liviu Bărbulescu a aplicat pentru finanțare de la Administrația Fondului Cultural Național (AFCN) din România; el a primit sprijin și din partea unei organizații civice din Germania, concentrată pe promovarea valorilor democratice, Diaspora Civică Berlin (DCB), fondată de expați români care locuiesc în capitala germană, și care a găzduit prima expoziție a proiectului în octombrie. Procesul creativ a implicat pe toată lumea din echipă. Animatorii au

Leonard Zăicescu z.l. și Pogromul de la Iași

Leonard Zăicescu, ultimul supraviețuitor al Trenului Morții de la Iași la Podu Iloaiei, s-a stins din viață la 98 de ani. Născut în 27 martie 1927, avea numai 14 ani când s-a dezlănțuit Pogromul de la Iași. Din familia sa au fost uciși, pe rând: bunicii Isaac („Zeida cel Mare”, cum îi spuneau nepoții), atacat de o bandă de legionari; tatăl, mai întâi împușcat în picior în curtea Chesturii din Iași, apoi sufocat în Trenul Morții care ducea la Călărași; un unchi. Din afara familiei: prieteni, colegi, cunoștințe.

Într-un reportaj realizat de Maria Andrieș pentru ziarul *Libertatea*, din 6

decembrie 2019, Leonard Zăicescu afirma: „Pogromul acesta nu a fost o izbucnire spontană, nu s-a ivit din spuma mării sau din infern. A fost, de fapt, corolarul unei propagande antisemite care dura în România de secole.” În sprijinul acestei observații esențiale, prezentăm o declarație din 4 iunie 1945 a lui Leonard Zăicescu, de la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, o mărturie timpurie despre Pogromul de la Iași.

Subsemnatul Zilberman Leonard, domiciliat în Iași, str. Vovidenie, no. 12, vin să declar următoarele: cunosc pe

individul Toma Pânzaru, cu domiciliul fost în str. V. Stroiescu, no. 16. Această bestie cu chip de om, împreună cu concubina sa, o nemțoaică mârșavă pe nume Ermina, terorizau populația pașnică a acestei străzi în tot timpul regimului hitlerist. În dimineața zilei de 29 iunie 1941, acest individ însoțit de o bandă de huligani și o patrulă de jandarmi români au cutreierat strada casă cu casă, scoțând de prin beciuri pe „bolșevici” (evrei) care se ascuseseră de frica bandiților. În acest timp, Toma Pânzaru ajutat de banda sa devastau tot ce se găsea prin case. A atacat cu pietroaie și o rangă de fier pe Dr. CAZACK AVERBUCK, din cauza căror lovituri drul. a murit mai târziu. În baza faimoaselor bilete „liber”, o parte din „bolșevici” s-au întors acasă. Văzându-și opera neîmplinită, Toma Pânzaru și soția sa Ermina au găsit o metodă mai bună pentru „moartea bolșevicilor”. În aceeași zi la orele 18, însoțit de patru germane SS și un gardian public român al cărui nume nu-l rețin, au năvălit în imobilul din str. Stroiescu, no. 12, unde locuim eu în acel timp. Sub amenințarea mitralierelor, la comanda nemțoiului comandant de patrulă „alles juden heraus”, care a fost tradusă în românește de nemțoaica Ermina,

am fost nevoiți să ieșim din adăpost. Am fost luați în primire de banditul Toma și nevastă-sa, care ne-au despuat de tot ce mai aveam la noi. Apoi, cu o ferocitate de neînchipuit au tăbărit asupra noastră, maltratându-ne groaznic. Aceștia nu mai ieșeau din „bolșevici murdari, v-am văzut azi-noapte făcând semnale, toți JIDANII trebuie să împușcați”. Am fost apoi duși la chestură cu mâinile sus, de unde eu, datorită unor împrejurări de care nici în ziua de azi nu pot să-mi dau seama, am scăpat. Odată cu mine au fost ridicați și: Dr. CAZACK AVERBUCK, Dr. SNÜRER SIEGMUND CU FIUL, ZILBERMAN LAZĂR și alții al căror nume nu-l rețin. Din cei de mai sus, au murit în cele mai groaznice chinuri Dr. CAZACK AVERBUCK, Dr. SNÜRER SIEGMUND, ZILBERMAN LAZĂR care a lăsat în urma sa o văduvă cu 6 copii. Aceștia sunt victimele care au fost numai în imobilul din str. Stroiescu, no. 12, unde locuim eu.

Ca unul ce-am simțit cel mai crunt teroarea hitleristo-legionară, rămânând orfan la vârsta de 14 ani, cer în numele umanității, în numele democrației, ca bestia cu chip de om Toma Pânzaru și nemțoaica Ermina să fie aduși în fața TRIBUNALULUI POPULAR unde-și vor primi pedeapsa cuvenită.

Drept pentru care semnez
Zilberman Leonard, Iași
Claudia BOSOI

selectat paragrafe din jurnalul lui Sebastian, combinându-le cu informațiile furnizate de Vlad Pașca. Între timp, Liviu Bărbulescu a căutat imagini din pogromurile din Iași și București. Abia după ce toate aceste elemente au fost compilate, ilustrațiile și animațiile au început să prindă contur. Lu Pop spune că starea emoțională a lui Sebastian a fost un factor central în stabilirea tonului vizual pentru webcomic: „A simțit anxietate pe parcursul întregii sale vieți, iar asta este ceea ce am vrut să transmitem în poveste.”

Lu Pop și Răzvan Petre au fost inspirați și de mișcarea expresionistă germană. Lu Pop își amintește: „Mă gândesc în mod special la Kathe Kollwitz și la gravurile ei. Ea știa multe despre suferință. Am vrut să avem acel sentiment alb-negru. A fost de asemenea o provocare pentru noi să vedem dacă putem arăta emoția doar în alb și negru.”

Esențial pentru acest proiect a fost preocuparea comună a membrilor echipei cu privire la proliferarea extremismului: „Unul dintre multele lucruri care ne-au inspirat să facem acest proiect a fost atunci când partidul extremist de dreapta din România a obținut un scor foarte mare, ceea ce a însemnat un semnal de alarmă”, spune Liviu Bărbulescu. Și Lu Pop este de acord: „În era comunistă, istoria Holocaustului a fost bine ascunsă de populație. Nu se învăța despre asta la școală. De aceea se întâmplă asta astăzi aici, pentru că nu toată lumea știe despre acele vremuri.”

Animatorii erau hotărâți să transmită lecții din istorie folosind puterea imaginilor vizuale. „Am vrut să ajungem la mulți oameni”, spunea Lu Pop.

Liviu Bărbulescu și colegii săi au postat webcomic-ul pe grupuri de social media și apoi l-au distribuit mai pe larg către profesorii de liceu și universitari – unii dintre ei fiind foarte receptivi și acceptând să-l prezinte studenților. Ministerul Educației a fost de asemenea receptiv la proiect, deși nu se știe dacă și când va fi distribuit instituțiilor de învățământ.

Răspunsul public față de inițiativa lor a fost în mare parte favorabil, dar cel puțin online, mixt. În ciuda confruntărilor online, sau poate din cauza acestora, Liviu Bărbulescu crede cu tărie că webcomic-ul este un instrument deosebit de util în comunicarea pericolelor unui fascism. De fapt, spune el, obiectivul general al acestui webcomic este de a „ajuta oamenii să cunoască mai multe despre istorie și să înțeleagă provocările societăților în schimbare, cu valorile noastre democratice supuse amenințării”.

Având în vedere recunoașterile pe care Liviu Bărbulescu și echipa sa le-au primit în urma acestui proiect, el privește înainte cu multe idei: „Dorința mea în viitor este să fac un documentar animat, fie despre Sebastian, fie despre perioadă, în general. De asemenea, sunt foarte interesat de modul în care societățile pașnice sunt treptat preluate de ură, cum poți preveni acest lucru și care sunt semnele. Mă interesează istoria mișcărilor de dreapta, pentru a învăța de acolo ce a mers prost și cum poate fi prevenit acest lucru în viitor.”

Amit JANCO
Traducere și editare,
Anca TUDORANCEA

Ultimul evreu

Suntem preveniți, începând cu afișul filmului. Vom fi martori ai momentelor frumoase și ai ghinioanei lui Ruben Bellisha și ale mamei lui, multe desfășurate în îngheșuitul lor apartament dintr-un cartier de la periferia Parisului. Coreligionarii lor au plecat rând pe rând, fapt care îi face pe Giselle (o emoționantă Agnès Jaoui) și pe Ruben (Michael Zindell, o adevărată revelație) să rămână, efectiv, ultimii doi evrei dintr-o comunitate pe cale de dispariție. De altfel, în primele minute, ca semn al sfârșitului iminent, ultima băcănie cașer din cartier își închide taraba.

„Trebuie să plecăm și noi”, repetă Giselle de-a lungul filmului. Tot ea comentează, bazându-se pe ce observă din balcon și la televizor, cum cartierul este populat doar de negri, spitalul angajează doar medici arabi, toți peruani par să fie obezi... Ruben îi intră în joc și o ascultă fără să o contrazică. El are alte lucruri de făcut: merge zilnic la piață ca un pen-

sionar, gătește, inventează versuri pentru melodii rap, fabulează cu privire la antrenamente de Krav Maga, din când în când face dragoste cu vecina lui căsătorită și musulmană (formidabila Eva Huault), care adoră când el îi șoptește la ureche „mizerii excitante în ebraică”. Iar acest „mândru israelit”, cum îl descrie vocea naratorului, îi repetă singurele cuvinte pe care le știe: „*Evenu shalom alechem*.”

Ruben e un personaj atipic. Ajuns la 26 de ani, este complet lipsit de ambiții profesionale și preocupări specifice vârstei. Se lasă vrăjit de trilirile păsărilor pe care le aude în drum spre piață, umblă năuc în căutarea unei sinagogi din Alsacia și se încalieră, când și când, cu băieții din cartier. Cu

prezența lui comică și poetică, pare că plutește pe suprafața lumii reale. Este *luftmensch*-ul din literatura idiș: naiv, idealist și relativ descurăreț, transgresiv și absolut inocent. Tânărul Ruben are și anvergura unui mitoman cu

vechime: scopul lui este să-și protejeze mama de violența lumii exterioare.

Giselle, la rândul ei, este o femeie transformată de boală, neliniști și plâns. O vedem cum, încetul cu încetul, se afundă în inerția tipică părinților bolnavi care nu vor să devină povară pentru copii. Lumea ei s-a redus la fiul ei și viitorul acestuia. „Și tu trebuie să pleci” este mantra pe care i-o tot repetă lui Ruben, într-o încercare inutilă de a pune lucrurile în mișcare.

Să plece, dar unde? În Israel? În provincie? Într-un alt cartier, mai burghiez, mai curat? Infinit mai subtil în comparație cu *Sunt peste tot*, filmul lui Yvan Attal, *Ultimul evreu* pune sub semnul întrebării atât evreitatea, cât și atribuirea identității, folosindu-se de un simț al absurdului și al comicului care merge drept la țintă: Bellisha este desemnat evreu de către ceilalți (după cum demonstrează graffitiurile propalestiniene scrise din greșală pe ușa vecinilor chinezi de vizavi de apartamentul lor), iar ulterior este nevoit când să își dovedească apartenența, când să și-o ascundă.

Cât despre titlul polisemantic al filmului, acesta are o primă legătură cu *Ultimul dintre cei drepti*, romanul scris în 1959 de André Schwarz Bart, în care este descrisă viața unei familii de leviți de-a lungul a opt secole. Filozoful Jacques Derrida a preluat

expresia și a transformat-o în *Ultimul dintre evrei*, în cartea cu același titlu. Pentru Derrida, „ultimul” prindea atât sensul celui mai nevrednic evreu, cât și al ultimului păzitor al templului, cel mai fidel. Iar Ruben Bellisha este atât cel din urmă evreu din cartier, dar și evreul codaș, cel mai puțin exemplar. Chiar el se descrie ca nefiind un „bun evreu”. În același timp, este ultimul evreu adevărat: exilat într-o epocă și un spațiu în care ceilalți sunt fari-sei. Plecarea de care îi tot amintește mama lui presupune ori să facă aliya și să devină israelian, ori să renunțe la cămin, comunitate, viața așa cum și-o construise până atunci.

Irina MARKOVITS

Despre puterea cuvintelor: Keshet XXII

(Urmare din pag. 17) antisemitismul.

De pildă, în ziarul *Unirea poporului*, Alexandru Lupescu susținea că evreul l-a învățat pe creștin să bea. Totuși cârciumile erau între puținele puncte de socializare în sate și chiar în orașele mici. Cârciuma evreiască era uneori o extensie laică a sinagogii, pentru că se discutau afaceri, politică sionistă, socialism, literatură, probleme de comunitate etc. Bogdan-Mihai Simion a ilustrat atmosfera cârciumilor evreiești prin două cântece de epocă, pe care le-a cântat la cobză și cu vocea, o surpriză aplaudată îndelung de cei prezenți.

A treia parte a discuțiilor din cadrul Keshet l-a avut ca invitat pe jurnalistul Cătălin Tolontan, care a prezentat detalii din munca de jurnalist de investigație, cu exemple concrete din cele mai recente investigații publicate de echipa sa de la Snoop.ro. Munca îndelungată și acerbă pentru a documenta subiectul și a verifica rezultatele cercetării printr-o comisie de experți din străinătate arată că jurnalismul nu

este o meserie boemă, cum ar putea părea, ci seamănă mai degrabă cu contabilitatea: „Jurnalismul este o matematică în care, de regulă, ai voie să greșești, dar e de preferat să nu o faci. Pentru că e vorba de destinul unor oameni, de informații care ajung la alți oameni și de instituții care pot sau nu să reacționeze la ceea ce tu ai scris.”

A urmat o sesiune de întrebări și răspunsuri, unele vizând modul în care presa a gestionat recenta campanie electorală din România. Vorbitorul a opinat că presa a fost partizană, dar că, în fața unui rău absolut, a fi imparțial este o dezertare. În ce măsură jurnalistul Cătălin Tolontan ar fi de acord cu o reglementare a rețelelor de socializare, în sensul restrângerii, al cenzurării fie și parțiale? „M-aș feri să interzic, pentru că după aceea ar apărea întrebările: cine, ce, cât interzice? Cine îi păzește pe cei care interzic?” El a pledat pentru educație și pentru aplicarea legii în cazul infracțiunilor pe internet, care „nu sunt mai puțin periculoase decât infracțiunile din viața reală”.

Raluca RĂDULESCU

Tata, pogromuri și paralele

Tata, pogromuri și paralele este titlul unui spectacol dedicat violonistului suedez de origine evreiască, născut în România, Lucien Savin, și creat la inițiativa fiicei sale, Adriana Savin, care spune că este „actriță suedeză, dar tatăl meu a fost român” și care consideră că „este povestea lui, dar este și povestea mea, în căutarea propriilor rădăcini”.

Actrița Adriana Savin s-a născut și trăiește la Stockholm, nu știe limba română, dar consideră că rădăcinile ei sunt românești, ceea ce a motivat-o să vină de mai multe ori în România împreună cu familia sa și să încerce să afle cât mai multe despre povestea tatălui ei; iar când a citit *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, a știut că vrea să facă un spectacol în care vocile și poveștile se suprapun și se întretaie, dar motorul a rămas povestea tatălui ei.

Violonistul Lucien Savin (Gilbert Segal) s-a născut pe 11 iunie 1923 la București și a murit pe 8 mai 2009 la Stockholm. Tatăl lui era violonist amator, așa că a avut contact de mic cu muzica. La 6 ani a primit prima vioară, iar la 15 ani a intrat la Academia de Muzică și Artă Dramatică din București, fiind marcat de concertele lui George Enescu și Dinu Lipatti, susținute în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. A debutat în 1944, alături de Ernst Wallfisch, în *Simfonia concertantă* de Mozart, cu Orchestra Simfonică Radio, unde a fost concertmaistru până în 1958 când, în urma unui turneu în Uniunea Sovietică, Finlanda și Suedia, a solicitat un permis de plecare din țară. A fost concediat imediat și a rămas șomer trei ani, până când i s-a permis să emigreze în Israel, ca urmare a originii sale evreiești. A fost concertmaistru al Orchestrei Simfonice din Haifa, sub conducerea dirijorului Sergiu Comissiona. În 1962 a trimis la Opera din Stockholm o înregistrare făcută acasă și a fost imediat angajat la Orchestra Regală Suedeză, unde a fost concertmaistru până în 1983, când s-a pensionat.

Adriana Savin a scris împreună cu regizorul Henrik Dahl textul pentru spectacolul *Tata, pogromuri și paralele*, produs de Teater Tribunalen cu ocazia împlinirii unui secol de la nașterea lui Lucien Savin, și care acum se joacă în toată Suedia, în contextul accentuării nevoii de conștientizare a pericolelor reprezentate de șovinism și de orice alte forme de extremism.

Într-un interviu realizat recent, actrița Adriana Savin povestea în exclusivitate pentru *Realitatea evreiască*:

„Tatăl meu s-a născut într-o familie de evrei, dar nu trăiau în mod tradițional, adică el zicea că erau laici; și nu că ar fi vrut să ascundă faptul că era evreu, dar nu prea vorbea despre asta. Și când l-am întrebat despre Holocaust, a opus o mare rezistență. Întotdeauna vorbea nu-

mai despre lucruri bune, precum concertele lui Enescu, deși știu, de exemplu, că la 18 ani a trebuit să-și întrerupă studiile, fiind dus la muncă forțată. Căra lemn la gară. Dar el ne povestea mai degrabă că a continuat să cânte la vioară cât de mult a putut. A cântat și în orchestra simfonică de la Barașeu... Și apoi, în 1943, a fost trimis într-un lagăr de concentrare, în Transnistria. Zicea că a fost norocul lui că l-au trimis acolo abia în 1943. Dacă îl trimiteau mai devreme, probabil nu s-ar mai fi întors. L-au lăsat să își ia vioara cu el, dar nu avea timp să cânte. Muneau din greu, dormeau pe jos, dar nu erau omorâți. Și până la urmă tatăl lui a reușit să-l aducă acasă, dând mită.”

După ce s-a terminat războiul și-a schimbat numele, pentru că îl chema Segal care e un nume foarte evreiesc. Și așa a devenit Lucien Savin. A făcut carieră în România. Nu a vrut să plece, să nu facă rău familiei care ar fi rămas, dar până la urmă a imigrat în Israel împreună cu prima lui soție, care era harpistă, dar nu era evreică, poate și de asta nu s-au adaptat. Și de acolo au plecat la Stockholm unde s-au despărțit.

Tata vorbea despre România, despre natura și cultura românească, despre micul Paris. Își amintea de viața mi-nunată de dinainte de război, de naștiști, de fasciști și de dictatura sovietică. A iubit România, dar și-a văzut țara distrusă. Și cred că antisemitismul care era în România, și care nu a dispărut doar pentru că se terminase războiul, l-a făcut să plece.

Eu am avut un șoc mare când am venit în România și am văzut Muzeul Holocaustului, pentru că rămăsesem cu o imagine frumoasă de la tata. Iar când am citit *Jurnalul* lui Sebastian, am știut că vreau să spun și în Suedia toate poveștile astea, să vorbesc despre cum se naște fascismul într-o societate. Despre frica de celălalt care naște ură. Despre cum putem să ne cunoaștem, să ne întâlnim, să vorbim și să nu să dăm vina pe alții. E un mecanism care face parte din ființa umană. Și se repetă tot timpul.

Practic, în spectacol noi vorbim despre ceva ce se întâmplă azi în Suedia, și peste tot, din păcate, despre fascismul în creștere, despre prejudecățile pe care le avem despre alți oameni. Nu este o lecție de istorie, dar arată istoria, pentru a o conștientiza și a nu o repeta. Este teatru, este artă, dar are și un mesaj politic: vă rog, lăsați ceasul deșteptător din interiorul vostru să sune pentru a ne ține treji.”

Spectacolul *Tata, pogromuri și paralele* va reveni pe scenele din Suedia în stagiunea 2025-2026 și este așteptat în turneu și în România.

TEATRU

Ierusalimul contemporan – demografie și statistică

Fiecare stat are capitala sa. Israelul are capitala la Ierusalim. În preajma Zilei Eliberării și Reunificării Ierusalimului, presa israeliană a publicat informații privitoare la situația demografică și poziția economică a orașului. Fără să fiu demograf și statistician, mi-am propus să prezint și să comentez câteva dintre aceste date, istorice și contemporane.

Astăzi, populația Ierusalimului a ajuns la 1.046.300 de locuitori, dublu față de Tel Aviv care are 500.000 de locuitori, deși regiunea metropolitană Dan este populată de 1.500.000 de persoane. Ierusalimul este cel mai mare oraș din Israel, singurul care a depășit un milion de locuitori. Din punct de vedere procentual, evreii reprezintă 60,5% din populația orașului, iar arabii 39,5%. Circa jumătate dintre evrei aparțin comunităților ultrareligioase. Aceste date sunt din anul în curs, 2025. În acest an, natalitatea a fost de 4,3% în rândul populației evreiești și de 2,81% în rândul populației arabe. Rata de creștere a populației evreiești ultrareligioase este de circa 0,25% pe an. Creșterea generală a populației Ierusalimului în ultimul an este apreciată la 13.635 de persoane. În privința populației ultrareligioase, ea aparține câtorva comunități: lituanieni: 117.000; hasidim: 73.000; sefarzi: 76.000; hasidim Habad: 5.000. În privința mediei de vârstă, ea este de 33,7 ani la bărbați și de 35,8 la femei, în rândul populației evreiești nereligioase și religioase moderne (circa jumătate din populația evreiască a orașului), precum și în rândul populației arabe. În rândul populației evreiești ultrareligioase, media de vârstă este de 22,6 ani la bărbați și 23 la femei.

Pentru comparație, ne putem referi la date statistice din câțiva ani precedenți. În acest caz dispunem de informații mai detaliate, inclusiv pe baza

apartenenței religioase. În anul 1948, populația Ierusalimului era de 165.000 de locuitori, dintre care 100.000 de evrei, 40.000 de musulmani și 25.000 de creștini. În anul 1995, în Ierusalim locuiau 602.700 de persoane, dintre care 420.900 de evrei, 165.800 de musulmani și 13.500 de creștini. În anul 2022, populația orașului era formată din 981.700 de locuitori, dintre care 581.200 de evrei (59%), 371.400 de musulmani și 16.500 de creștini, majoritatea arabi creștini și o minoritate formată din creștini de alte naționalități. Observăm o creștere a populației evreiești, în special a celei ultrareligioase, și a populației arabe musulmane, dar și o scădere a populației creștine.

Există și probleme, ca în fiecare oraș din lume. Rata de participare a populației ultrareligioase în vârstă de 25-64 de ani pe piața muncii este 42,2% în rândul bărbaților și de 73,8% în rândul femeilor. Motivul este că un număr mare de bărbați sunt dedicați studiilor religioase, învățând Tora în ieșive, femeile fiind cele care întrețin familia, deși sunt mame a multor copii. Studiului Torei, deosebit de important, unul dintre elementele de bază ale existenței poporului evreu, i se acordă un loc important în viața socială, culturală și religioasă. La nivelul întregii populații a orașului, numai 52,2% dintre locuitori sunt activi pe piața muncii, comparativ cu 63,5% în tot Statul Israel. În privința locurilor de muncă, 72,9% dintre locuitorii Ierusalimului lucrează în oraș. Cu toate acestea, există șomaj. În anul 2023, procentul șomerilor în rândul populației active a Ierusalimului era de 5,3% față de 3,4% la nivel național. Ierusalimul nu este un oraș industrial, ci unul administrativ, cultural, turistic.

În prezent, ministerele (cu excepția Ministerului Apărării), Knessetul (parlamentul Israelului) și Casa

Prezidențială se află la Ierusalim. Numărul turiștilor – mulți dintre ei pelerini care vin la Locurile Sfinte, dar și mulți care vin să vadă muzeele, orașul modern și peisajele naturii orașului de pe șapte coline – este mare. De aceea sunt necesare investiții în domeniul turismului, al îngrijirii orașului și al monumentelor lui istorice și religioase, în special din Orașul Vechi. Astăzi există un număr mare de hoteluri cu numeroase camere.

Este necesară și dezvoltarea industrială a orașului. În prezent există circa 600 de întreprinderi în domeniul inteligenței artificiale și tehnologiei avansate. În anul 2023, creșterea demografică a orașului s-a bazat pe sporul natural. În același an, 4.000 de persoane s-au stabilit la Ierusalim, dar 11.000 au părăsit orașul, unii din cauza greutății de a-și găsi de lucru, alții din motive de inadaptare socială, culturală și religioasă, alții din cauza prețului ridicat al locuințelor și a lipsei de locuințe. În această problemă, au fost luate măsuri în ultimii ani. Primăria a început să încurajeze construcția de blocuri înalte, după metoda *Pinui u-Binui* (Evacuare și Construcție), în locul unor clădiri vechi evacuate. În anul 2023 au fost emise 7.800 de aprobări de construcție la Ierusalim, 10% dintre toate aprobările acordate în toată țara, iar în anul 2024 alte 7.700.

O altă problemă este că au apărut și teroriști în rândul populației arabe. Sper că acest lucru va înceta, mai ales că circa 40% dintre locuitorii arabi ai părții estice a orașului preferă să trăiască în Israel, și nu într-un stat palestinian.

Sper ca Ierusalimul unit să continue să se dezvolte, să fie capitala Israelului contemporan și capitala celor trei religii abrahamice, iar locuitorii lui să aibă o identitate comună, de ierusalimiteni.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Utopie sionistă: „Ereț Israel în construcție”, martie 1941

În pofida primei impresii, imaginea alăturată nu este legată neapărat de sărbătoarea de Șavuot, care a încheiat la începutul lunii iunie ciclul anual de sărbători evreiești.

Tehnica manipulării fotografiilor este veche precum mediul fotografic. Fotomontajul a fost experimentat de primii fotografi, dar a fost redescoperit de dadaști și de constructiviști, maeștri ai montajelor, și a fost folosit în mod intens de presa ilustrată europeană a anilor 1920-1930. Tehnicile de laborator pentru combinarea imaginilor s-au extins și s-au rafinat, pătrunzând în lumea propagandei politice, a publicității comerciale, a artei suprarealiste sau a exprimării ironice.

Cu începutul mandatului britanic în Ereț Israel și cu deciziile Congresului Sionist de la Londra din 1920, activitatea sionistă a căpătat un impuls puternic. Din acel an, urma să acționeze instrumentul financiar exclusiv al mișcării sioniste, Keren Ha'Yesod (K.H.), pentru colectarea masivă a donațiilor, o zecime din venitul fiecărui evreu (*maaser*), destinate dezvoltării și înfloririi Ereț Israelului. A fost înființat atunci și un departament subordonat biroului central K.H., denumit „Serviciul de fotografii”, condus de Yosef Gal-Ezer, originar din Viena, o personalitate de cultură vizuală, priceput în domeniul fotografiei și regiei de film.

Anul 1936 marchează începutul unei perioade sângeroase în istoria Ereț-Israelului, dar și o perioadă de construcție și creștere în toate domeniile. Activitatea fotografică va urmări realizările Fundațiilor Keren Kayemet Le'Israel (K.K.L.) și Keren Ha'Yesod. La doi ani după sosirea în țară a fotografului Zoltan Kluger, a fost publicată în 1936 o broșură de mare circulație, îmbogățită cu fotografiile sale: *15 ani Keren Ha'Yesod. Activitatea și realizările sale*. Este prima publicație modernă apărută sub influența unor albu-

me realizate de fotografi-turiști evrei: instantanee pe străzi, în instituții, pe malul mării, asemănătoare cu fotografiile noii presei din Europa. Grafica a fost semnată de firma Mechner-Wallish.

Dr. Ernst Mechner, un activist sionist de seamă din Berlin, autor de texte, artist grafic, organizator de expoziții și campanii pentru K.K.L. și K.H. în Europa, a emigrat de la Berlin în Ereț Israel în 1934. S-a asociat cu Otte Wallisch, care a emigrat în Ereț Israel tot în acel an, după studii de

dar oamenii serioși consideră astăzi prelucrarea poetică a imaginilor o modă trecătoare și depășită. Opinia răspândită anterior, că fotografia nu minte, nu mai există. Astăzi fotografia este privită cu suspiciune, iar când se văd montaje fotografice, textul este și el considerat «propagandă pură» (...) Prezentarea factuală convinge oamenii. Aceasta a fost întotdeauna linia K.H., de la care ne abatem prin fotomontaj.”

Dar K.H. a continuat să creeze mesaje în grafică sofisticată. Mechner

artă la Viena și experiență profesională de grafică la Praga. Vor deveni cea mai de seamă firmă publicitară din Tel Aviv, chiar și peste ani.

În decembrie 1935, considerând montajul o formă de exprimare inferioară, Mechner s-a adresat secretarului general al K.H. la Ierusalim, Leo Herrmann, jurnalist și activist sionist: „Ați comandat fotomontaje pentru broșura *15 ani de K.H.* Există un public larg care acceptă tot ce i se oferă și există sioniști care tratează cu indulgență tot ce vine din Ereț Israel,

însuși și-a schimbat ulterior gusturile și a colaborat la realizarea unor montaje pentru diverse proiecte.

Din octombrie 1937 vede lumina tiparului o revistă ilustrată bilunară, intitulată *Ereț Israel în construcție*, asemănătoare ca format cu revistele internaționale și chiar cu revista sovietică *Building U.S.S.R.* Apare în 7 limbi, în 60.000 de exemplare, cel puțin până în aprilie 1947. Imaginile prezintă peisajele așezărilor, cartiere, orașe (mai ales Haifa și Tel Aviv). Majoritatea fotografiilor sunt furnizate

de Kluger, dar i se alătură o serie de fotografi care încearcă să practice fotojurnalism bazat pe instantanee, deși fotografia de peisaj (oraș, sat, mare, munte) este dominantă. Revista apare în mod regulat chiar și în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, prezentând continuarea muncii constructive în țară, în ciuda războiului.

Ediția din martie 1941 celebrează 20 de ani de existență și realizări K.H. Coperta prezintă un montaj format din fragmente unite în numărul „20”: vedere de sus, de la distanță, asupra unei așezări, case, corturi, copaci și câmpuri organizate geometric, oi, vaci păscând în depărtare.

La mijlocul revistei, pe o foaie dublă, găsim un impresionant și inedit fotomontaj: o panoramă iluzionară, în care figurile „pionierilor”, robuști, cu înfățișare europeană, alături de „cele șapte specii”, rodul țării, formează o compoziție semiarcuită în prim-planul imaginii. Personajele integrate în peisaj, care privesc spre depărtări, valea înfloritoare, mieii, bivolițele, cerealele, așezarea, drumul – toate creează o unitate iconografică a locului, a aspirației agrare și utopice a mișcării sioniste. Imaginea denotă optimism, rezistență, determinare și sugerează o identitate colectivă legată mai mult de pământ, decât de religie.

Cu o oarecare îndrăzneală, putem căuta eventuale surse de inspirație a montajului K.H. în unele lucrări de artă din secolul al XVI-lea din Țările de Jos, expuse în marile muzee europene: un univers vizual aflat la pragul secularizării, mai ales scene de piață, abundență, sub semnătura pictorului flamand Joachim Beuckelaer.

Arta plastică contemporană a poziționat în locuri de frunte montajele optice. Și să nu uităm ușurința insuportabilă a opțiunilor digitale sau minunile inteligenței artificiale în vizualizarea unui univers imaginar.

Ruth OREN

Silviu Sanie – o nouă carte de istorie a evreilor din România

Lansare la ICR Tel Aviv

Recent, la Editura Hasefer a apărut o carte nouă de istorie a evreilor din România. Autorul este profesorul universitar Silviu Sanie din Iași, astăzi locuitor al orașului Rishon LeZion din Israel. Intitulată *Scrieri din istoria evreilor în România*, cartea cuprinde studii, articole și note ale autorului, publicate anterior în revista *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae (SAHIR)*, precum și în alte colecții academice, din 1996 până în 2024. Aceste scrieri includ aspecte din mai multe perioade ale trecutului evreilor în România: Antichitate, Evul Mediu, epoca modernă, perioada interbelică, perioada Holocaustului. Unele sunt studii în domeniul arheologiei și cercetării artei pietrelor funerare din cimitire evreiești medievale din estul României, precum și în domeniul epigrafiei ebraice medievale și a celei semite în provinciile Dacia și Moesia Inferior. În volum găsim și studii în domeniul istoriei religiilor, pe baza documentației arheologice identificate pe teritoriul României și al Republicii Moldova, în domeniul muzeografiei, al istoriei sionismului și al istoriei evreilor în orașele Iași și Vaslui.

Autorul, arheolog și istoric, născut la 2 iulie 1936 la Pungești (județul Vaslui), absolvent al Facultății de Istorie și Filozofie a Universității „Al.I. Cuza”, doctor în Științe istorice al Universității din București, a fost cercetător științific la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, din 1963, și șef al Secției de istorie veche, 1986-2007. A condus săpături arheologice la Barboși (lângă Galați; la care am avut onoarea de a participa, sub conducerea lui, în studenție), Bâta Doamnei (lângă Piatra-Neamț), Dumbrava (județul Iași) și alte localități. A publicat cărți și studii de istorie a societății, culturii și religiei geto-dacilor. A fost profesor de Istorie antică universală (conducător de doctorate), Epigrafie latină, Istoria

religiilor, Istoria iudaismului, la Universitatea „Al.I. Cuza” și la Universitatea „Mihail Kogălniceanu” din Iași. A proiectat și a realizat, împreună cu soția sa, Șeiva Sanie, Muzeul Comunității Evreiești din Iași, inaugurat în 1986. În anul 1996, împreună cu profesorul Dumitru Vitcu, a întemeiat și coordonat anuarul *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, din care au apărut 13 numere, în ultimii ani în mod neregulat. A publicat și poezii.

Institutul Cultural Român din Tel Aviv a organizat lansarea volumului la 5 iunie 2025. Directorul Institutului, dr. Marton Laszlo Salamon, a deschis cerimonie în fața unui public larg: sala mare a Institutului era plină. El a vorbit despre personalitatea profesorului Silviu Sanie, adăugând importanța acestui eveniment. A urmat prezentarea făcută de autor cărții sale, afirmând concluziile sale istorice și arheologice. O temă la care s-a referit este cea a formei pietrelor tombale din cimitire evreiești din Moldova în secolele XVIII-XIX: aceste pietre aveau o formă dreptunghiulară, uneori un aspect arhitectonic, amintind de Templul de la Ierusalim. De asemenea, s-a referit la arta decorativă a acestor pietre funerare. Decorul poate fi în relief, dar poate fi și incizat. Apar decoruri zoomorfe, fitomorfe și geometrice, precum și reprezentări de animale fantastice. Părerea autorului este că reprezentările decorative nu erau simple decorații, ci aveau un substrat religios, precum și o legătură onomastică. Leul apare atunci când decedatul se numea Aryeh-Leib sau Yehuda; în acest caz era vorba despre simbolul tribului Yehuda. Autorul a analizat decorurile și sub formă comparativă, între cimitire atât de pe teritoriul României estice, cât și din alte țări. Părerea lui este că există un specific local, deoarece meșterii pietrari, deși lucrau pe baza unor modele general-acceptate

și pe baza unor norme halahice, introduceau și elemente de decor personale. În unul dintre studiile prezente în volum, el stabilește o clasificare a ornamentelor. Un alt aspect la care s-a referit autorul este cel al numelor de persoane în inscripții descoperite în Dacia. O referire specială este asupra unei inscripții de pe o plăcuță de aur descoperită la Dierna (Orșova Veche): autorul afirmă că în textul ei apare Numele lui Dumnezeu. Alte referiri făcute de el sunt la o inscripție în care apare numele *Theos Hypsistos*, iar în alte inscripții denumirea latină *Deus Aeternus*. Numele *Sanbati* sau *Sanbaticus* sugerează existența unei confuzii cu ebraicul *Shabbath*. Părerea autorului este că prezența unor evrei în Dacia este atestată ca persoane individuale, dar nu au existat instituții evreiești și o viață evreiască organizată în această provincie. De asemenea, nu există dovezi ale unei continuități iudaice în Dacia; evrei apar în secolul al XV-lea, o viață comunitară în secolul al XVI-lea, iar o creștere numerică masivă a evreilor are loc la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În continuare, academicianul Jean Askenasy a vorbit despre importanța cercetărilor profesorului Sanie, adăugând că acesta ar merita să fie membru al Academiei Române. De asemenea, s-a referit la studii din volum, atât de istorie veche, cât și de istorie modernă. Subsemnatul, Lucian-Zeev Herșcovici, m-am referit la aspectul general al cărții: perioade istorice dife-

rite, deși accentul este pus pe istoria antică. Personal am afirmat părerea că o contribuție importantă a profesorului Sanie este cea în domeniul metodologiei: el este primul care a cercetat epigrafia ebraică din România, documentația epigrafică asupra prezenței iudaice în Dacia Romană și ornamentația pietrelor funerare medievale evreiești după o metodă științifică modernă. Este adevărat că aceste domenii au fost cercetate încă din secolul al XIX-lea, dar metoda de lucru era diferită: selectarea unor pietre tombale ale unor personalități rabinice și comunitare, și nu cercetarea sistematică a cimitirului. Cimitirele din Iași și București au fost distruse în perioada Holocaustului, iar decorările nu au mai putut fi studiate. Profesorul Sanie a menționat 60 de cimitire evreiești în estul României, care așteaptă să fie cercetate. Oricum, adaug că, atunci când am lucrat împreună cu colegul Claudiu Stoian la citirea și transliterarea inscripțiilor din cimitirul de la Alba Iulia, am folosit ca model de lucru volumul despre cimitirul de la Siret, publicat de profesorul Sanie în anul 2000. O altă contribuție a sa este aducerea motivelor artistice evreiești din România în cadrul general al artei funerare evreiești est-europene, pe calea analizei comparative.

În completare, au urmat câteva schimburi de păreri. Ocazie de a învăța lucruri noi, interesante, de la un cercetător important în domeniul istoriei, arheologiei și epigrafiei iudaice din România.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Apariție editorială în Israel despre Holocaustul din România

Volumul *Alchimia pogromului românesc*, apărut la Editura SAGA din Israel, este o culegere de mărturii, documente aparținând unor scriitori din epocă, comentarii ale unor oameni de cultură din prezent, studii ale unor cercetători de la Yad Vashem, INSHR „Elie Wiesel”, CSIER - FCER, Centrul de Studii Ebraice „Goldstein Goren” de la Universitatea din București, Institutul pentru Studii despre Holocaust și Genocid al Universității Babes Bolyai din Cluj-Napoca. Volumul, apărut în preambulul comemorării pogromurilor din Dorohoi (1 iulie 1940) și Iași (29 iunie - 1 iulie 1941), are menirea de a sensibiliza o dată mai mult publicul de azi, mai ales cel tânăr, asupra pericolelor ascensiunii mișcărilor actuale ale extremei drepte, xenofobiei, antisemitismului.

Volumul, coordonat de Adrian Grauenfels și de Mary Smith, cu o prefață substanțială a editorului A. Grauenfels, este ilustrat cu reproduceri după desene de Marcel Iancu, Samy Briss, Hedda Sterne, fotografii din arhivele centrelor de cercetare amintite.

Sunt analizate rădăcinile antisemitismului din România în perioada interbelică, este prezentată o cronologie a istoriei Holocaustului în România, inclusiv deportările în Transnistria. Sunt amintite pogromul din Darabani, masacrul din Galați. Un capitol de final se referă la procesele criminalilor vinovați de crime contra umanității, derulate imediat după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial.

Culegerea beneficiază de o sinteză scrisă în engleză. (I.D.)

Pogromul de la Iași și Trenurile Morții: s-a întâmplat acum 84 de ani

În 1941, Iașul era un oraș cu tradiție antisemită. Aici fuseseră fondate cele trei mari formațiuni xenofobe din perioada interbelică: Liga Apărării Național Creștine a lui A.C. Cuza, Legiunea Arhanghelului Mihail a lui C.Z. Codreanu și Partidul Național Creștin constituit prin fuziunea organizațiilor conduse de O. Goga și A.C. Cuza.

În 18 iunie, generalul Ion Antonescu ordona comandantului garnizoanei să „curețe terenul”: să-i deporteze pe cei 45.000 de evrei din Iași, apoi pe cei din zona rurală a Moldovei. Urmează bombardamentele din 22 iunie. Zvonurile privind colaborarea evreilor ieșeni cu sovieticii încep să alimenteze ura deja existentă, iar orașul este împânzit de afișe care instigă la pogrom.

În noaptea de 28 spre 29 iunie, armata, poliția și jandarmeria, împreună cu civili români și soldați germani încep arestările și execuțiile populației evreiești. Familii întregi, bărbați, femei, copii, adolescenți și bătrâni sunt scoși din casele lor, bătuți, uciși în stradă sau împușcați în curtea Chesturii de Poliție.

Potrivit documentelor oficiale, printre care raportul final al Comisiei Internaționale pentru Studiul Holocaustului în România „Elie Wiesel” și Arhivele Diplomatice ale Ministerului de Externe al României, între 27 și 30 iunie 1941, la Iași, au fost uciși între 13.266 și 14.850 de evrei, în ceea ce istoricul Adrian Cioflâncă a denumit „cel mai mare masacru de pe teritoriul României în epoca modernă și primul masacru antisemit major de la declanșarea operațiunii Barbarossa împotriva Uniunii Sovietice (22 iunie 1941), la care România lui Ion Antonescu a participat ca aliat al Germaniei naziste”.

A urmat calvarul Trenurilor Morții. Aproximativ 7.000 de evrei au fost urcați în trenuri folosite pentru transportul de animale, cu destinația Călărași și Podu Iloaiei. Oamenii au

fost înghesuiți, fără mâncare, apă sau medicamente, în vagoane care au fost apoi sigilate. Cele două trenuri au circulat zile întregi cu viteză redusă, câteodată în direcții dușmănoare. Din când în când, opreau în câte o gară doar pentru a descărca trupurile celor morți. Din trenul spre Călărași, care a circulat timp de 6 zile, au supraviețuit puțin peste 1.000 de persoane. Din cel spre Podu Iloaiei, doar 700.

În toată această descătușare de ură și violență au existat și episoade de umanitate, compasiune și noblețe sufletească. Merită menționați: Viorica Agarici, președinta filialei locale a Societății de Cruce Roșie din Roman, care i-a ajutat cu mâncare, apă și medicamente pe cei închiși în unul dintre trenuri; Elisabeta Nicopol, o simplă lucrătoare într-o fabrică de textile, care a avertizat familii de evrei de pericolul iminent și a ascuns 20 de persoane; Dumitru Beceanu, care a continuat să țină angajați evrei în farmacia proprie în timpul războiului, în ciuda legilor care interziceau acest lucru, iar ulterior a adăpostit câteva zeci de evrei în podul casei; avocata Nona Pântea, care a ascuns evrei în apartamentul ei; inginerul Grigore Profir, care a salvat peste 100 de evrei în timpul pogromului; Mircea Petru Sion, jurist și fiu al unei familii aristocratice românești, care a activat ca avocat al apărării pentru zeci de evrei arestați pe nedrept și a ascuns familii întregi în casa lui din Iași; Constantin Șimionescu, care i-a ajutat pe membrii a două familii cu adăpost, bilete de tren și mâncare. Recunoscându-le contribuția și rolul în salvarea evreilor, muzeul Yad Vashem le-a acordat acestora titlul de Drept între Popoare.

În 30 iunie 2021, Parlamentul României a organizat pentru prima dată în istoria sa o ședință solemnă a Camerelor reunite, pentru comemorarea victimelor Pogromului de la Iași.

Irina MARKOVITS

Ziua Copilului la Templul Coral din Capitală

De Ziua Copilului, curtea Templului Coral s-a transformat într-un spațiu de joacă, dans, cântece și veselie. Copii însoțiți de părinți și bunici s-au adunat pentru a lua parte la petrecerea în aer liber organizată de Federația Comunităților Evreiești din România, prin Comunitatea Evreilor din București, vicepreședinte Silvian Horn, și JCC București,

madrich Orli Borta. Copiii au dansat pe o muzică antrenantă, și-au putut face fotografii la 360 de grade, pictură pe față, având la dispoziție un bufet cu bunătăți de Șavuot (sărbătoarea care începea în aceeași seară), pe lângă popcorn, vată pe băț, snacksuri israeliene și altele.

Corul de copii Nisim Muzicalim, dirijat de Bogdan Lișin și coordonat de Magda Țucăr, a susținut un minirecital de cântece în ebraică, prin care au încântat audiența și au stârnit aplauze entuziaste. Copiii au fost invitați de Magda Țucăr în sediul Federației, unde îi așteptau mai multe surprize. Cu toții au primit cadouri cu dulciuri, fructe și tricouri, iar copiii din cor au primit biciclete sau trotinete. Mulțumiri speciale au fost adresate doamnei Janina Ilie, pentru implicarea în reușita evenimentului. Petrecerea a continuat în curte, unde copiii au sărit pe trambulină, s-au dat pe tobogan, au participat la numere de magie ori și-au exersat îndemânarea la desen și pictură.

Totodată, adulții au putut merge în sala Templului Coral, pentru a lua parte la ajunul Șavuotului.

Claudia BOSOI

Ziua Limbii și Teatrului Idiș la ICR Tel Aviv

Idișul trăiește. A fost nucleul seratei din seria *Idișkeit* la ICR Tel Aviv, prilejuit de Ziua Limbii și Teatrului Idiș, pus în operă de instituția-gazdă, în colaborare cu Leyvik House și cu Asociația Scriitorilor și Jurnaliștilor Israelieni de Limba Idiș (ASJILI), moderată de directorul ICR Tel Aviv, Martin Salamon.

Au fost aplauze pentru one-woman show Lia Koenig: retrăiri-cheie ale unei vieți deloc ușoare, cuprinzând aproape tot secolul al XX-lea și primul pătrar din veacul al XXI-lea. După copilăria la Lodz (Polonia), adolescența îi este marcată de Holocaust: tatăl, Józef Kamien, actor cunoscut, e deportat în Transnistria; mama, Dina Koenig, stea de primă mărime a teatrului idiș, e angajată la Teatrul Evreiesc din Chișinău (în fosta URSS), puțin înainte de ocuparea Poloniei, în 1939. Din 1941, în retragere, Dina joacă pe scena TES din Tașkent (Uzbekistan). Tatăl moare imediat după război. Lia și mama ei ajung în România. Tânăra termină Universitatea Națională de Arte din București și debutează la TES. Primul regizor, George Ginel Teodorescu. Se remarcă în: Anna Frank, din *Jurnal*; Hava, din *Tevie lăptarul*; Katerina, adaptare după *Furtuna* de Ovsťrovski. În 1961, Lia cu soțul ei, Țvi Stolper, regizor, scriitor, supraviețuitor din Transnistria, fac alia. Teatrul Habima îi devine curând a doua casă. Cele mai înalte distincții, Premiul Israel și Steaua României în grad de ofițer, dau măsura

recunoașterii din partea ambelor ei țări.

Memoria teatrului idiș din România în conștiința prezentului: așa ar putea fi sintetizată incursiunea făcută cu rigoare și emoție de medicul Albert-Rennert Poplingher, fiul ilustrului actor al TES București, Benno Poplingher. Dacă evocări despre nașterea teatrului idiș în România și în lume, 1876, despre reprezentații ale unor trupe faimoase, autohtone și străine (cu precădere Trupa din Vilna, actualul Vilnius), despre momentul Barașeum (1941-1945) s-au bazat pe cercetare, tot ceea ce a însemnat teatru idiș după război (inițial la București și Iași, apoi doar la București) a fost istorie orală. Este vorba despre anii în care Benno Poplingher a devenit parte din viața teatrului. A fost partener de scenă al Liei Koenig și al altor mari actori ai TES, s-a ilustrat în adaptări și puneri în scenă după Șalom Alehem (*Tevie lăptarul*, *Stele răătăcioare*, *Lozul cel mare*, *Vioara lui Ștempeniu*), cu accent pe lumea neidealizată a steitl-ului, spirit idiș peren la care rezona încă publicul anilor 1945-1960.

Mai mult decât intervenția *pro domo* a lui Daniel Galay, director al Leyvik House și ASJILI, laureat a numeroase premii care îi întăresc reputația, fragmentele din *Împăratul klezmerilor*, comedie jucată în premieră la TES București iarna trecută, au atras atenția asupra modernității spectacolului în idiș, a metamorfazelor sale de substanță.

Iulia DELEANU

Moise Mendelssohn, iluministul moderat (ep. III)

Data trecută menționam că vom relua discuția despre filozofia iluministă a lui Mendelssohn pornind de la textul său de căpătâi, *Ierusalim sau Despre puterea religioasă și iudaism*. Publicată în 1783, în contextul dezbaterilor iluministe asupra toleranței religioase și al emancipării evreilor, lucrarea *Ierusalim sau Despre puterea religioasă și iudaism* reprezintă contribuția majoră a lui Moses Mendelssohn la filozofia politică și religioasă modernă. Textul constituie un dublu proiect: pe de o parte expune o reflecție teoretică asupra relației dintre stat și religie, pe de altă parte reflectă o apărare din perspectivă rațională a iudaismului ca mod de viață legitim într-o societate liberă.

În prima parte a textului, Mendelssohn dezvoltă o viziune asupra statului și a religiei ca instituții complementare, menite să contribuie împreună la binele și perfecțiunea umană. El se sprijină pe tradiția dreptului natural și pe teoria contractului social (așa cum se dezvoltase mai ales în accepție iluministă), reluând idei din filozofia lui Hobbes, Locke, Spinoza, Hugo Grotius și Pufendorf, pentru a formula o alternativă iluministă moderată la conflictele dintre autoritatea religioasă și cea politică. Spre deosebire de Hobbes, care justifică puterea absolută pentru menținerea păcii sociale, și de Locke, care separă strict binele temporal (de competența statului) de cel spiritual (al religiei), Mendelssohn argumentează că statul și religia au un obiectiv comun: educarea și

elevarea morală a cetățenilor și obținerea fericirii, în sensul de desăvârșire umană. Statul ideal, susține Mendelssohn, ar trebui să se bazeze pe convingeri morale, și nu pe constrângere. Cu toate acestea, în condiții sociale degradate, unde convingerile nu mai sunt suficiente, statul poate recurge la mijloace coercitive pentru menținerea ordinii. Religia, în schimb, trebuie să rămână în întregime neocercitivă, acționând prin persuasiune, iubire și înțelepciune, și nu prin forță sau obligativitate.

Mendelssohn era profund convins că religia are un rol esențial în formarea caracterului și a conștiinței morale. Prin ritualuri și acțiuni simbolice, religia contribuie la întărirea convingerilor etice și la cultivarea virtuților. Aceste acțiuni trebuie însă să fie voluntare, neafectate de factori exteriori, adică neimpuse, întrucât adevărata religiozitate nu poate fi atinsă prin constrângere. Pentru Mendelssohn, marginalizarea din motive religioase, excomunicarea sau orice altă formă de sancțiune religioasă reprezintă ceva inacceptabil, în opoziție cu spiritul autentic al religiei. Remarcăm cum, în tot acest context, Mendelssohn nu invocă o tradiție religioasă anume, nu vorbește aici despre creștinism sau iudaism în mod particular. Opțiunea religioasă nu trebuie influențată de factorii politici, ci constituie un aspect al vieții private. Statul trebuie să asigure în schimb această libertate a opțiunii, nimeni nu trebuie constrâns să aleagă o religie sau alta.

Data viitoare vom discuta despre cea de a doua parte a lucrării fundamentale a lui Mendelssohn, în care acesta încearcă să probeze raționalitatea tradiției iudaice.

Cristian VECHIU

FILOZOFIE

PROFIL DE SCRITOR

Personalitate și umanitate (II)

Curajul social, acțiunea politică, sentimentul civic, ardența revoluționară au fost transferate de Nina Cassian și de colegii săi de literatură adevărată (de la Marin Preda la Geo Dumitrescu), după epoca realismului socialist, în zona ficțiunii. Fiindcă numai Arta mai putea însemna ceva într-o societate confiscată de un stat totalitar și încremenită în rutină lozincardă și birocratie monoideologică.

Se înțelege, astfel, mai bine efortul Ninei Cassian de a disloca, prin textele sale, clișeele, prejudecățile; în primă și ultimă instanță, formele. Poeta avea oroare nu de vid, ci de spațiile culturale aglomerate de semne care nu mai semnifică nimic. Poezia trebuie să fie ruptură culturală, joc narcisist, eliberare a limbajului și desfășurare a imaginarului personal. Până și în plin stalinism, Nina Cassian *șperia* forurile cu arta sa angajată de partea Partidului. Era ceva ce nu se potrivea cu jdanovismul. Autoarea ieșea, pe atunci, prea des și prea încrezătoare din rând, era incontrollabilă chiar și când susținea directivele.

Ca și mai tânărul Nichita Stănescu la debut, când acesta va publica poeme procomuniste, dar toate într-un mod liric stănescian, uneori abstract, aproape ermetizant, și pe Nina Cassian limbajul neconvențional și imagistica insolită, asocierile, turnura unui text și răsucirea unui vers o trădează. Ca o concluzie după un examen critic atent, în anii 1950, chiar și atunci când slăvea retoric Partidul, Nina Cassian scria o poezie în bună măsură experimentală, avangardistă.

Treptat, Partidul va ieși din tabla ei de valori, pierzându-se, vorba poetului, „în zarea eternei dimineți”. Literatura devine perfect autonomă, centrală și esențială. Vitalitatea Ninei Cassian a fost, până la sfârșit, una cu vitalitatea artistică a textelor sale. Poeta a dat personalitate fiecărui rând, iar rândurile, ele, nu au trădat-o. Au ținut-o în formă și i-au dat o neverosimilă tinerețe. Ca în cazul oricărui scriitor veritabil, se poate spune, deci, că nu Nina Cassian a scris poeme și Marin Preda a scris romane, ci poemele Ninei Cassian au creat-o pe adevărată Nina Cassian și romanele lui Preda l-au născut pe Preda. Iată, din remarcabilul album centenar *Nina Cassian. 100 de chipuri*, realizat de Alice Năstase Buciuța (Editura Cărțile Tango), o impresionantă confesiune a scriitoarei, pe formula Decalogului biblic, cu patru „porunci definitive” pe care Nina Cassian le-a expus într-un articol din *România literară*:

„Dar oricare artă mă va accepta în preajma ei, voi încerca:

- să nu fur (să nu răpesc nimic lumii fără să restitui în forme superioare și durabile ceea ce mi s-a dat);

- să nu-mi fac chip cioplit (să nu îngădui încremenirii să sufocă viața, să-mi stimulez îndoilele în numele certitudinii);

- să nu mint (nici pe mine, nici pe alții, să nu ignor și să nu îndulcesc conflictele, oricât de grave ar fi);

- să nu ucid («corola de minuni a lumii», încrederea, speranța, gemenetele, demnitatea, frumusețea).

Acestea sunt pentru mine porunci definitive spre îndeplinirea cărora tind cu toate puterile mele.” (pp. 162-163).

Textul este din decembrie 1971, la finele anului în care Ceaușescu impusese Tezele lui, fascinat fiind de modelul chinezesc al Marelui Conducător și al „revoluției culturale”. Nina Cassian asculta însă, deja, de alte *porunci*, interioare, astfel că scrisul ei va transgresa nefericita epocă „de aur” calp ce începuse, adresându-se publicului și criticilor care, în acei ani, rezistau prin cultură; și totodată nouă, cititorilor ei din viitor.

Daniel CRISTEA-ENACHE

Crimă abominabilă la Washington

La numeroasele incidente împotriva evreilor, care proliferază mai ales după 7 octombrie 2023, se adaugă încă una care a zguduit lumea civilizată: asasinarea a doi tineri diplomați, angajați ai Ambasadei Israelului la Washington. Crima s-a produs în fața Capital Jewish Museum, unde fusese organizat un eveniment de către Comitetul Evreiesc American. Yaron Lischinsky și Sarah Milgrim tocmai se logodiseră și urmau să se căsătorească. Asasinul, Elias Rodrigues, un bărbat de 30 de ani din Chicago, i-a împușcat în fața muzeu-

lui, apoi a intrat în clădire și a strigat „Palestina liberă”. A fost arestat de poliție. Două victime inocente; și se pare că Lischinsky nici nu era evreu.

Asasinatul a fost condamnat de întreaga lume civilizată, dar pentru comunitățile și organizațiile evreiești a reprezentat un nou semnal de alarmă în ceea ce privește creșterea în progresie geometrică a manifestărilor antisemite în lume. Indiferent dacă evreii sunt sau nu sunt vinovați, ei devin ținte ale unor astfel de manifestări. „Asasinul nici nu știa dacă victimele lui sunt israelieni, doar că participau

la un eveniment evreiesc”, a declarat Sacha Roytman Dratwa, veteran israelian, președintele Mișcării de Combatere a Antisemitismului. Jonathan Greenblatt, președintele director general al Ligii Antidefăimare, a declarat că asasinatul a fost precedat de o creștere masivă a antisemitismului în SUA, după 7 octombrie 2023.

După acest atentat sângeros, liderii ai unor comunități evreiești din Europa și-au exprimat temerile. „Suntem deosebit de îngrijorați, deoarece ne dăm seama că ceea ce s-a întâmplat la Washington se poate întâmpla și în

Franța sau în altă parte a lumii, deoarece amenințarea a devenit globală și ura împotriva Israelului alimentează direct ura împotriva evreilor de pretutindeni. Comunitatea franceză, cea mai mare din Europa, știe că poate fi o țintă și obligația noastră este să fim vigilenți”, arată Yonathan Arfi, președintele CRIF din Franța. „Din 7 octombrie, în medie la trei zile în Franța există câte un atac la adresa evreilor. Și chiar dacă nicio persoană nu a fost ucisă, am avut incidente, cum a fost bombardarea unor sinagogi, unde intenția era de a ucide”, a mai spus Arfi.

Ariel Muzicant, fostul președinte al Congresului European Evreiesc, a arătat că, în anumite regiuni din Europa, evreii se simt vulnerabili. „Este vorba mai ales de Franța, Marea Britanie și Spania, mai puțin în Europa de Est”, a menționat el.

Ralph Past, cofondator al Centru-lui Evreiesc de Documentare și Informații de la Bruxelles, a avertizat că un atac precum cel din Washington s-ar putea întâmpla și în capitala Belgiei. El a cerut liderilor europeni să ia măsuri pentru ca incitățile antisemite să nu mai fie tolerate sub forma unor discursuri politice, iar viața evreiască din Europa să nu fie sacrificată pe altarul unor concesii.

Eva GALAMBOS

Sinagoga din Boulder, Colorado, incendiată

La 4 iunie, când congregația Bonai Shalom din Boulder, Colorado, se adunase pentru o rugăciune de sprijin a ostaticilor din Gaza, un bărbat care a strigat „Palestina liberă” a aruncat cu cocktailuri Molotov în enoriașii care se aflau în sinagogă. Șase dintre membrii comunității au fost transportați la spital și întreaga comunitate se află în șoc. Atentatul a avut loc la câteva zile după împușcarea, în fața unui muzeu evreiesc din Washington, a doi tineri membri ai Ambasadei Israelului la Washington.

Rabinul Marc Soloway, care de obicei participă la manifestări în fa-

voarea ostaticilor din Gaza, a lipsit în acea zi, deoarece se pregătea pentru Șavuot. El s-a dus imediat la spital să-i viziteze pe răniți. „A fost un gest brutal, agonizant, care a șocat, de necrezut, multe emoții, durere și tristețe, dar și o mare cantitate de furie și traumă”, a declarat rabinul într-un interviu pentru Jewish Telegraphic Agency. „Este de neînțeles cum se poate ca un astfel de atac să aibă loc în 2025 la Boulder”, a mai adăugat el.

În total, 15 persoane de toate vârstele au fost rănite, însă numai șase au fost spitalizate. „Zăceau pe jos și corpurile lor ardeau. Era o imagine

oribilă. A fost un atac plin de ură, o acțiune teroristă, antisemită”, arăta rabinul în interviu. În același timp, el a apreciat solidaritatea și simpatia populației față de victime, evrei și neevrei deopotrivă. Rabinul a vorbit și despre sentimentul de nesiguranță resimțit de membrii comunității evreiești de când a început războiul din Gaza, la Boulder organizându-se proteste propalestiniene.

După atentat, administrația orașului Boulder a dat o declarație și a recunoscut că incendiarea sinagogii a fost „un atac antisemit ținut”.

Eva GALAMBOS

Sinagogle, noile ținte ale atacurilor antisemite

In ultimele luni, demonstrațiile antiisraeliene au ales drept țintă sinagogle, cele mai recente atacuri înregistrându-se în Polonia și Elveția, imediat după asasinatul antisemit de la Washington. Astfel, violentele manifestări propalestiniene de la Berna au determinat poliția să ia măsuri drastice care au sfârșit cu ciocniri brutale care au dus la rănirea unor polițiști. Potrivit presei de la Berna, marșul nu a fost autorizat, totuși aproximativ 2.000 de protestatari s-au adunat și au vrut să ajungă la sinagoga istorică din centrul Bernei. Demonstrații au rostit discursuri antisemite, au strigat lozinci incitatoare, inclusiv cea interzisă: „De la râu până la mare / Palestina va fi liberă”. Lozinca este interpretată ca un

apel la distrugerea statului evreu.

Pentru a aduce situația sub control și a-i împiedica pe demonstranții violenți să ajungă la sinagogă, poliția a folosit gaze lacrimogene, gloanțe de cauciuc și tunuri cu apă. Cinci polițiști au fost răniți după ce demonstranții i-au atacat cu artificii și cu pietre.

Michel Ronen, copreședintele Comunității Evreilor din Berna, a arătat că aceste incidente scot în evidență amenințarea crescândă cu care se confruntă evreii pretutindeni în țară. „Faptul că acest grup radicalizat de protestatari a reușit să ajungă atât de aproape de sinagogă este un avertisment clar al riscurilor de securitate cu care se confruntă evreii din Berna. Cerem conducerii orașului să

trateze această amenințare serioasă cu mare urgență”, a spus el publicației *Jüdische Allgemeine*.

Într-un incident separat, protestatari antiisraelieni din Polonia au ținut o sinagogă din Bielsko-Biala, unde se desfășura un eveniment privat. Ei au năvălit în sinagogă, fluturând steaguri, strigând lozinci antisemite, retorică plină de ură și cuvinte incendiare. I-au jignit pe participanții la ceremonie, printre care se aflau și supraviețuitori ai Holocaustului. Organizatorii evenimentului au atribuit atacul incitării de către membrii partidului de extremă dreapta Razem și au etichetat incidentul ca fiind „cel mai flagrant act de antisemitism înregistrat în oraș în ultimele decenii”. (E.G.)

80 de ani de la eliberarea lagărului Bergen-Belsen

Duminică, 15 aprilie 1945, după marșurile morții de la Auschwitz, draga mea mamă, Sary (Sarah) Walter-Zilberman, și scumpa mea mătușă, Agi-Tamar Walter-Yager, au fost eliberate de la Bergen-Belsen de Regimentul 63 Antitanc, Artileria Regală, sub comanda locotenent-colonelului Richard Taylor. Soldații au găsit aproximativ 60.000 de prizonieri, cei mai mulți dintre ei pe jumătate înfometați și grav bolnavi, și alte 13.000 de cadavre care zăceau întinse în jurul lagărului. Doctorul britanic responsabil a trebuit să ia o decizie rapidă. Prin urmare, cu ajutorul Crucii Roșii, aproape 5.000 de prizonieri eliberați, printre care mama și mătușa mea, au fost trimiși în Suedia, țară neutră.

În prezent nu mai există urme ale barăcilor în care erau ținuti prizonierii de la Bergen-Belsen, deoarece fusese dat ordinul de a fi arse toate structurile formale, pentru a preveni epidemia cauzată de numeroasele cadavre care zăceau acolo. Bergen-Belsen nu avea crematorii și camere de gazare, ci era un lagăr

de concentrare, cu prizonieri politici, romi, sinti și, în mare parte, evrei și prizonieri de război. Azi, vizitatorul găsește un spațiu deschis, cu păduri frumoase și copaci care îmbrățișează zona neamenajată, cu memoriale precum cel dedicat Annei Frank. În prezent, Memorialul Bergen-Belsen este dedicat educației, cercetării și amintirii, se află sub conducerea dr. Elke Gryglewski și are un personal devotat.

În calitate de educator în studii despre Holocaust, am organizat recent o tabără de vizitare a lagărului, pe care am dedicat-o memoriei mamei și mătușii mele. Prezența mea acolo a fost o victorie personală: Hitler nu și-a îndeplinit misiunea pentru familia noastră! Evenimentul a avut loc între 25 și 28 aprilie 2025 și a reunit peste 500 de participanți din toată lumea, din Australia, SUA, Israel și Europa. Printre

cei prezenți s-au aflat cel mai în vârstă supraviețuitor, acum având 100 de ani, Albrecht Weinberg din Germania, și cel mai mic copil supraviețuitor, născut cu șase săptămâni înainte de eliberare, acum în vârstă de 80 de ani.

Am fost martor la momente emoționante, în care supraviețuitorii s-au regăsit după mulți ani aici, în această tabără, și au rememorat perioada teribilă pe care au trăit-o în urmă cu opt decenii. În ceea ce mă privește, mă bucur că am avut ocazia să fiu de față la a 80-a aniversare a eliberării lagărului Bergen-Belsen și să cunosc atât de mulți oameni interesați și remarcabili, din

Maramureș și din alte locuri. Cel mai probabil, la a 90-a aniversare nu vom mai avea supraviețuitori. Noi, cei din a doua generație, și copiii noștri trebuie să continuăm să spunem povestea... Să nu uităm niciodată!

Peninah ZILBERMAN

Moshe Kantor, reales președinte al Congresului European Evreiesc

Oligarhul rus Moshe Kantor, despre care se spune că ar fi un apropiat al lui Vladimir Putin, a fost reales pentru un al cincilea mandat de președinte al CEE. El îl înlocuiește pe Ariel Muzicant, singurul contracandidat al lui Kantor, cel care a ocupat această funcție din 2022. El este și președintele comunității evreilor din Viena.

Kantor și-a dat demisia în urmă cu aproape trei ani, după o vechime în funcție de 15 ani, deoarece a fost pus pe o listă a oligarhilor ruși supuși sancțiunilor UE, aceasta după invazia Ucrainei de către Rusia. Dar la începutul acestui an, Uniunea Europeană a scos patru cetățeni ruși de pe lista celor sancționați, printre care și pe Kantor care deține și cetățenie britanică. Ridicarea sancțiunii a făcut posibilă candidatura lui.

Kantor are o avere de peste 9 miliarde de dolari. El a fondat World Holocaust Forum, a fost membru al consiliului Yad Vashem și a creat, la Universitatea din Tel Aviv, Centrul Kantor pentru Studiarea Evreilor Europeni Contemporani. În perioada sancționării, Kantor s-a retras din toate aceste foruri.

Delegații din peste 40 de organizații evreiești din Europa l-au reales pe Kantor. El a obținut două treimi din voturi. În discursul său de acceptare, el s-a angajat să nu vorbească niciodată în public împotriva Israelului. „Este momentul unității, nu al dezbinării”, a spus Kantor. Predecesorul său, Ariel Muzicant, a avut o altă abordare, criticând cu două luni în urmă guvernul israelian fiindcă a invitat lideri europeni de extremă dreapta la o conferință de combatere a antisemitismului, desfășurată la Ierusalim: „Evreimea europeană a fost înjunghiată pe la spate”, declara atunci Muzicant.

Eva GALAMBOS

Vizita președintelui Germaniei, Frank-Walter Steinmeier, în kibutul Be'eri

„Ceea ce am văzut când soția mea și cu mine am vizitat prima dată kibutul Be'eri ne va rămâne pentru totdeauna în memorie”, a mărturisit președintele Germaniei, Frank-Walter Steinmeier, cu prilejul revizitării aceluiași kibut, însoțit de președintele Israelului, Isaac Herzog, la împlinirea a 60 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice între Germania și Israel. „Am văzut case în ruine, copaci arși, pretutindeni obiecte de uz casnic, jucării sfărâmate.”

Președintele Steinmeier întorcea vizita președintelui Herzog în Germania, invitat la Berlin în cadrul aceluiași eveniment, concretizat prin concerte, expoziții, forumuri, dezbateri în ambele țări.

Președintele Steinmeier s-a adresat omologului său israelian, spunând: „Istoria noastră trebuie să ofere și altora speranță, mai ales în lumea tensionată de azi.” Totodată, vorbitorul a reamintit motivația războiului purtat de Israel împotriva Hamas: „Țara dumneavoastră a fost atacată de Hamas. În fața amenințării teroriste la adresa sa, Israelul nu se poate odihni, trebuie să se apere în fața terorismului islamist, a celor care au luat ostatici (...) Prietenii Israelului, și consider Germania ca fiind un prieten special, nu sunt naivi. Recunosc dilema pe care Hamas o creează armatei

Israelului, ascunzându-se în mod las în spatele civililor în timp ce continuă să lanseze rachete asupra țării. Dar mă tem și că suferința pe care o trăiesc oamenii din Gaza adâncește și mai mult scindările. Și asta mă îngri-

vor fi în captivitate, vocea noastră se va face auzită.”

Vizita în kibutul Be'eri, unul dintre cele mai greu încercate, unde au fost măcelăriți mai mult de 100 de civili, aproape 10% din rezidenți, și

jorează, la fel ca pe mulți alți prieteni ai Israelului.”

Referindu-se la războiul în desfășurare, la faptul că, după 600 de zile de război, există încă ostatici răpiți de Hamas, printre ei și compatrioți germani, președintele Frank-Walter Steinmeier a subliniat: „Germania nu îi va uita și eu nu îi voi uita. Cât timp

au fost răpiți alți 30, s-a încheiat cu o simbolică plantare de pomi realizată de cei doi președinți, reprezentând determinarea lor pentru reînnoirea comunității.

În cadrul unei ceremonii la Ierusalim, președintele Frank-Walter Steinmeier a fost decorat cu Medalia de Onoare prezidențială. „Incredibila

poveste de reconciliere dintre Israel și Germania poate servi drept o licărire de speranță pentru vremuri mai pașnice”, a menționat laureatul.

Pe parcursul vizitei, președintele statului german s-a întâlnit și cu primul-ministrul Benjamin Netanyahu.

Julia DELEANU

Incident în Cisiordania: focuri de avertisment trase asupra unor diplomați

Miercuri, 21 mai, armata israeliană a deschis focul de avertisment asupra unui grup de diplomați străini, inclusiv din România, aflați într-o vizită în nordul Cisiordaniei, lângă tabăra de refugiați din Jenin. Forțele de Apărare ale Israelului (IDF) au recunoscut că au fost trase focuri de avertisment după ce delegația de diplomați „a deviat de la traseul aprobat” pentru vizita organizată de Autoritatea Națională Palestiniană (ANP) la Jenin. Reprezentanți ai armatei israeliene au declarat că „IDF regretă inconvenientele cauzate”, subliniind totodată că nimeni nu a fost rănit în incidentul care a avut loc într-o „zonă de luptă activă”. Potrivit comunicatului dat de IDF, după ce s-a clarificat situația, șeful administrației civile, generalul de brigadă Hisham Ibrahim, a instruit ofiterii unității să vorbească imediat cu reprezentanții țărilor în cauză.

Aproximativ 30 de persoane au participat la vizită și au fost invitate țările cu reprezentanțe diplomatice în teritoriile palestiniene. Astfel, printre cei prezenți la incident se numără diplomați din Spania, Franța, Italia, Canada, Japonia, Mexic, Danemarca, Finlanda și Regatul Unit, dar și din România, însoțiți de un grup de jurnaliști, după cum au confirmat surse de la fața locului. Ministerul român de Externe a confirmat că șeful Oficiului de Reprezentare al României la Ramallah se afla printre diplomații prezenți la Jenin în momentul incidentului. MAE a precizat că a avut o convorbire urgentă cu ambasadorul Israelului la București, în care a exprimat „îngrijorarea deosebită” față de cele întâmplate și a cerut clarificarea circumstanțelor. „MAE se va coordona, în continuare, cu celelalte state membre UE și parteneri pentru a elucida circumstanțele acestui incident regretabil și a afla rezultatele investigațiilor declanșate de partea israeliană”, a mai transmis ministerul de resort.

De asemenea, și alte state au reacționat la cele întâmplate în Cisiordania: Ministerul spaniol de Externe a condamnat reacția nejustificată a IDF, Ministerul italian de Externe a cerut clarificări suplimentare, considerând focurile trase ca fiind „nejustificabile”, iar ministrul afacerilor externe din Franța a catalogat situația ca fiind „nefericită” și „inacceptabilă”. În consecință, în Franța, Spania, Portugalia și Italia au fost convocați de urgență ambasadorii Israelului pentru a obține mai multe informații despre cazul din Cisiordania, insistând asupra imprudenței cu care au acționat soldații IDF.

Cristian VECHIU

7 Octombrie. O carte de memorii din captivitate

La sfârșitul lunii mai a fost lansată prima carte de memorii a unui ostatic răpit de Hamas și eliberat recent. Eli Sharabi și-a prezentat volumul în fața unui public compus din cel puțin 300 de persoane, printre ele rude ale ostaticilor, în auditoriul Muzeului ANU al Poporului Evreu din Tel Aviv.

Cartea *Hostage (Ostatic)* vorbește despre cele 491 de zile de captivitate în Gaza ale lui Eli Sharabi. Lansarea volumului a fost în același timp aducere aminte, tribut și o tragere la răspundere națională. „Niciodată nu

m-am gândit la moarte ca la o opțiune. Întotdeauna am ales viața”, a transmis autorul publicului.

Sharabi (52 de ani) a fost răpit de teroriștii Hamas de acasă, din kibutul Be'eri, la 7 octombrie 2023, ziua în care au fost ucise soția și cele două fiice. Fratele lui, Yossi, a fost de asemenea răpit și omorât de teroriști, iar trupul său este încă deținut de aceștia. Eli a fost eliberat pe 8 februarie a.c.

În cadrul evenimentului – care a fost un tribut și pentru cei care i-au sprijinit pe Sharabi și pe familia lui să suporte captivitatea și perioada de după revenire – actorul Uri Gavriel a citit pasaje din carte, cântărețul Yuval Daniel, favoritul fiicelor decedate ale lui Sharabi, a susținut un spectacol muzical, iar actrița Tzufit Grant a realizat pe scenă un interviu cu autorul.

Hostage, publicată de editura Sella Meir, a fost scrisă în două luni și este prima carte de memorii scrisă de un ostatic. „Cartea nu este o expunere sau niște reflecții, este o povestire la persoana întâi despre perioada lui

de captivitate. Scopul urmărit este de a duce lumea în tunelurile Hamas și a stimula conștientizarea situației”, a declarat Rotem Sella, proprietarul editurii. Comenzile pentru carte au bătut toate recordurile. Ea a fost deja tradusă în engleză și în curând va apărea și versiunea în această limbă.

În perioada captivității, a spus Sharabi, s-a bazat mult pe ritualuri și credință, recitând rugăciuni de dimineață, repetând binecuvântarea *Eshet Chayil* în onoarea mamei și soției lui. „Pentru mine a fost important ca povestea să apară cât mai repede pentru ca lumea să înțeleagă cum este viața în captivitate. Odată ce au aflat, oamenii nu vor mai rămâne indiferenți. Este o experiență prin care nimeni nu ar trebui să treacă. Dar oamenii trebuie să știe, de asemenea, că pot oricând alege, că de fiecare dată, chiar dacă situația pare fără ieșire, poți alege oricând umanitatea”, a declarat Sharabi pentru *The Times of Israel*.

Eva GALAMBOS

Recunoașterea unui stat palestinian va determina anexarea de către Israel a unei părți din Cisiordania

Autoritățile israeliene au avertizat mai multe țări din Europa că recunoașterea unilaterală a unui stat palestinian va determina Israelul să ia de asemenea măsuri unilaterale, cum ar fi anexarea unei părți din Cisiordania. Avertismentele au fost adresate miniștrilor de externe ai Franței și Marii Britanii și s-au referit la posibilitatea anexării sectorului C din Cisiordania și recunoașterea unor avanposturi neautorizate, respectiv extinderea suveranității israeliene asupra unor colonii din Cisiordania și a unei părți a văii Iordanului.

Avertismentele au fost lansate înaintea reuniunii la nivel înalt de la New York, organizate de Franța și Arabia Saudită, unde președintele Emmanu-

el Macron ar fi dorit o recunoaștere coordonată a statului palestinian. Dar inițiativa președintelui francez nu a primit decât o slabă susținere, în condițiile în care Statele Unite nu au participat. Germania, Ungaria și Republica Cehă au declarat chiar înaintea reuniunii că sunt împotriva. Spania și Malta și-au declarat mai demult susținerea.

Autoritățile israeliene au declarat că o astfel de recunoaștere ar reprezenta „un premiu pentru terorism”, pentru acțiunile Hamas din 7 octombrie 2023, dar că războiul dus de Israel în Gaza a trezit simpatii față de palestinieni și sprijin față de ideea unui stat palestinian în anumite țări. Israelul a fost criticat, de asemenea,

pentru că a blocat ajutoarele pentru civilii palestinieni din Gaza și, cu toate că acestea au fost reluate, din cauza războiului există dificultăți de distribuție. La ora actuală, Israelul a preluat distribuția ajutoarelor, organizând un sistem care împiedică Hamas să pună mâna pe ele, așa cum s-a întâmplat până de curând.

Unele state membre ale UE ar fi dorit o reevaluare a acordurilor de asociere cu Israelul, în contextul ipotezei că statul evreu nu ar respecta drepturile omului și principiile democratice; dar cum mulți nu susțin inițiativa, nu există șanse de a se obține consensul.

(E.G.)

Ce mai vedem la muzeu

O privire în Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal”

Marcel Iancu (1895-1984)

Partea a II-a: desenator și grafician

„Arta nouă va schimba înfățișarea lumii. S'a și văzut în expoziția artelor decorative preocuparea noastră «pour avancer l'idée». Eu simt contra exagerărilor intelectualiste și vreau un meșteșug așa cum l'a preconizat simultaneismul și cubismul. Vom trăi și vom vedea”, scria Marcel Iancu într-un număr al *Contimporanului* din 1927.

Ce poate fi mai direct în exprimarea propriilor pasiuni? Ce poate fi mai complet pentru a ilustra moștenirea lui

Marcel Iancu (a fraților Iancu, dacă îl alăturăm și pe Iuliu a cărui contribuție remanentă în sfera arhitecturii nu poate fi trecută cu vederea), lăsată lumii întregi?

Marcel Iancu a revenit în țară (de la studii) ca un experimentator reacionar și a continuat ca un lider al artei noi în România, ca un „pictor-profet”, cum îl numea Costin în 1923. S-a petrecut în contextul primei expoziții a lui Iancu la Maison d'Art din București, reflectând nu doar admirația lui Costin față de Iancu, ci și percepția unei

misiuni culturale epocale, misiune la care și spiritul creator al lui Costin s-a alăturat.

Crochiul reprezintă debutul lui Iancu, la vârsta fragedei adolescențe, căci creionul și hârtia au fost suportul precocității sale creatoare, fiind cea mai simplă tehnică la îndemâna oricărui elev, așa cum singur sublinia peste mulți ani. Plecând de la expresivitatea desenului lui Iser, Iancu devine rapid interesat de lino- și xilografura văzute la Artur Segal, dar cel mai mult îl va atrage gestualitatea imediată a desenului, lansată de futuriștii cu care vine în contact atât prin presa românească și internațională, cât și prin vizite la muzee și expoziții în timpul studiilor din străinătate. Absoarbe astfel, ca un burete, primele noțiuni ale unui limbaj vizual al răzvrătirii antiacademice ce îi va fi sursă constantă în tot ceea ce va face.

Două dintre cele trei lucrări de grafică, *Don Quijote* și *Exerciții pentru mâna dreaptă* (sau *Portretul lui Jacques Costin*) din Pinacoteca Federației Comunităților Evreiești din România fac referire la opera literară a lui Costin. Sunt desene de mici dimensiuni (19x24 cm) în creion și în tuș ce ilustrează volumul de poezii din 1931, intitulat *Exerciții pentru mâna dreaptă și Don Quichotte*, subliniind strânsa colaborare dintre cei doi. Drumurile lor s-au intersectat în presă încă din tinerețe (1914-1915), Iancu lucrând ca grafician la diverse reviste, iar Costin fiind redactor pentru sfera muzicală a Bucureștiului acelor ani. Într-un articol din *Observatorul Cultural* din 2002, dedicat lui Costin, Geo Șerban menționează: „...debutul lui Marcel Iancu în arta desenului are ca subiect profilul unei copile așezate la pian (*Flacăra*, martie 1912). Tot el va

executa portretul Clarei Haskil cu prilejul aparițiilor ei bucureștene din iarna lui 1922. (...) Însă adevărata lor colaborare se va petrece în cadrul revistei *Contimporanul* (începând cu 1923), în revistă (...) consemnând prezența trioului Vinea - Iancu - Jacques Costin.”¹ Ulterior, Costin a devenit cumnatul lui Iancu, fratele celei de a doua soții a lui Marcel, Clara, și astfel colaborarea dintre cei doi a devenit și mai profundă, suferind împreună în anii de după război, fapt ce i-a îndemnat să părăsească România: Costin a rămas în Franța, iar Iancu a plecat mai departe, spre Israel.

Dar să revenim la desen. Iancu îl imaginează pe Costin cu un cap mare, cu contururi multiple de linii neîntrerupte, îngroșate expresiv doar în zona chipului, în rest se văd liniile desenului automatic dadaist, rezultat al gândului artistic transpus direct pe hârtie. Atitudinea meditativă a lui Costin este sugerată de mâinile sale împreunate cu degetele arătătoare ale ambelor mâini formând un unghi

ascuțit, un vârf de lance quițotesă, poate. Al doilea desen, în hașură de creion colorat, surprinde cu linii clare și unghiuri ascuțite silueta unui bătrân hâtru și încrezător, călare pe un armăsar speriat, gata de retragere, o scenă ușor hazlie, fără discuție.

Stilul caricatural transpare și în a treia compoziție, o compoziție plină de linii și forme, un desen viguros în tuș, ilustrând patru personaje, rabini reprezentanți ai mai multor ramuri religioase: unul poartă streiml; unul, kipă neagră; unul pare a fi sefarad; iar al patrulea pare a fi breslever. Toți studiază unul lângă celălalt, în ambianța unei biblioteci cu rafturi pline de cărți, căci Tora este una singură, iar pacea și colaborarea trebuie să existe chiar și între marii înțelepți.

Întreaga operă a lui Marcel Iancu sincronizează arta și arhitectura din România cu noutatea modernității europene și o transportă în Israel, continuând la Tel Aviv și Ein Hod traseul genialității sale.

Carmen Hannah IOVIȚU

¹ „Un profil: Jacques frondistul”, Geo Șerban, *Observatorul Cultural*, nr. 144, din 26 noiembrie 2002.

Jean-Jacques Askenasy: „Solomon Marcus este un renescentist, un transdisciplinar. Nu este multidisciplinar, nu este interdisciplinar, este un transdisciplinar.”

În data de 4 iunie a.c., Aula Academiei Române a găzduit evenimentul de lansare a cărții *Solomon Marcus și Neuromatematica*, autor prof. univ. dr. Jean-Jacques Askenasy, neurolog, membru de onoare din străinătate al Academiei Române.

A fost mai mult decât lansarea unei cărți, căci a avut o foarte puternică încărcătură personală și emoțională, câtă vreme cartea, consideră profesorul Askenasy, era o necesitate pentru a-l pune pe Solomon Marcus printre pionierii neuromatematicii.

„Din 1998 discutasem cu Solomon Marcus despre semiotica sistemului nervos. Adică, în afară de limbajul cu litere în cuvinte, limbajul păsărilor și tot felul de alte limbaje, există un limbaj biosemiotic al creierului cu mediul înconjurător. (...) Aceste reacții biosmatice, create de elemente deconectante ale mediului înconjurător, reprezintă un tezaur imens de științe medicale care nu a fost încă pătruns. (...) L-au intuit însă medicina, biologia, științele neurologice (pe acea vreme erau foarte reduse și explicațiile sunt naive). Astăzi (...), Elon Musk a reușit să creeze un sistem care să facă un paralizat de două picioare să meargă. El poate, la un moment dat, peste un an, doi, trei, să spună că neuromatematica este creația lui. (...)”

Solomon Marcus a fost vicepreședintele Asociației Internaționale de Studii Semiotice. Deci el era în vârful piramidei, îmi spunea profesorul Jean-Jacques Askenasy în interviul realizat cu ocazia lansării cărții. O discuție care mi-a oferit prilejul de a vorbi și despre prietenul și omul Solomon Marcus.

„Eu am descris omul, omul a suferit foarte mult în tinerețe, foarte mult. Și deși nu sunt lucruri plăcute de auzit, și poate că am lezat unele sentimente ale celor care au fost de față, asta-i adevărul, am căutat să-l descriu pe om, după care am arătat valoarea lui științifică universală”, spunea pro-

fesorul Askenasy. „Un om de o modestie!... Adică, există o modestie în care oamenii se prefac doar că sunt modești, dar ei sunt foarte plini de ei. Există o modestie sinceră și există o hipermodestie. Acest om era un hipermodest.”

– Ați evocat și la Academie: era adolescent, 15 ani, a trebuit să poarte steaua galbenă în piept, a avut o viață grea, i-a fost refuzat accesul la educație. V-a povestit vreodată cu obidă toți anii aceia? Era supărat pe ce se întâmplase?

– Nu. El primea ce se întâmpla, însă avea capacitatea să explice lucrurile. Ca evreu român, el spunea așa: există mulți români care vor astăzi să-l transforme pe Ion Antonescu într-un general patriot al României. Și atunci el își pune următoarea întrebare: un om care ridică toporul și taie umărul drept cu mâna dreaptă, după aceea ridică toporul să taie umărul stâng și mâna stângă, dar se răzgândește. Asta înseamnă că el a ajutat poporul evreu sau că a omorât jumătate din poporul evreu? Asta era un fel de a răspunde la această intenție de a-l face pe Ion Antonescu erou, din criminal. Al doilea sistem de a judeca era următorul. Când discriminarea rasială a stabilit că cine nu e creștin nu are dreptul să fie educat, trebuie dat afară din școală. Cum i s-a întâmplat lui. Deci sângele are religie. Dar când în război un ostaș român are nevoie de transfuzie de sânge, ia sânge de la evrei și face transfuzie și scapă viața. Sângele ăla e fără religie. Deci odată e sânge cu religie, odată e sânge fără religie. Deci creează aceste paradoxuri la care e greu de răspuns.

– Iar dumneavoastră rezonați cu felul lui de a gândi?

– Da. Nu poți să nu-i dai dreptate. Nimeni nu poate să nu-i dea dreptate. El are puncte de vedere cu care răsătoarnă anumite lucruri.

Corina NEGREA

Muzeul Tate Britain le înapoiază moștenitorilor evrei un tablou furat de naziști

Luna trecută, Tate Britain a anunțat că returnează familiei unui cunoscut colecționar belgian de artă o pictură de secol XVII, la 80 de ani după ce respectiva lucrare a fost furată de naziști în timpul războiului.

„Aeneas și familia lui, fugind din Troia incendiată”, un tablou din 1654, semnat de Henry Gibbs, a fost confiscat de soldații germani din locuința lui Samuel Hartveld din Anvers în ceea ce Spoliation Advisory Panel din Marea Britanie a numit „un act de persecuție rasială”. SAP este una dintre comisiile de consultanță care investighează și soluționează cererile depuse de moștenitorii familiilor de evrei care au fost deposedați de artefacte culturale în timpul ocupației naziste, obiecte care se află acum în colecții naționale de pe teritoriul Marii Britanii.

Tabloul, care nu a fost expus publicului, înfățișează o scenă din poemul epic al lui Virgiliu, moment pe care Gibbs l-a folosit drept comentariu simbolic la adresa Războiului Civil Englez de la mijlocul secolului al XVII-lea. Muzeul Tate Britain l-a achiziționat în 1994 de la galeria Jan de Maere din Bruxelles, la mult timp după ce restauratorul de artă Rene van den Broeck cumpărase, pe o sumă infimă, locuința, businessul și întreaga

colecție a lui Hartveld.

Samuel Hartveld, un foarte respectat galerist și colecționar de artă, a fost forțat să fugă din Anvers în 1940, împreună cu soția lui. Deși a supraviețuit războiului, nu a reușit să recupereze niciuna dintre cele 66 de picturi care îi aparțineau, multe făcând astăzi parte din colecții private și publice din Europa.

Directoarea Muzeului Tate, Maria Balshaw, a declarat în conferința de presă organizată cu această ocazie că, deși proveniența lucrării de artă fusese pe larg investigată în 1994, anumite informații cruciale privind proprietarii anteriori nu le-au fost aduse la cunoștință. La aceeași conferință, ministrul britanic al artelor a felicitat comisia SAP pentru ajutorul acordat familiilor în reunirea cu aceste bunuri deosebit de prețioase, numind gestul „decizia corectă”. În Marea Britanie, legea din 2009 privind Retrocedarea Obiectelor Culturale (obținute în timpul Holocaustului) permite muzeelor naționale să returneze artefacte proprietarilor de drept, cu recomandarea comisiei și cu acordul Ministerului Artelor.

Tabloul urmează să fie retrocedat moștenitorilor prin intermediul Fundației Sonia Klein.

Irina MARKOVITS

Tragedie în fotbal: s-a stins din viață Gadi Kinda, 31 de ani

Pe 20 mai, Maccabi Haifa a anunțat moartea neașteptată a mijlocașului Gadi Kinda. Jucător cu 10 selecții în naționala Israelului și cu un trecut în Major League Soccer (la Sporting Kansas City), Kinda a fost un fotbalist important atât în campionatul intern, cât și pe plan internațional pentru Israel. Clubul Maccabi Haifa și fanii i-au adus un ultim omagiu, înaintea înmormântării. Moartea sa

prematură a zguduit sportul israelian, deschizând o serie de întrebări despre sănătatea sportivilor de top în Israel și despre verificările medicale. Născut în Etiopia, Kinda s-a mutat în Israel când avea 3 ani. A jucat la profesioniști în Israel pentru Ashdod și Beitar Ierusalim, înainte de a se alătura echipei Sporting Kansas City. A debutat pentru naționala Israelului în 2021. Kinda a marcat 14 goluri în 64 de meciuri în MLS (dintre care 48 de meciuri jucate ca titular) între anii 2020-2023.

Din baschet aflăm că echipele de top din Israel (Maccabi Tel Aviv, Hapoel Tel Aviv, Hapoel Ierusalim) se confruntă cu probleme: au fost refuzate de Cipru pentru găzduirea meciurilor din EuroLeague și EuroCup, din cauza costurilor de securitate, estimate undeva în jur de 60.000 de euro pe partidă. O soluție

ar putea fi cea a itineranței, cu schimbarea locului desfășurării meciurilor în funcție de disponibilitatea țărilor care ar accepta să găzduiască echipele din Israel (posibile gazde fiind Bulgaria și Ungaria). Pe de altă parte, Forul administrativ al Ligii de Baschet din Israel a decis să încheie sezonul 2024/25 fără o campioană. Maccabi Tel Aviv și Hapoel Ierusalim erau la egalitate, 1-1, în finala de „cel mai bun din trei meciuri”, când Israelul a lansat un atac preventiv împotriva Iranului. Meciul 3 al seriei urma să se joace fix cu o seară înainte de atac. Însă, după discuții ample cu toate organismele autorizate, inclusiv cu armata israeliană și cu echipele, și având în vedere ostilitățile în curs cu Iranul, precum și incapacitatea de a organiza meciul decisiv, Comitetul Executiv al Ligii a decis în unanimitate că sezonul 2024/25 se va încheia fără a declara o campioană.

Naționala de handbal masculin a Israelului, care a fost în grupă cu România la preliminariile Euro 2026, a jucat ultimele două meciuri din grupă la Constanța. Federația Română de Handbal, dar și forul european, au fost de acord cu decizia luată de reprezentativa Israelului de a-și juca meciurile de pe teren propriu la Constanța. Naționala Israelului a jucat cu Polonia pe 8 mai și cu Portugalia pe 11 mai, la malul mării. Israelul a câștigat jocul contra Poloniei, cu 33 la 31, în aceeași zi în care România a învins Portugalia cu 28 la 24. În ultimul meci, atât Israel, cât și România au pierdut la limită, prima cu Portugalia, a doua cu Polonia. Desfășurarea dramatică a ultimelor două partide a dus la un clasament final cu Portugalia și Polonia pe primele două locuri, iar România pe 3 și Israel pe 4. Primele 3 locuri s-au calificat la Europeanul de handbal de anul viitor. Israel a terminat la un punct distanță de locul 3, care ar fi putut să-i ducă la Euro.

DIN BUCĂTĂRIA EVREIASCĂ

Paste pesto cu pui

Este o rețetă de vară foarte gustoasă și ușor de pregătit. Se servește cu salată și cu cât mai mult sos pesto, fie cumpărat, fie, cine are răbdare, poate să-și prepare acasă, acesta fiind astfel și mai gustos. Rețeta care urmează este destinată pentru opt persoane, deci dacă doriți mai puțin, înjumătățiți cantitatea ingredientelor.

Ingrediente

- 1 pachet de paste fundă de 500 de grame
- 2 linguri de ulei de măsline
- 2 căței de usturoi tocați
- 2 bucăți piept de pui dezosat, fără piele, tăiate cubulețe
- praf de chili după gust
- 1/2 ceașcă de sos pesto
- 1/2 ceașcă de roșii uscate în ulei.

Preparare

După ce se adună toate ingredientele, se pune la fiert o oală mare cu

apă cu sare. În ea se fierb pastele opt sau zece minute al dente, se strecoară, se clătesc cu apă rece și se pun deoparte să se scurgă.

Se presară peste cubulețele de pui praful de chili.

Într-o tigaie încăpătoare se încălzește uleiul la foc mediu și se sotează usturoiul. Apoi se pun bucățelele de pui și se prăjesc până când capătă o culoare aurie și sunt bine făcute.

Se stinge focul. Se pun în tigaie, peste pui și usturoi, sosul de pesto, roșiile uscate și pastele și se amestecă totul.

Sunt foarte multe variante de paste pesto. De exemplu, pentru vegetarieni se poate renunța la pui și atunci se adaugă un sos pe bază de parmezan ras, pregătit cu unt, ulei de măsline, făină și lapte, sare și piper. (E.G.)

In fine, echipele de fotbal din Israel și-au aflat adversarii din preliminariile competițiilor europene. Campioana Israelului, Maccabi Tel Aviv, va juca contra ciprioților FC Pafos în turul al doilea al Ligii Campionilor. Hapoel Beer Sheva, echipa românu-lui Antonio Sefer, va întâlni pe Levski Sofia în primul tur al Europa League. Echipa din Beer Sheva e deja familiară cu Levski, după ce i-au depășit

în sezonul trecut în al treilea tur din Conference League. Maccabi Haifa va juca în turul al doilea împotriva învingătoarei dintre FC Torpedo Belaz (Belarus) și FK Rabotnicki (Macedonia). Beitar Ierusalim va jucat tot în Conference League, tot în turul doi, contra câștigătoarei dintre FK Sutjeska-Nikisic (Muntelegru) și Dinamo Brest (Belarus).

Cristian VECHIU

Descoperirea a 80 de cutii cu documente ale naziștilor din Argentina, la Curtea Supremă a țării

In urma investigațiilor, la Curtea Supremă din Argentina au fost descoperite peste 80 de cutii cu documente ale naziștilor adăpostiți de această țară imediat după război. Unele documente au fost trimise în 1941 de Ambasada Germaniei la Tokyo unor diplomați germani din Buenos Aires. Printre documente se află ilustrate, fotografii, materiale de propagandă a ideologiei lui Hitler urmărind consolidarea și promovarea nazismului în Argentina. Actuala descoperire privește documentele ajunse în Argentina imediat după război. Cercetarea vizează obținerea de informații edificatoare despre naziștii care au reușit să se sustragă Proceselor de la Nürnberg, refugiindu-se în Argentina, și scoaterea la lumină a unor aspecte încă necunoscute privind traiectoria banilor jefuiți de la evrei și transferați în întreaga lume.

Oficialitățile argentinene din anii războiului au trecut sub tăcere existența documentelor primite în 1941, temându-se de referiri care ar fi putut afecta neutralitatea Argentinei. Investigațiile au continuat să fie lăsate în adormire și după război, deși, declarativ, au fost făcute promisiuni de declasificare. Nu a fost singura investigație neefectuată. În 1992 au fost săvârșite atacuri cu bombă ale Hezbollah asupra Ambasadei Israelului din Argentina și asupra Centrului AMIA (Asociația Mutuală Argentina-Israel) din Buenos Aires, soldate cu 22 de morți și 242 de răniți, cu niciun făptaș prins sau pedepsit. Actualul președinte al Argentinei, Javier Milei, a denunțat politicile antisraeliene de decenii ale administrațiilor care l-au precedat și și-a exprimat determina-

rea de a pune capăt acestei stări de lucruri.

Descoperirea celor 80 de cutii cu documente urmează altei descoperiri făcute în luna mai a.c., sub patronajul guvernului argentinian, când au fost găsite prezentările „traseelor-șobolan” ale naziștilor evadați din Europa în toată America de Sud, conținând mai mult de 1.800 de dosare.

Un rol-cheie în declasificarea documentelor este așteptat din partea Centrului Simon Wiesenthal, filiala din Buenos Aires, rezultate anterioare notabile recomandându-l pentru rezolvarea cu succes a operației actuale. Cercetătorii au contribuit la identificarea și extrădarea unor criminali de

război naziști responsabili de masacre în Italia și Croația, au activat împotriva creșterii activităților naziste în Chile și în Bolivia, au descoperit acțiunile unui grup neonazist în Uruguay. Centrul Wiesenthal a fost prima organizație care a avut acces la Banca Centrală a Argentinei, dovedind existența depozitelor postbelice de aur, transferate din Europa în Argentina.

Declasificarea celor 80 de cutii cu documente descoperite la Curtea Supremă a Argentinei a fost solicitată de președintele Javier Milei după o întâlnire cu lideri ai Centrului Wiesenthal.

Iulia DELEANU

Scarlett Johansson ovaționată la Cannes

Eleanor the Great, primul film în care actrița americano-evreică Scarlett Johansson și-a făcut debutul în calitate de regizoare, a fost ovaționat cinci minute la a 78-a ediție a Festivalului de Film de la Cannes. Pelicula, prezentată la secțiunea „Un certain regard”, are ca subiect viața unei supraviețuitoare a Holocaustului, iar unul dintre roluri a fost interpretat de actrița israeliană Rita Zohar, de 94 de ani, la rândul ei supraviețuitoare a Holocaustului.

Scarlett Johansson are origini evreiești. Familia mamei sale provine

din Europa de Est (Polonia, Rusia). Ea a descoperit în 2017 că avea rude care au murit în ghetoul din Varșovia.

La premiera filmului ei, *Eleanor the Great*, Johansson spunea: „Este un film despre prietenie, durere, iertare, subiecte pe care le-am putea folosi mult mai mult în zilele noastre. Cred că este un film istoric și foarte actual astăzi și sper că veți fi impresionați, tot așa cum am fost eu impresionată de personajul Eleanor.”

La această ediție a festivalului, filmul *I'm Glad You're Dead Now* al regizorului arabo-israelian Tawfeek Barhom a câștigat Palme d'Or la categoria filme de scurtmetraj. Barhom nu numai că a regizat pelicula, ci a scris scenariul și a și jucat. Născut în localitatea Ein Rafa, lângă Ierusalim, Barhom a jucat în mai multe filme, printre care *A Borrowed Identity* (2014), de Eran Riklis, pentru care a fost nominalizat la premiul israelian Ophir. (E.G.)

Leonard Zăicescu pe ultimul drum

Leonard Zăicescu, supraviețuitor al Pogromului de la Iași, s-a stins din viață în data de 23 mai 2025. Înმომართა a avut loc patru zile mai târziu, la Cimitirul Sefard din Capitală, în prezența familiei (fiica și nepoatele), a reprezentanților: Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, prin secretarul general Eduard Kupferberg; ai Comunității Evreilor din București, prin ing. Paul Schwartz, președinte, ec. Silviu Horn, vicepreședinte; ai Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, prin dr. Alexandru Florian, director general, dr. Elisabeth Ungureanu, șef serviciu comunicare și administrare.

Serviciul religios a fost oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai. Rudele de gradul întâi au urmat tradiția și au rostit rugăciunea *Kadiș*.

Alexandru Florian a descris viața lui Leonard Zăicescu, persoană care a trăit din plin drama evreilor din Iași. Tatăl său a murit sufocat într-unul dintre vagoanele Trenului Morții care se îndrepta spre Călărași. Leonard s-a aflat în trenul spre Podu Iloaiei și a supraviețuit. Drama pe care a trăit-o la numai 14 ani l-a marcat pe viață. Nu a putut găsi un răspuns la întrebarea: „Cum a fost posibil?” Era un om extrem de emotiv; ori de câte ori povestea despre ceea ce trăise, narațiunea lui se încălca de emoții și se bloca. A decis să aștearnă pe hârtie secvențele Pogromului de la Iași. Volumul *Cu trenul expres spre moarte* este o mărturie extrem de emoționantă și de rațională în același timp. Și-a dedicat întreaga viață încercării de a menține vie memoria victimelor Holocaustului și de a responsabiliza tinerele generații. A fost dominat de spiritul dreptății, pentru a face cunoscută acțiunea nefastă a unor vecini creștini care, la Iași, s-au ocupat cu delațiunea împotriva celor care erau evrei.

Peste ani, în 2016, Leonard Zăicescu a aflat că doi criminali de război au fost reabilitați. Puternic afectat de această răsturnare juridică, el și Ana Fălticaneanu au dat în judecată statul român pentru rele proceduri judiciare. În 2024, CEDO a decis că statul român a greșit în reabilitarea celor doi și că trebuie să ia măsuri pentru a se reveni la situația juridică inițială. „Sperăm cu toții că gestul pentru care tu ai luptat până în ultima

clipă se va transforma într-o nouă realitate juridică și cei care au omorât, au făcut crime de război, vor fi într-adevăr recunoscuți ca atare de societatea românească și nu vor mai exista discuții în contradictoriu”, a subliniat vorbitorul.

Ing. Paul Schwartz a afirmat: „Pentru mine, domnul Zăicescu a fost un sfânt, un om de o mare bunătate. Vorbeam săptămânal cu el la telefon. Nu pot să fac minuni, dar ajut întotdeauna pe oricine.” Vorbitorul a schițat o biografie a celui dispărut și și-a exprimat regretul pentru această pierdere.

Extrem de emoționate, au luat cuvântul Leonie și Jacqueline Ipat, cele două nepoate ale lui Leonard Zăicescu. Leonie a spus: „Sper că ești într-un loc mai bun, voi lupta pentru ca povestea ta să nu fie uitată. Te iubim!” Jacqueline a completat: „Îți mulțumim că ai rezistat atât pentru noi! Sper că ești cu părinții, frații și surorile tale. Te iubim!”

Prim-rabinul Shaffer a subliniat: „Înainte de a-l conduce pe ultimul drum, îi cerem iertare pentru orice i-am greșit în timpul vieții. Fie-i somnul lin în eternitate! *Zihrono livraha!*”

Leonard Zăicescu, pe numele său ebraic Leon ben Avraham, a fost înmormântat cu onoruri militare, trei salve de tun fiind trase în memoria sa.

Jacqueline Ipat a avut amabilitatea de a oferi o scurtă declarație pentru revista noastră, conturând portretul de bunic iubitor al lui Leonard Zăicescu: „A fost foarte prezent în viața noastră. El nu putea să doarmă mereu, eu nu puteam să dorm mereu. Și așa am petrecut nopțile când aveam trei-patru anișori. Amândoi nu puteam dormi și atunci el m-a învățat să citesc. În fiecare noapte lua de la capăt cartea și așa am învățat să citesc. M-a îndrumat să apreciez limba, scrisul, cărțile, literatura. A avut un mare impact asupra vieții mele.”

Claudia BOSOI

In memoriam Harry Bar-Shalom z.l.

Scrisul e singurul remediu pentru singurătatea impusă de îndelungata-mi văduvie”, se confesa nu demult Harry Bar-Shalom într-un interviu pentru Anima Fori News. Prozatorul și eseistul israelian originar din România, stins de curând din viață, se ascunde și se dezvăluie în scris. A lăsat *Deasupra* 23 de volume, dintre ele, câteva apărute la Hasefer. A scris în ebraică, traducându-și singur unele cărți în română. Dar există proze scrise direct în limba în care a învățat să gândească și să-și spună păsurile. Dovadă că, deși a plecat din România, România nu a plecat din el. Terminase școala în Bacăul natal, de unde a făcut aliya împreună cu familia, minus facultatea de inginerie absolvită la Technionul din Haifa. N-a avut parte de o viață lină. „În primii ani petrecuți în Israel, continua Harry Bar-Shalom una din rarele lui mărturisiri în același interviu, m-am aflat orfan de ambii părinți.” Se simțea „frunză purtată de vânt”, dar s-a străduit o viață „să se țină pe linia de plutire”.

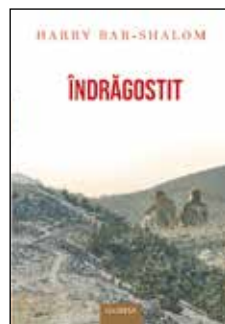
Referindu-se la prima carte apărută la Hasefer, în 2013, *Soarele de după curcubeu* (meta-morfozele unui tânăr intelectual evreu român la mijlocul secolului al XX-lea), reputatul critic literar Răzvan Voncu îi schițează, în prefață, profilul estetic: „Prozator care știe că literatura nu e simplă îndemânare, ci o suferință depășită, o renaștere spirituală care se cuvine împărtășită și celorlalți.” Peste un an, tot Editura Hasefer îi publica culegerea de eseuri *Lung e drumul până în Orientul Apropiat*. Cartea e o analiză a drumului de la

țara străbunilor la Israelul modern, trecând prin Galutul de 2.000 de ani, cu persecuții antievreiești, de la pogromuri la Holocaust; o investigație a rădăcinilor românești ale evreului revenit în vizită în țara natală prin anii 1970; o conturare a modurilor de gândire așkenaz și sefard, așa cum au fost ele modelate de împrejurări sociale diferite de existență în Răspândire.

Seria cărților lui Bar-Shalom apărute la Hasefer a continuat cu *Sfârșitul migrării fluturilor* (2017), unde fundalul (aportul aliyalei române la dezvoltarea Israelului și legăturile comunității-mamă cu originarii ei trăitori în Israel) oferă un plus de substanță elementului narativ. Au urmat: *Orașul de demult* (2018), inserție documentar-afectivă în istoria Bacăului; *Încotro așa repede, Edy?* (2020), narațiune centrată pe conflictul militar din 2014 între Hamas și Israel; *Trei sfaturi pentru viață, un sfat pentru dragoste* (2022), poveste de iubire în Parisul atacurilor teroriste din 2015; *Îndrăgostit* (2024), unde povestea de dragoste începe în timpul Războiului de Iom Kipur, cu reverberații mulți ani după război.

Opera lui Harry Bar-Shalom își așteaptă cercetătorii.

Iulia DELEANU

FILE DE CALENDAR

Evrei născuți în luna iulie

Iosif Shklovsky – astrofizician, născut la Hlukhiv, 1 iulie 1916. Premiul Lenin, 1960. Decedat la Moscova, 1985. Asteroidul 2849 și un crater de pe Lună îi poartă numele.

Gerald Edelman – biolog și imunolog, născut la New York, 1 iulie 1929. Premiul Nobel pentru medicină, 1972. Decedat la La Jolla, California, 2014.

Lion Feuchtwanger – scriitor, născut la München, 7 iulie 1884, în exil din 1933. Printre romane: *Evreica din Toledo*; *Frații Opperman*. Decedat la Los Angeles, 1958.

Amedeo (Clemente) Modigliani – pictor, născut la Livorno, 12 iulie 1884, stabilit la Paris, 1906. Stil modern, prin alungirea fețelor. Decedat la Paris, 1920.

Isaak Emanuilovici Babel – scriitor, traducător din idiş în rusă, născut la Odesa, 13 iulie 1894. Arestat, asasinat în închisoarea Butyrka, 27 ianuarie 1940.

Ezra Fleischer (I. Golé) – poet și istoric, născut la Timișoara, 14 iulie 1928, imigrat în Israel, 1960. Premiul Israel pentru literatură, 1959. Decedat la Ierusalim, 25 iulie 2006.

Moses David Rosen – rabin, născut la Moinești, 23 iulie 1912. Șef-rabin 1948-1994 și președinte FCER 1964-1994. Decedat la București, înmormântat la Ierusalim, 1994.

Avram Goldfaden (Avrum Goldnfoden) – scriitor, născut la Starokostiantyniv, 24 iulie 1840. Fondator al teatrului idiş profesionist, Iași, 1876. Decedat la New York, 1908.

Menachem Hacoheh – rabin, născut la Ierusalim, 26 iulie 1932. Mare-rabin al evreilor din România, 1997-2011. Printre scrieri: *Tora pentru popor*; *Cartea vieții omului*.

Max Nordau (Simon Maximilian Sudfeld) – psihiatru, născut la Budapesta, 29 iulie 1849, stabilit la Paris. Cofondator al Organizației Sioniste Mondiale. Decedat la Paris, 1923.

Evrei decedați în luna iulie

William D. Rubinstein – istoric, născut la New York, 1946, stabilit în Australia, 1976. Membru, Australian Academy of Humanities. Decedat în Australia, 1 iulie 2024.

Alexandru Graur – filolog, născut la Botoșani, 9 iulie 1900. Membru al Academiei Române, 1955. Decedat la București, 9 iulie 1988.

George Gershwin – compozitor, născut la New York, 1899. A cultivat atât genul muzical clasic, cât și pe cel popular. Decedat la Los Angeles, 11 iulie 1937.

Alfred Dreyfus – ofițer francez acuzat de trădare, născut la Mulhouse, 1859, deportat în Île du Diable, 1895, reabilitat după dovedirea falsului, 1906. Decedat la Paris, 12 iulie 1935.

Joshua Perper – renumit medic legist și toxicolog, născut la Bacău, 1932, imigrat în Israel, stabilit în SUA. Decedat la Boca Raton, Florida, în 12 iulie 2021.

Mauriciu Brociner – ofițer, născut la Iași, 1854. S-a erijat în comandantul batalionului care a cucerit redutele de la Plevna, 30 august 1877. Decedat la București, 18 iulie 1946.

Alexandre Adler – istoric, jurnalist, analist politic, născut la Paris, 1950. Ordinul Național de Merit al Franței, 2007. Decedat la Paris, 18 iulie 2023.

Harry Dym – matematician, născut în Israel, 1938, stabilit în SUA. Ecuația Dym îi poartă numele. Decedat în SUA, 18 iulie 2024.

Agnes Heller – filozof, născută la Budapesta, 1929. Imigrată în Australia, 1977, și SUA, 1986, ca disident politic. Decedată în vacanță la Lacul Balaton, Ungaria, 19 iulie 2019.

Isaac Bashevis Singer – scriitor idiş, născut la Leoncin, Polonia, 1902; în SUA din 1935. Premiul Nobel pentru literatură, 1978. Decedat la Surfside, Florida, 24 iulie 1991.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Cu nemărginită tristețe anunțăm încetarea din viață a iubitei noastre surori **LALUȚA**, în vârstă de 92 de ani, din Vatra Dornei / Hedera – Israel, soția dr. Merdler și fiica lui Silvestru Brașcanu.

Sincere condoleanțe familiei îndoliate. Ne rugăm la bunul Dumnezeu să-i dea un loc minunat în Ceruri. Să-i fie amintirea binecuvântată.

Cu durere, surorile Lidia și Livia.

☆ DECESE ☆ COMEMORĂRI ☆

Înhumați în cimitirele CEB în perioada 15 mai - 15 iunie: **SOLOMONOVICI IOANA** (Cimitirul Giurgiului), **LEBOVICI BEATRICE** (Cimitirul Giurgiului), **ZĂICESCU LEONARD** (Cimitirul Sefard), **GRUIA LEONIDA-VLADIMIR** (Cimitirul Giurgiului), **BERCOVICI MIRJAM-LIA** (Cimitirul Sefard).

Papa Leon al XIV-lea vrea să întărească relațiile cu comunitatea evreiască

Într-un mesaj personal adresat Șef-Rabinului Romei și Comitetului Evreiesc American, Papa Leon al XIV-lea s-a angajat să continue extinderea relațiilor dintre Biserica Catolică și comunitatea evreiască.

„Mă angajez, cu ajutorul Celui de Sus, să continui și să întăresc dialogul și cooperarea bisericii cu poporul evreu, în spiritul declarației celui de Al Doilea Conciliu de la Vatican, *Nostra Aetate*”, a scris papa într-un mesaj adresat rabinului Noam Marans, directorul afacerilor interreligioase al Comitetului Evreiesc American (AJC). Mesajul a fost semnat pe 8 mai, ziua alegerii Suveranului Pontif, și publicat pe 13 mai, pe pagina X a AJC.

Promulgată în urmă cu 60 de ani, *Nostra Aetate* afirma înrădăcirea spirituală a Bisericii Catolice cu poporul evreu și condamna toate formele de antisemitism.

Papa Leon al XIV-lea a trimis un mesaj personal și rabinului Riccardo Di Segni, Șef-Rabinul Romei, în care își afirma intențiile de colaborare și dialog cu comunitatea evreiască. El l-a invitat personal să participe la celebrarea pontificatului său. (E.G.)

GÂNDUL SCRIS

„Afară, afară cu evreii din țară!”

Câteva sute de simpatizanți ai partidului AUR, conduși de liderul extremist George Simion, au protestat duminică, 22 iunie, în Piața Victoriei din Capitală. Având în vedere conspirațiile, agresivitatea și extremismul politic ce definesc acest partid, motivele pentru care au protestat sunt irelevante. Concluzia a fost că „să plece hoții, să vină patrioții!”, ei fiind patrioți.

Motivul pentru care amintesc de această manifestare din spațiul nostru public este că, într-un video live pe platforma TikTok din timpul protestului, se aude această scandare: „Afară, afară cu evreii din țară!”

Șocant pentru mulți dintre noi, dar explicabil dacă privim spre încercările instituțiilor noastre publice de reabilitare a celor mai prolifici antisemiți din perioada interbelică.

Academia Română și Ministerul Educației. Cazul Nichifor Crainic

Dacă doar ați frunzărit revista și ați ajuns pe ultima pagină fără să fi zăbovit prea mult pe articole, vă recomand să vă întoarceți la mijlocul acestui număr (pagina 14) și să citiți cele două articole care stau sub titlul *Textul și contextul*. Primul se numește „Exit” și este semnat de scriitorul Emanuel Nadler, președintele Comunității Evreilor din Piatra-Neamț, al doilea este semnat de mine și se numește „Antisemitismul care bântuie holurile Academiei”. Povestesc acolo o întâmplare de la recentul Bookfest, în care Editura Academiei Române a lansat niște volume de memorii ale lui Nichifor Crainic, nu doar fără să specifice rolul său de teoretician al curentului etnicist, xenofob și antisemit al epocii, ci chiar negând aceste aspecte, într-o încercare rușinoasă de reabilitare a unuia dintre principalii ideologi ai fascismului românesc, fost ministru al propagandei în Guvernul antisemit condus de Ion Antonescu.

Mai recent de atât, criticul literar Cosmin Ciotloș semnala pe pagina sa de Facebook, informație preluată și de câteva publicații din presa independentă, că unul dintre subiectele de rezervă pentru proba de „Limba și literatura română” de la bacalaureat propunea elevilor un text din Nichifor Crainic. Este vorba despre un fragment din „Pribeag în țara mea. Sub mască. Memorii. 23 august 1944 - 24 mai 1947”.

Pentru cei care au uitat cine a fost Nichifor Crainic, las aici un scurt fragment dintr-un alt text al său, publicat în revista *Gândirea*: „Iudaismul a fost inamicul nostru cel mai

aprig. Nu un adversar, ci un dușman. (...) Dreptul sfânt de a vorbi în numele românismului aparține acum exclusiv românilor.” Tot în revista *Gândirea*, care se bucură de o prezentare elogioasă pe Wikipedia la articolul dedicat Gândirismului, Nichifor Crainic scria așa: „Spiritul românesc trebuie să fie antisemit în doctrină și antisemit în practică, pentru că doar așa ne putem păstra ființa națională și spirituală curată de străini.” În fine, în articolul „Ortodoxie și etnocratie”, Nichifor Crainic spune: „Națiunea română este o ființă spirituală și organică, care nu poate coabita cu alogeni ce nu împărtășesc aceeași credință și același suflet. Prezența alogenilor, mai ales a evreilor, este o boală ce trebuie extirpată din trupul României.”

Dintre toți scriitorii, pe acesta a găsit de cuviință Ministerul Educației să-l propună elevilor din generația care a susținut bacalaureatul anul acesta. Pe acest om îl promovează Academia Română în zilele noastre ca fiind *unul dintre principalii reprezentanți ai celei mai importante manifestări de emancipare a spiritului românesc*, cum tot auzim în ultima vreme din te miri ce guri schimonosite de ură, precum cea a neofascistului Călin Georgescu, dar (vai!) și din guri de academicieni ca Ilie Bădescu.

Tot criticul literar Cosmin Ciotloș atrage atenția că, la același recent examen de bacalaureat, elevilor olimpici li s-a propus, la proba de „Limba și literatura română”, subiectul I (text la prima vedere), un fragment din „Ion Pillat”, din volumul *Scriitori care au devenit amintiri*, scris de Virgil Cărianopol, membru marcant al Mișcării Legionare.

Însă toate astea nu sunt de ajuns pentru a trage concluzia că avem de-a face cu o încercare unitară de reabilitare a principalelor figuri ale antisemitismului interbelic, venită, iată, dinspre două instituții fundamentale pentru educația și cercetarea românească.

În acest context, cred că e legitim să ne întrebăm ce caută președintele Academiei Române la tot felul de întâlniri de factură neolegionară și ultranaționalistă (vezi Congresul Studentesc de la Putna, august 2021)? De asemenea, e legitim să ne întrebăm cum de a participat academicianul Victor Voicu, fost vicepreședinte al Academiei, la fondarea Asociației Pământul Strămoșesc, organizație neolegionară, alături de Călin Georgescu și de fostul ofițer de informații Bogdan Vacușă.

Nu putem, așadar, să nu ne întrebăm de unde vine insistența aceasta a unor profesori și cercetători aflați în funcții publice de a prezenta drept onorabile personalități ca Nichifor Crainic, Radu Gyr, A.C. Cuza, Octavian Goga, Mircea Vulcănescu și atâția alți antisemiți sinistri? Chiar nu mai contează că textele și ideile lor au dus la punerea în practică a politicilor antisemite și rasiste din perioada interbelică și din timpul Holocaustului?

George GÎLEA

REALITATEA CĂRȚII

O monografie fundamentală a evreilor orădeni

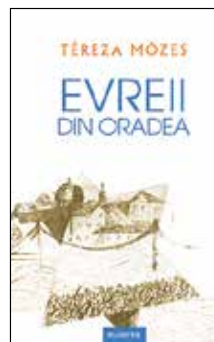
Una dintre cele mai importante monografii ale unei comunități evreiești din țara noastră a văzut recent lumina tiparului într-o nouă ediție în limba română. Este vorba despre cercetarea regretatei Téreză Mózes*, *Evreii din Oradea*, apărută inițial în limba maghiară în 1995, transpusă în românește de Liviu Borcea în 1997 și publicată acum, din nou, la exact trei decenii de la ediția maghiară.

Cartea se înscrie în seria monografiilor comunităților evreiești din România, demers istoriografic, sociologic și cultural de primă mărime, menit să contribuie la cunoașterea istoriei evreilor români (și, în sens mai larg, a istoriei evreilor europeni), precum și a trecutului românesc, în general. Aceste

cercetări – din care au apărut deja mai multe cărți remarcabile la Editura Hasefer începând din 1997 – reprezintă una dintre pietrele de temelie ale recuperării memoriei evreilor din România și mai ales a participării lor plene la istoria și dezvoltarea țării noastre, pe toate planurile.

Autoarea prezentei monografii, Téreză Mózes, a fost etnografă și critic de artă, fiind unul dintre cei mai buni specialiști în portul popular românesc. Ca supraviețuitoare a Holocaustului din Transilvania de Nord, a trecut printr-o istorie dură, suferind atât prigoana administrațiilor românești succesive, cât și pe cea a autorităților maghiare, în perioada Dictatului de la Viena (1940-1944). A făcut, în cele din urmă, aliya, însă a rămas profund atașată de cultura română, de memoria comunității evreiești orădene și de cea a Holocaustului din care a supraviețuit ca prin miracol.

Monografia *Evreii din Oradea* este un model de cercetare a istoriei unei comunități. Evreii orădeni sunt cercetați cu instrumente complexe – istorice, sociologice, culturale, religioase, economice etc. –, de la primele atestări medievale și până în zilele noastre. Itinerarul Térezei Mózes urmează cronologia istoriei habsburgice și austro-ungare, în care au

trăit evreii din Oradea până la Marea Unire, apoi pe cea a României, după revenirea Transilvaniei la țara-mamă. Nașterea și dezvoltarea comunității sunt urmărite în legătură cu evoluțiile din Imperiu, apoi din România, și în relație cu autoritatea politică maghiară și cu majoritatea românească. De o particulară atenție se bucură splendida dezvoltare culturală și edilitară orădeană de la granița secolelor XIX-XX (mărturie a contribuției evreilor la modernizarea orașului și a provinciei), ca și apariția și manifestările antisemitismului,

care aveau să culmineze cu legislația discriminatorie românească din 1938 și apoi cu Holocaustul de sub administrația maghiară din 1944. Cartea se încheie cu o impresionantă listă a victimelor Holocaustului din Oradea și din județul Bihor, cu o bibliografie cuprinzătoare a istoriei evreilor bihoreni și cu un prețios material iconografic care completează fericit această istorie comunitară.

În toate, *Evreii din Oradea* reprezintă o cercetare indispensabilă studiului istoriei evreilor din România.

Răzvan VONCU

*Téreză Mózes, *Evreii din Oradea*, traducere din limba maghiară de Liviu Borcea, Editura Hasefer, București, 2025.

REALITATEA EVREIASCĂ

REDACȚIA: București,
str. Romulus, nr. 2, sector 2
COD POSTAL 023986
Tel.: 0745 02 02 16
www.jewishfed.ro
realitateaevreiasca@gmail.com

Serie nouă a
REVISTEI CULTURII MOZAIC
Fondată în 1956
de Șef-Rabin Dr. Moses Rosen

Redactor-șef:
George GÎLEA

Redactori:
dr. Claudia BOSOI
Iulia DELEANU
Dan DRUȚĂ
dr. Luciana FRIEDMANN
Eva GALAMBOS (senior editor)
dr. Cristian VECHIU
Ileana BUCULEI

Foto: Sandu CĂLȚIA

Secretar de redacție:
Georgiana DUMITRU

DTP: Gabriel IONESCU

Tiparul executat de
Tipografia TIPOART
IDEA STUDIO, București
Tel.: 0723.531.624

Prețul unui abonament pe un an este de 40 de lei. Abonamentele pentru cititorii din provincie se vor face la comunitățile evreiești din localitatea respectivă. ABO-NAȚII SUNT RUGAȚI SĂ COMPLETEZE ADRESA EXPEDITORULUI PE CUPON! Pentru cei din București – la sediul F.C.E.R. din str. Sfânta Vineri nr. 9-11, cod poștal 030202. Cod fiscal F.C.E.R.: 7426470. Abonamentele se mai pot achita și prin mandate poștale, la oficiile poștale din localitate, în contul FCER, la Garanti Bank, Sucursala Coposu, Conturi IBAN: RO46UGBI0000732016552RON; RO39UGBI0000732016553 EUR; RO36UGBI 0000732016554 USD. Pentru EUROPA, un abonament pe un an costă 50 de euro (cu toate taxele incluse). Pentru EXTRA EUROPA, un abonament costă 100 de dolari USA (cu toate taxele incluse). Pentru Israel, un abonament pe un an costă 45 de dolari USA.

